

Sosyolojik Düşün

Yıl/Year: 2024 (Mart/March)

Cilt/Volume: 9- Sayı/Issue: 1

E-ISSN: 2587-2699

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ

Editörler / Editors

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Dr. Hülya BİÇER OLGUN

Alan Editörleri / Section Editors

Prof. Dr. Recep ÖZMAN

Prof. Dr. Yaşar KAYA

Prof. Dr. Metin KILIÇ

Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ

Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Aygül ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Başak DANACI POLAT

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cihan BULUNDU (Türkçe)

Öğr. Gör. Hakkı ŞİMŞEK (İngilizce)

Yayın Kurulu / Editorial Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Jean Vasile ANDREI-Petroleum Gas University of Ploiesti Romania

Prof. Dr. Yaşar KAYA- İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Metin KILIÇ-Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ-Adıyaman Üniversitesi

Prof. Dr. Recep ÖZMAN-İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Asim Memmedov-Azerbaycan Mingeçevir Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK-İzmir Bakırçay Üniversitesi

Doç. Dr. Ferhat ARIK-Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Hıdır ÖNÜR-Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet ÇAKIR-Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAAŞ-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Levent TAŞ-Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şevket Ercan KIZILAY-Düzce Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Cihad ÖZSÖZ-Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ-Nevşehir Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ-İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. İlkey ŞAHİN-Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Gürcan Şevket AVCIOĞLU-Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Kasım KARAMAN-Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TALAS-Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN-Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan YAZICI-İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar ERJEM-Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Taner TATAR-Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN-Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Burak TELLİ-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ-İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet GÜNGÖR-Mersin Üniversitesi

Sosyolojik Düşün bağımsız, uluslararası ve hakemli ve bir e-dergidir.
Yılda üç kez, Mart, Temmuz ve Kasım aylarında yayımlanır.

Sosyolojik Düşün is an independent, national and peer-reviewed e-journal.
It is published three times a year in March, July and November.

BU SAYININ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF CURRENT ISSUE

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Yeşim GÜÇDEMİR-İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR-Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER- Yakındoğu Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet FİDAN-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAŞ-Adıyaman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cihan BULUNDU- Adıyaman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Can ERPEK- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ömer GÖKEL- Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hüsniye Ceylan KARACA- Hacettepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Menekşe KILIÇARSLAN- İstanbul TOPKAPI Üniversitesi

İletişim / Contact

sosyolojikdusun@gmail.com

Teknik Destek / Technical Support

Doç. Dr. Emre Öztürk, ozemreozturk@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

<i>Ece EMRE MÜEZZİN</i> <i>Investigation of the Prediction Level of Psychological Symptoms Related to Social Media Addiction</i> <i>Psikolojik Belirtilerin Sosyal Medya Bağımlılığını Yordama Düzeyinin İncelenmesi</i>	1-23
<i>Elmaziye Özgür KUFİ</i> <i>Yabancı Dil Eğitimi 'nde Sosyolojik Yaklaşım ve Uygulamaların Kompozisyon Yazımına Etkisi</i> <i>The Effect of Sociological Approaches and</i> <i>Practices on Composition Writing in Foreign Language Education</i>	24-62
<i>Hakan ÇALIŞKAN</i> <i>Pazarlama Yönetimi ile İlgili Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi</i> <i>Review of Postgraduate Studies Related to Marketing Management</i>	63-87
<i>Hülya COŞGUNARAS</i> <i>Ihlara Vadisi, Ihlara ve Belisırma Kaya Kiliselerinin Gömü Alanı Olarak Kullanımı</i> <i>The Use of Rock-Cut Churches as Burial Places of Ihlara and Belisırma in Peristremma Valley</i>	88-117
<i>Murat Şakir CEYHAN, Kübra Aybike KOCADAŞ</i> <i>Kültür Kavramı ve Kültür Değişmesi Üzerine Bir Değerlendirme</i> <i>An Evaluation on The Concept of Culture and Culture Change</i>	118-137

INVESTIGATION OF THE PREDICTION LEVEL OF PSYCHOLOGICAL SYMPTOMS RELATED TO SOCIAL MEDIA ADDICTION

Ece Emre MÜEZZİN*

Abstract

The aim of this study is to reveal the predictive levels of psychological symptoms of social media addiction in adults. The research was done with grown-ups who live in a place called the Turkish Republic of Northern Cyprus. The sample of the study consisted of 514 adult individuals, 63% (n=324) female and 37% (n=190) male, selected according to the convenience sampling method. In this study, Brief Symptom Inventory (BSI), Bergen Social Media Addiction Scale (BSMAS) and socio-demographic information form were used to collect data. Frequency distribution, percentage calculation, ANOVA, correlation test and regression analysis were performed using SPSS software. The duration of daily social media use was found to have a significant difference on the level of social media addiction. Similarly, the time spent using social media was also found to have a significant difference on the level of addiction. A moderate statistically significant positive correlation was found between social media addiction and psychological symptom subscales. Depression and anger/aggression among psychological symptoms were found to be significant predictors of social media addiction. The findings of the study were analyzed in relation to existing literature, followed by recommendations for potential future research endeavors.

Keywords: Psychological symptoms, social media, social media addiction.

PSİKOLOJİK BELİRTİLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞINI YORDAMA DÜZEYİNİN İNCELENMESİ

Öz

Bu çalışmanın amacı yetişkinlerde psikolojik belirtilerin sosyal medya bağımlılığını yordama düzeylerini ortaya koymaktır. Araştırma Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) yaşayan yetişkinler arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini kolayda örnekleme yöntemine göre seçilen %63 (n=324) kadın ve %37 (n=190) erkek olmak üzere 514 yetişkin birey oluşturmuştur. Bu çalışmada veri toplamak amacıyla Kısa Semptom Envanteri (KSE), Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (BSMAS) ve sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır. Analizler SPSS yazılımı kullanılarak, frekans dağılımı, yüzde hesaplaması, ANOVA, korelasyon testi ve regresyon analizleriyle yapıldı. Sonuç olarak sosyal medyayı günlük kullanım süresine göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal medyayı kullanma zamanına göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal medya bağımlılığı ile psikolojik belirti alt ölçekleri arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır. Psikolojik belirtilerden depresyon ve öfke-saldırganlığın sosyal medya bağımlılığının anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları ilgili literatür bağlamında tartışılmış ve daha sonra gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik belirtiler, sosyal medya, sosyal medya bağımlılığı.

1. INTRODUCTION

The notion of being addicted to social media is also characterized by various other terms or concepts, such as problematic use of social media and compulsive use of social media. Social media addiction refers to the phenomenon of inappropriate use of social media, characterized by reduced

self-control and similar symptoms (Marino et al., 2020). Since it causes individuals to use the internet excessively and compulsively, social media addiction is also explained as a form of internet addiction (Starcevic, 2013). Social network addicts often feel excessive anxiety about social networks and have uncontrollable urges to log in and use social networks (Schou Andreassen & Pallesen, 2014).

According to the report on "Household Information Technologies (IT) Usage Survey, 2023" conducted by Turkish Statistical Institute, it was reported that the most used applications on social media are WhatsApp application 84.9%, YouTube platform 69% and Instagram application 61.4%. When analyzed by gender, it was explained that 88.7% of men use WhatsApp application, 72.6% YouTube platform and 63.5% Instagram application, while 81.1% of women use WhatsApp application, 65.4% YouTube platform and 59.3% Instagram application. Furthermore, the latest study revealed that there was a notable rise in the percentage of households having Internet accessibility from the comfort of their own homes in 2023. Specifically, there was a 1.4% year-on-year increase, resulting in an impressive 95.5% of households now being equipped with this convenience. This statistic showcases the growing trend of Internet adoption and highlights the significant strides made in bridging the digital divide in recent times. (TÜİK, 2023).

Behavioral addictions, including but not limited to addictions to the Internet, computer games, and social media, are becoming more prevalent and are raising significant concerns regarding the mental well-being of individuals, particularly among younger age groups. Young people have started to spend more often and for longer periods of time on electronic devices, which distract them from the real world and at the same time transport them into the virtual space that is both stimulating and enjoyable. The accessibility and popularity of

social media, which constitute the addiction pattern, have positive and negative effects on mental state. Excessive and uncontrolled use of social media continues to be associated with different mental disorders. People who are exposed to social media addiction have a higher incidence of disorders such as depressive disorders, anxiety disorders or sleep disorders (Szczygieł & Podwalski, 2020).

It is known that addictive social media use is positively correlated with depression and anxiety symptoms (Marino et al., 2018; Atroszko et al., 2018). Research has indicated that there is a significant correlation between depression symptoms and the propensity for individuals to engage in addictive social media use as a coping mechanism for daily stress. Furthermore, it has been observed that as depression symptoms worsen, the connection between daily stress and addictive online behaviors becomes stronger (Brailovskaia et al., 2019). Individuals who suffer from inadequate mental well-being, which encompasses a diminished sense of self-value, may resort to utilizing social media platforms as a means to make up for deficiencies in their real-life social interactions. Consequently, this reliance on virtual connections can lead to the development of a significant dependency on social media platforms. (Zywica & Danowski, 2008). Tural et al.'s (2021). study aimed to investigate the connection between the problematic use of social media and psychological symptoms as well as impulsivity in adults. The results revealed a noteworthy and statistically significant relationship between problematic social media use and both impulsivity and psychological symptoms. Additionally, the study found that an increase in the addiction level to social media significantly predicted various adverse outcomes such as unplanned impulsivity, depression, anxiety, and somatization symptoms. These findings emphasize the alarming impact of excessive social media consumption, which has now become an integral part of our daily lives. Unfortunately, many individuals are not fully aware of the

Investigation of the Prediction Level of Psychological Symptoms Related to Social Media Addiction
problems associated with excessive social media use, despite the potential negative consequences it can have on their overall well-being and functionality. In the results of the other studies investigating the relationship between social media addiction and aggression, it was revealed that there is a correlation between social media addiction and aggression (Güler, 2022; Wong et al., 2022).

With the given information taken into account, the primary objective was to assess the extent to which psychological symptoms, such as depression, anxiety, negative self-perception, somatization, and anger/aggression, can be used as predictors for the occurrence of social media addiction among adult individuals. In line with this purpose, the main problem of the research was stated as follows: Do psychological symptoms predict social media addiction? Based on this main problem, answers to various questions were sought in the study. These questions;

1. Is there a statistically meaningful difference in the level of social media addiction depending on the time spent daily on social media?
2. Is there a statistically meaningful difference in the level of social media addiction according to the time of day when social media is used?
3. Is there a statistically meaningful correlation between social media addiction level and psychological symptoms?
4. Are psychological symptoms significant predictors of social media addiction?

2. METHOD

In this section, information about the study method, population, sample, scales, data analysis and data collection process are presented.

2.1 Research Model

In this study, a descriptive, quantitative correlational survey model was used. It is a method of determining whether a correlation exists between two or more variables according to this model. If there is a correlation between the variables, it determines what type of relationship it is (Karasar, 2009).

2.2 Population and Sample

The study population consisted of adult individuals living in the TRNC. The sample consists of 514 adult individuals, 63% (n=324) female and 37% (n=190) male, selected according to the convenience sampling model. The average age of the sample was $\bar{x}=28.46\pm 9.61$. In terms of social media use, 1% (n=5) of the sample had no experience, 4.3% (n=22) had little experience, 22.6% (n=116) had some experience, 46.7% (n=240) had 6-8 very much experience and 25.5% (n=131) had a lot of experience. Regarding the frequency of daily social media use, 37.7% (n=194) of the sample stated 1-3 hours, 32.9% (n=169) 4-5 hours, 14.4% (n=74) 6-8 hours, 10.5% (n=54) 8 hours or more and 4.5% (n=23) stated that they do not use social media every day. According to the time of the day, 3.5% (n=18) of the sample use social media in the morning, 6.6% (n=34) in the afternoon, 36.2% (n=186) in the evening, 8.6% (n=44) late at night and 45.1% (n=232) use social media at every opportunity.

2.3 Data Collection Tools

"Brief Symptom Inventory", "Bergen Social Media Addiction Scale" and socio-demographic form were used to collect data in the study.

2.3.1 Brief Symptom Inventory (BSI)

This scale was translated into Turkish by Şahin and Durak (1994) and developed by Derogatis in 1993 to measure the frequency of psychological symptoms. The Turkish form internal consistency coefficients were 0.96 and 0.95, and the

subscales were 0.75 and 0.88, while the internal consistency coefficients of the original form were 0.71 and 0.85 in the subscales. There are 5 subscales in the scale consisting of 53 items. These subscales are "anxiety", "depression", "negative self", "somatization" and "anger/aggression". Each item is scored between 0-4. The higher scores obtained from the subscales indicate the frequency of psychological symptoms related to that subscale.

2.3.2 Bergen Social Media Addiction Scale (BSMAS)

The scale developed by Ellison et al. (2007) to measure the extent to which social media is integrated into one's daily activities was adapted into Turkish by Demirci (2019). The internal consistency coefficient of the original form is 0.83 and the internal consistency coefficient of the Turkish adaptation is 0.80. The responses of the scale consisting of six items are given using a five-point Likert type scale as "strongly disagree" and "strongly agree". The higher the score obtained from the scale, which is evaluated by taking the total score, indicates an increased risk of addiction.

2.3.3 Socio-demographic Form

It was prepared by the researcher to obtain the socio-demographic information of the sample for the purpose of the study and consists of five questions.

2.4 Data Analysis

Data were analyzed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). Before the data analysis, the normal distribution status of the variables was evaluated by normality test. Skewness and kurtosis coefficients in the range of -2 to +2 indicate normality of the distribution (George & Mallery, 2010). As a result of the normality test performed for the subscales of BSMAS and BSI in the

data set, parametric techniques were used in the analyses, assuming that the variables had a normal distribution since the kurtosis and skewness coefficients were in the range of -2 and +2. In the study, frequency distribution and percentage calculation were used for descriptive data, Pearson product-moment correlation analysis, ANOVA-one-way analysis of variance and multiple linear regression analyses were used for predictivity calculation. Statistical significance was accepted at 0.05 level.

2.5 Data Collection Process

Prior to collecting the data, the researcher sought permission from the individuals who translated the data collection tools into Turkish. Following this, the researcher submitted an application to the Ethics Committee of University and obtained ethical permission with the reference number 2022/10/01. The data collection process spanned around one year and the tools were distributed to the participants online. Data was gathered with the participants' informed consent and participation was voluntary. It took an estimated 20 minutes to complete the scales.

3. FINDINGS

In this section, statistical analyses related to the research questions are presented.

ANOVA analysis was applied to answer the first sub-problem question of the research and the results of the data analysis are displayed in Table 1.

Table 1. Comparison Table of Social Media Addiction according to Duration of Social Media Use

	Duration of Use (Daily)	n	\bar{x}	sd	df	F	p
BSMAS	1-3 hours (a)	194	2,20	,78	4	26,616	,000**
	4-5 hours (b)	169	2,64	,88			
	6-8 hours (c)	74	2,79	,95			
	8 hours and more (d)	54	3,32	,98			
	Those who does not use it every day (e)	23	1,64	,75			
					513		

** $p < 0,001$ statistically significant difference

As a result of the analysis, a statistical difference was found at the level of social media addiction ($F=26,616$, $p>0,001$) according to the duration of daily use of social media. As a result of the Post-Hoc test conducted to find the source of the difference, it was found that the difference was caused by a-b, a-c, a-d, b-d, b-e, c-d, c-e and d-e groups. Based on the mean calculation, it was determined that individuals who used social media each day for 8 hours or more exhibited the highest level of social media addiction ($\bar{x} = 3,32 \pm ,98$).

ANOVA analysis was applied to answer the second sub-problem question of the research and the results of the data analysis are displayed in Table 2. As a result of the analysis, a statistically significant difference was found at the level of social media addiction ($F=22,715$, $p>0,001$) according to the time of social media use. As a result of the Post-Hoc test conducted to find the source of the difference, it was found that the difference originated from a-e, b-e, c-e, c-e and d-e groups. Based on the mean calculation, it was determined that individuals who used social media at every opportunity exhibited the highest level of social media addiction ($\bar{x} = 2,93 \pm ,96$).

Table 2. Comparison Table of Social Media Addiction Level according to Time Social Media Use

	Time of Use	n	\bar{x}	sd	df	F	p
SMBÖ	Morning (a)	18	1,99	,93	4	22,715	,000**
	Noon (b)	34	2,16	,83			
	Evening (c)	186	2,20	,76			
	Late at night (d)	44	2,28	,84			
	At every opportunity (e)	232	2,93	,96	513		

** $p < 0,001$ statistically significant difference

The third sub-problem question findings obtained by Pearson product-moment correlation analysis are displayed in Table 3.

Table 3. Correlation Table of Social Media Addiction and Psychological Symptoms

Scales	BSMAS	BSI-Anx.	BSI-Dep.	BSI-NS.	BSI-Som.	BSI-A./A.
Social Media Addiction S.	1					
BSI-Anxiety	,384**	1				
BSI-Depression	,402**	,890**	1			
BSI-Negative self	,370**	,909**	,910**	1		
BSI-Somatization	,337**	,868**	,812**	,817**	1	
BSI-Anger/Aggression	,397**	,850**	,846**	,843**	,778**	1

n=514, ** $p < 0,001$ statistically significant difference

Correlation analysis revealed a moderate positive correlation between social media addiction and the psychological symptom subscales of "anxiety" ($r=.384$, $p < 0.001$), "depression" ($r=.402$, $p < 0.001$), "negative self" ($r=.370$, $p < 0.001$), "somatization" ($r=.337$, $p < 0.001$) and "anger/aggression" ($r=.397$, $p < 0.001$).

Accordingly, as the level of social media addiction increases, the frequency of psychological symptoms increases, and when the level of social media addiction decreases, the frequency of psychological symptoms decreases. Likewise, it was found that as the frequency of psychological symptoms increased, the level of social media addiction increased, and as the frequency of psychological symptoms decreased, the level of social media addiction decreased. A high level of positive correlation was found between psychological symptom subscales.

The main and final sub-problem of the study was analyzed by multiple linear regression analysis and the results of the data analysis are displayed in Table 4.

Table 4. Regression Table of Psychological Symptoms and Social Media Addiction

Variable	B	Standard Error _B	β	t	p	Paired r	Partial r
Fixed	2,091	,059	-	35,335	,000	-	-
Anxiety	,111	,121	,110	,919	,358	,384	,041
Depression	,233	,095	,264	2,442	,015	,402	,108
Negative self	-,095	,106	-,103	-,896	,371	,370	-,040
Somatization	-,053	,092	-,048	-,578	,564	,337	-,026
Anger/Aggression	,208	,085	,204	2,439	,015	,397	,108
R=,419		R ² =,175					
F _(5, 513) =21,615		p=.000					

As a result of the regression analysis, the psychological symptoms "anxiety", "depression", "negative self", "somatization", "anger/aggression" variables together showed a statistically significant positive relationship with social media addiction level, R=,419, R²=,175, p<0,001. Together, these variables explained approximately 17% of the total variance in social media addiction levels.

The order of importance of the predictor variables on social media addiction is depression, anger/aggression, anxiety, negative self, somatization when the standardized regression coefficient (β) is considered. As a result of the regression analysis, depression symptoms and anger/aggression symptoms were found to be significant predictors of social media addiction level.

4. DISCUSSION

In this descriptive study, which was conducted with the relational screening model, one of the quantitative research methods, it was aimed to examine the level of psychological symptoms predicting social media addiction in adults. As a result of the regression analysis conducted for this purpose, it was found that depression and anger/aggression symptoms were significant predictors of the level of social media addiction. In the study conducted by Dailey (2020) and involving 290 university students, it was concluded that depression level was a significant predictor of social media addiction. Longitudinal studies suggest that there is a reciprocal correlation between the duration of social media use and depressive symptoms. Frison and Eggermont (2017) found that the frequency of Instagram browsing at baseline predicted depressed mood six months later, and depressed mood at baseline predicted the frequency of sharing photos on social media later. In a study, it was concluded that intensive use of the internet (more than 4 hours a day) to communicate (including social networks) and play games (playing games) is a precursor of depressive symptoms after one year (Romer et al., 2013). Bekiroğlu and Şahin (2019) found that using social media a lot is not related to being physically aggressive, getting angry or using bad words, but it is related to feeling hostile or bad towards others. Based on the limited number of prediction studies in the literature, it is seen that the results of the research in the literature and the results of the current study support

each other. Accordingly, it is understood that depression and anger/aggression symptoms are effective psychological symptoms on social media.

According to the results obtained in the study, psychological symptoms were found to be related to social media addiction. Karaca (2022) found a positive correlation between psychological symptoms and social media addiction with similar results in his study. Other studies have shown that addictive social media use is positively correlated with depression and anxiety symptoms (Atroszko et al., 2018; Marino et al., 2018). Karadağ and Akçınar (2019) emphasized the undeniable relationship between the physical manifestation of psychological symptoms experienced by individuals, increased social media use and increased somatization levels. In this context, the current study and the studies in the literature support each other. It is understood that psychological symptoms are important for social media addiction and this type of addiction, which has not yet been included in the diagnostic classification, should be evaluated together with other mental health disorders.

In this study, it was concluded that there is a differentiation in the level of social media addiction according to the daily usage time of social media, and those who use social media for 8 hours and more have the highest level of social media addiction. In the study conducted by Özdemir (2019), the increasing tendency to spend a long time on social media platforms, coupled with the allocation of a significant amount of time to interact with them, has shown that individuals have a significant impact on developing social media addiction. In the light of empirical evidence, it has been stated that the degree of social media addiction has the potential to increase with the duration of use. In the study conducted by Türkdoğın (2019), it was observed that those who spent 7 hours or more on social media had the highest scores in terms of social media addiction, followed by those who spent 4-6 hours, followed by those who spent

1-3 hours and finally those who spent less than one hour. In particular, among these groups, 60% of those who use social media for more than 7 hours exhibit a high level of addiction, and similarly, those who spend 4-6 hours show a medium level of addiction, while those who spend 1-3 hours and less than one hour show a lower level of addiction. Tutgun-Ünal (2015) reached similar results in his study and concluded that there is a direct relationship between the increase in the level of social media addiction in those who use social media for 7 hours and more. When these studies in the literature are examined, it is seen that similar results are reached with the current study. In this context, it is understood that the risk of developing addiction will increase as the duration of social media use increases in terms of social media addiction level. This situation suggests that people spend more and more time on social media in order to ensure the continuity of the satisfaction they receive from social media.

According to the time of social media use, it was found that there was a differentiation in the level of social media addiction. It was revealed that those who use social media at every opportunity rather than at different times of the day have the highest average social media addiction level. In the study conducted by Çağlayan and Arslantaş (2023), a significant difference was found according to the time interval in which social media was accessed. This difference was due to the difference between those who use social media at all hours of the day and those who use it in the evening. In this study, it was revealed that those who use social media at all hours of the day have the highest average social media addiction level. Based on the findings obtained from the research conducted by Gülcan and Abdüsselam (2021), it was concluded that the internet is mainly accessed from where the person resides. In particular, it is understood that this accessibility continues uninterruptedly and allows individuals to connect to the digital world around the clock or more

specifically for the last six hours of the day. It has been clearly demonstrated that the main purpose of internet use is to surf social media platforms. When these studies in the literature are examined, it is determined that they are similar to the results of the current study. In the light of this information, it is predicted that the fact that social media is used at all hours of the day will lead to an increase in the level of social media addiction.

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATION

In this study, it was aimed to examine the level of psychological symptoms predicting social media addiction. As a result, differentiation was found in the level of social media addiction according to the duration of daily use of social media. It was found that social media addiction was at the highest level in those who used social media for 8 hours or more daily. As another result, it was concluded that there was a statistically significant difference in the level of social media addiction according to the time of social media use. Social media addiction was found to be at the highest level in those who use social media at every opportunity. In the study, it was concluded that there was a positive correlation between social media addiction and "anxiety", "depression", "negative self", "somatization" and "anger/aggression" in adults. The study also concluded that depression and anger/aggression have a significant effect on social media addiction in terms of psychological symptoms.

As in all types of addiction, it is important to prevent problematic use of social media before addiction develops. Users should be aware that excessive use of social media can negatively affect interpersonal relationships and psychological health, even if they are not clinically addicted. In this way, people will be able to make an informed choice about their social media use and be aware of measures to protect themselves. It is recommended to seek psychological

support to eliminate or cope with the harmful effects of problematic use of social media.

In this study, the relationship between psychological symptoms related to "anxiety", "depression", "negative self", "somatization" and "anger/aggression" and social media addiction was examined. It is recommended to study on different psychological symptoms for future studies. This research is limited to data collected between 2022-2023 and adults living in TRNC. Another limitation of the research is that the number of women in the participating sample group is higher than the number of men. This study was conducted in a quantitative manner in order to obtain more in-depth information, it is recommended to use qualitative studies and experimental designs to obtain data to compare problematic users and non-users of social media.

REFERENCES

- Atroszko, P. A., Balcerowska, J. M., Bereznowski, P., Biernatowska, A., Pallesen, S., & Andreassen, C. S. (2018). "Facebook Addiction Among Polish Undergraduate Students: Validity of Measurement and Relationship with Personality and Well-Being." *Computers in Human Behavior*, 85: 329–338. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.04.001>
- Bekiroğlu, H. A., ve Şahin, E. (2019). "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Yoğunluğu ve Saldırđanlık Davranışı Gösterme İlişkisi." *Social Sciences*, 14(3): 215-236. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22906>
- Brailovskaia, J., Velten, J., & Margraf, J. (2019). "Relationship between Daily Stress, Depression Symptoms, and Facebook Addiction Disorder in

- Germany and in The USA.” *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(9): 610–614. <https://doi.org/10.1089/cyber.2019.0165>
- Çağlayan, M. T., & Arslantaş, H. (2023). “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığını Etkileyen Faktörler ve Sosyal Medya Bağımlılığının Depresyon ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ile İlişkisi.” *Bağımlılık Dergisi*, 24(3): 334-348. <https://doi.org/10.51982/bagimli.1191206>
- Dailey, S. L., Howard, K., Roming, S. M., Ceballos, N., & Grimes, T. (2020). “A Biopsychosocial Approach to Understanding Social Media Addiction.” *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2): 158-167. <https://doi.org/10.1002/hbe2.182>
- Demirci, İ. (2019). “Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, Depresyon ve Anksiyete Belirtileriyle İlişkinin Değerlendirilmesi.” *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20: 15-22. <https://doi.org/10.5455/apd.41585>
- Derogatis, L. R. (1993). *BSI Brief Symptom Inventory. Administration, scoring, and procedures manual*. (4th Edition), Minneapolis: National Computer Systems.
- Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). “The Benefits of Facebook “Friends”: Social Capital and College Students’ Use of Online Social Network Sites.” *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4): 1143-1168. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00367.x>
- Frison, E., & Eggermont, S. (2017). “Browsing, Posting, and Liking on Instagram: The Reciprocal Relationships between Different Types of Instagram Use and Adolescents’ Depressed Mood.” *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20: 603–609. <https://doi.org/10.1089/cyber.2017.0156>
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10th Edition). Londra: Pearson.

- Gülcan, S., & Abdüsselam, M. S. (2021). "Yetişkinlerde İnternet Kullanımında ve Bu Süreçte Oluşan Eğilimlerin İncelenmesi." *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(2): 186-193.
https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2021/ejnm_v5i2006
- Güler, H., Öztay, O. H., & Özkoçak, V. (2022). "Evaluation of the Relationship Between Social Media Addiction and Aggression." *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(3): 1350-1366.
<https://doi.org/10.21547/jss.1109602>
- Karaca, V. G. (2022). *Genç Erişkinlerde Problemlili Sosyal Medya Kullanımının Narsisistik Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Belirtilerle İlişkisinin İncelenmesi*. Unpublished Master's Thesis, İstanbul Gelişim University Graduate School of Education, İstanbul.
- Karadağ, A., & Akçınar, B. (2019). "Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikolojik Semptomlar Arasındaki İlişki." *Bağımlılık Dergisi*, 20(3): 154-166.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/bagimli/issue/45814/599296>
- Karasar, N. (2009). *Araştırmalarda rapor hazırlama*, (19th Edition). Ankara: Nobel.
- Marino, C., Gini, G., Vieno, A., & Spada, M. M. (2018). "A Comprehensive Meta-Analysis on Problematic Facebook Use." *Computers in Human Behavior*, 83: 262–277. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.02.009>
- Marino, C., Gini, G., Angelini, F., Vieno, A., & Spada, M. M. (2020). "Social Norms and E-Motions in Problematic Social Media Use Among Adolescents." *Addictive Behaviors Reports*, 11(100250): 1-6.
<https://doi.org/10.1016/j.abrep.2020.100250>
- Özdemir, Z. (2019). "Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı." *Beykoz Akademi Dergisi*, 7(2): 91-105.
<https://doi.org/10.14514/byk.m.26515393.2019.7/2.91-105>

- Romer, D., Bagdasarov, Z., & More, E. (2013). "Older Versus Newer Media and the Well-Being of United States Youth: Results From a National Longitudinal Panel." *Journal of Adolescent Health*, 52: 613–619.
<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.11.012>
- Schou Andreassen, C., & Pallesen, S. (2014). "Social Network Site Addiction - An Overview." *Current Pharmaceutical Design*, 20(25): 4053-4061.
<https://doi.org/10.2174/13816128113199990616>
- Starcevic, V. (2013). "Is Internet Addiction a Useful Concept?." *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 47(1): 16-19.
<https://doi.org/10.1177/0004867412461693>
- Szczygieł, K., & Podwalski, P. (2020). "Comorbidity of Social Media Addiction and Other Mental Disorders – An Overview." *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 4: 7-11. <https://doi.org/10.12740/APP/122487>
- Şahin, N. H., & Durak, A. (1994). "Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Türk Gençleri için Uyarlanması [A Study of the Brief Symptom Inventory in Turkish Youth]." *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31): 44-56. <https://psycnet.apa.org/record/1997-86724-001>
- Tutal, Ö., Erensoy, H., & Luş, M. G. (2021). "Relationship between Psychological Symptoms, Impulsivity and Social Media Use Problems." *Bağımlılık Dergisi*, 22(1): 43-52. <https://doi.org/10.51982/bagimli.793837>
- Tutgun-Ünal A. (2015). *Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. Unpublished doctoral thesis, Marmara University Social Sciences Institute, İstanbul.
- TÜİK (2023, Ağustos 20). *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2023*. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407)

Türkdoğan, R. D. (2019). *Sosyal Medya Bağımlılığı ve Gençlik: Cumhuriyet Üniversitesi Örneği*. Unpublished Master's Thesis, Erciyes University Social Sciences Institute, İstanbul.

Wong, N., Yanagida, T., Spiel, C., & Graf, D. (2022). "The Association Between Appetitive Aggression and Social Media Addiction Mediated by Cyberbullying: The Moderating Role of Inclusive Norms." *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(16): 1-14.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19169956>

Zywica, J., & Danowski, J. (2008). "The Faces of Facebookers: Investigating Social Enhancement and Social Compensation Hypotheses: Predicting Facebook™ and Offline Popularity From Sociability and Self-Esteem, And Mapping The Meanings of Popularity with Semantic Networks." *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14: 1–34.
<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2008.01429.x>

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırma aşamasında, yazımında ve yayınlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırma aşamasında, yazımında ve yayınlanmasında finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç vardır ve etik kurulu onayı alınmıştır.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Sosyal medya bağımlılığı kavramı aynı zamanda problemlili sosyal medya kullanımı, kompulsif sosyal medya kullanımı gibi diğer terim veya kavramlarla da tanımlanmaktadır. Sosyal medya bağımlılığı, öz kontrolün azalması ve benzer semptomlarla karakterize edilen, sosyal medyanın uygunsuz kullanımı olgusunu ifade eder (Marino ve diğerleri, 2020). Sosyal medya bağımlılığı bireylerin interneti aşırı ve kompulsif olarak kullanmasına neden olduğundan internet bağımlılığının bir türü olarak da açıklanmaktadır (Starcevic, 2013). Sosyal ağ bağımlıları sıklıkla sosyal ağlarla ilgili aşırı kaygı hissederler ve sosyal ağlara giriş yapma ve sosyal ağları kullanma konusunda kontrol edilemeyen dürtülere sahiptirler (Schou Andreassen ve Pallesen, 2014). Bağımlılık yapıcı sosyal medya kullanımının depresyon ve anksiyete belirtileriyle pozitif yönde ilişkili olduğu bilinmektedir (Marino vd., 2018; Atroszko vd., 2018). Araştırmalar, depresyon belirtilerinin günlük stres ile bağımlılık yaratan sosyal medya kullanımı arasında orta düzeyde bir ilişki olduğunu; depresyon semptomlarının düzeyi ne kadar yüksekse, günlük stres ile bağımlılık yaratan çevrimiçi davranışlar arasındaki bağlantı o kadar yakın olduğunu göstermektedir (Brailovskaia vd., 2019). Öz saygısı düşük olanlar da dahil olmak üzere psikolojik sağlığı kötü olan insanlar, sosyal medyayı gerçek hayattaki kişilerarası eksiklikleri telafi etmek için kullanabilmekte ve sosyal medyaya yüksek düzeyde bağımlılık geliştirebilmektedirler (Zywica ve Danowski, 2008). Yetişkinlerde problemlili sosyal medya kullanımı ile psikolojik belirtiler ve dürtüsellik arasındaki ilişki incelenmiş ve problemlili sosyal medya kullanımı ile dürtüsellik ve psikolojik belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal medya bağımlılık düzeyindeki artışın dürtüsellik, depresyon, anksiyete ve somatizasyon semptomlarını anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelen sosyal medyanın aşırı kullanımının, insanların farkında olmadığı ancak bir takım işlevsel sorunlara yol açabilen önemli bir sorun haline geldiği görülmektedir (Tutal vd., 2021). Sosyal medya bağımlılığı ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sonuçlarında, sosyal medya bağımlılığı ile saldırganlık arasında bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Güler, 2022; Wong vd., 2022).

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada yetişkinlerde sosyal medya bağımlılığını yordayan psikolojik belirtilerin (depresyon, kaygı, olumsuz benlik, somatizasyon, öfke/saldırganlık) düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın temel problemi şu şekilde ifade edilmiştir: Psikolojik belirtiler

sosyal medya bağımlılığını yordamakta mıdır? Bu ana problemden hareketle aşağıdaki alt problemler araştırılmıştır:

1. Sosyal medyayı günlük kullanım süresine göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Sosyal medyanın kullanıldığı saatlere göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Sosyal medya bağımlılık düzeyi ile psikolojik belirtiler arasında bir ilişki var mı?
4. Psikolojik belirtiler sosyal medya bağımlılığının anlamlı yordayıcıları mıdır?

Yöntem

Bu çalışma betimsel türde olup nicel araştırma metodlarından ilişkisel tarama modeli ile yapılmıştır. Araştırmanın evrenini KKTC'de yaşayan yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Örneklem kolayda örnekleme modeline göre seçilen %63'ü (n=324) kadın ve %37'si (n=190) erkek olmak üzere 514 yetişkin bireyden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacıyla "Kısa Semptom Envanteri", "Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği" ve sosyo-demografik form kullanılmıştır.

Bulgular

Analiz sonucunda sosyal medyayı günlük kullanım süresine göre sosyal medya bağımlılığı düzeyinde ($F=26,616$, $p>0,001$) istatistiksel olarak farklılık bulunmuştur. Ortalama hesaplama doğrultusunda sosyal medya bağımlılık düzeyinin günlük olarak 8 saat ve daha fazla sosyal medya kullananlarda en yüksek ortalamaya sahip olduğu belirlendi ($\bar{x}=3,32\pm,98$).

Analiz sonucunda sosyal medya kullanım zamanına göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde ($F=22,715$, $p>0,001$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Ortalama hesaplama doğrultusunda sosyal medyayı her fırsatta kullananlarda sosyal medya bağımlılık düzeyinin en yüksek olduğu belirlendi ($\bar{x}=2,93\pm,96$).

Korelasyon analizi sonucunda sosyal medya bağımlılık düzeyi ile psikolojik belirtiler alt boyutları olan "kaygı" ($r=.384$, $p<0,001$), "depresyon" ($r=.402$, $p<0,001$), "olumsuz benlik" ($r=0,370$, $p<0,001$), "somatizasyon" ($r=0,337$, $p<0,001$) ve "öfke/saldırganlık" ($r=0,397$, $p<0,001$). Buna göre sosyal medya bağımlılık düzeyi arttıkça psikolojik belirtilerin sıklığı artmakta, sosyal medya bağımlılık düzeyi azaldıkça psikolojik belirtilerin görülme sıklığı da azalmaktadır. Aynı şekilde psikolojik belirtilerin sıklığı arttıkça sosyal medya bağımlılık düzeyinin arttığı, psikolojik belirtilerin sıklığı azaldıkça sosyal medya bağımlılık düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir. Psikolojik belirti alt ölçekleri arasında yüksek düzeyde pozitif korelasyon bulunmuştur.

Regresyon analizi sonucunda psikolojik belirtiler "kaygı", "depresyon", "olumsuz benlik", "somatizasyon", "öfke/saldırganlık" değişkenleri birlikte sosyal medya bağımlılık düzeyi ile istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki göstermiştir, $R=,419$,

$R^2=,175$, $p<0,001$. Bu değişkenler birlikte sosyal medya bağımlılık düzeylerindeki toplam varyansın yaklaşık %17'sini açıkladı.

Yordayıcı değişkenlerin sosyal medya bağımlılığı üzerindeki önem sırası, standardize regresyon katsayısı (β) dikkate alındığında depresyon, öfke/saldırđanlık, kaygı, olumsuz benlik, somatizasyon şeklindedir. Regresyon analizi sonucunda depresyon belirtileri ve öfke/saldırđanlık belirtilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyinin anlamlı yordayıcıları olduğu bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre psikolojik belirtilerin sosyal medya bağımlılığıyla ilişkili olduğu tespit edildi. Karaca (2022) yaptığı çalışmada psikolojik belirtiler ile sosyal medya bağımlılığı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Diğer çalışmalar bağımlılık yaratan sosyal medya kullanımının depresyon ve anksiyete belirtileriyle pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Atroszko ve diğerleri, 2018; Marino ve diğerleri, 2018). Karadağ ve Akçınar (2019), bireylerin yaşadığı psikolojik belirtilerin fiziksel olarak ortaya çıkması, sosyal medya kullanımının artması ve somatizasyon düzeylerinin artması arasındaki yadsınamaz ilişkiye vurgu yapmıştır. Bu bağlamda mevcut çalışma ile literatürdeki çalışmalar birbirini desteklemektedir. Sosyal medya bağımlılığında psikolojik belirtilerin önemli olduğu ve henüz tanısıl sınıflandırmaya girmeyen bu bağımlılık türünün diğer ruh sağlığı bozukluklarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada sosyal medya bağımlılığını yordayan psikolojik belirtilerin düzeyinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Sonuç olarak sosyal medyayı günlük kullanım süresine göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde farklılaşma tespit edilmiştir. Günde 8 saat ve daha fazla sosyal medya kullananlarda sosyal medya bağımlılığının en yüksek düzeyde olduğu belirlendi. Diğer bir sonuç olarak sosyal medya kullanım zamanına göre sosyal medya bağımlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Sosyal medyayı her fırsatta kullananlarda sosyal medya bağımlılığının en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırmada sosyal medya bağımlılığı ile yetişkinlerde "kaygı", "depresyon", "olumsuz benlik", "somatizasyon" ve "öfke/saldırđanlık" arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada ayrıca depresyon ve öfke/saldırđanlığın psikolojik belirtiler açısından sosyal medya bağımlılığı üzerinde anlamlı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Gelecekteki çalışmalar için farklı psikolojik belirtiler üzerinde çalışılması önerilmektedir. Daha derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla, sosyal medyayı sorunlu kullanıcılarla kullanmayanları karşılaştıracak verilerin elde edilmesi için nitel çalışmalardan ve deneysel tasarımlardan yararlanılması önerilmektedir.

YABANCI DİL EĞİTİMİ'NDE SOSYOLOJİK YAKLAŞIM VE UYGULAMALARIN KOMPOZİSYON YAZIMINA ETKİSİ

*Elmaziye ÖZGÜR KUFİ**

Öz

Üniversitede okuyan Türk öğrencilerin genel bilgi eksikliğinden dolayı İngilizce kompozisyon yazımında sıkıntı yaşadığı tespiti üzerine, bu çalışmada sosyal öğrenme modeline dayalı dil etkinlikleri kullanılmış ve bu uygulamaların kompozisyon yazımına etkisi araştırılmıştır. Nicel ve nitel yöntemlerin bütünsel bir şekilde kullanıldığı bu çalışmada, Türkiye'de eğitim dili İngilizce olan bir üniversitede öğrenim gören bir grup İngilizce hazırlık sınıfı öğrencisinden, hafta başında belirli bir konu üzerine bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Bunun akabinde öğrencilerden içerik şemalarını etkinleştirmek amacı ile uygulamaya konan çeşitli dil etkinliklerine katılmaları ve bu etkinlikler sonrasında da aynı konu hakkında ikinci bir kompozisyon yazmaları talep edilmiştir. Aynı prosedür yedi hafta boyunca her hafta farklı bir konu üzerine tekrarlanmıştır. Daha sonra öğrencilerin her hafta yazmış oldukları birinci ve ikinci kompozisyonları karşılaştırılarak nicel veriler toplanmıştır. Bunun yanında anket uygulamaları ile öğrenci ve öğretmenlerin kompozisyon derslerindeki deneyimlerine ilişkin görüşleri alınmıştır. Nicel veri analizleri öğrencilerin içerik şemalarının etkinleştirilmesinin onların fikir açısından daha iyi kompozisyon yazmalarına yol açtığını gösterirken, nitel veri analiz sonuçları da kompozisyon yazma öncesinde uygulanan dil etkinlikleri ile ilgili hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin olumlu düşüncülerini ortaya çıkarmıştır. Olumlu bulguları temelinde bu çalışma, öğrencilerin içerik şemalarını aktifleştirecek çeşitli dil etkinliklerinin yabancı dil programlarında uygulanmasını tavsiye etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yabancı Dil Eğitimi, İngilizce yazma becerisi, genel bilgi eksikliği, sosyolojik uygulamalar, içerik şemalarının etkinleştirilmesi.*

THE EFFECT OF SOCIOLOGICAL APPROACHES AND PRACTICES ON COMPOSITION WRITING IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract

Based on the observation that EFL (English as a foreign language) students suffer in writing essays when they lack background knowledge about the writing topic, this study intended to explore the effectiveness of skills activities founded on the socio-constructivist learning theory for activating students' content schemata prior to essay writing. In this study, which involved the use of quantitative and qualitative methodology, students studying at an English-medium university in Turkey, were asked to write an essay on a specific topic at the beginning of the week. After being engaged in various skills activities, students were asked to write a second essay on the same topic. The same procedure was repeated for seven weeks with a different topic each week. Analysis of quantitative data which compared students' first and second essays revealed that skills activities enabled students to write better essays in terms of content. Likewise, analysis of qualitative data collected through questionnaires showed that both students and teachers were positive about the use of skills activities prior to essay writing. Based on its positive findings, the present study recommends the integration of skills activities that would activate students' content-schemata into EFL teaching practices in other educational contexts.

Keywords: *Foreign Language Education, English writing skills, insufficient background knowledge, socio-constructivist teaching practices, content-schemata activation.*

1. GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile gerek toplum bireyleri arasında gerekse toplumlararası iletişim oldukça artmıştır. Tüm dünyayı etkileyen gelişmeler farklı toplumlarla iletişimi de kolaylaştırmış ve uluslararası iletişim dili olarak kabul gören İngilizceyi öğrenme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir (Seidlhofer, Breiteneder ve Pitzl, 2006). 1991 yıllarında Avrupa’da yabancı dil eğitimi bir çerçeveye oturtma amacıyla başlatılan Avrupa Ortak Dil Çerçevesi Programı’na bakıldığında farklı ülkelerdeki dil eğitimi uygulamalarına belli bir standart getirme amacının yanı sıra kültürlerarası paylaşımı artırmayı da hedeflediğini görmekte (Morrow, 2004). Kültürel beceri kazanımı olarak da tanımlayabileceğimiz bu amaç, toplum üyelerinin çevresi ile sürekli bir iletişim ve etkileşim içinde olan sosyal bireyler olduğu temeline dayanmaktadır (Köşker, 2015).

Bireylerin yaşadıkları toplumdan bağımsız olmadığını benimseyen sosyalizasyon kavramı, her toplum üyesinin kendi toplumunda edindiği bilgiler ışığında kişiliğini geliştirdiğini ve dilin sosyalizasyon süreçlerinin vazgeçilmez bir parçası olduğunu açıklamaktadır (Daslak, 2019). Benzeri bir açıklama yıllar önce Alman bilim adamı Wilhem Von Humbolt tarafından yapılmıştı. Humbolt açıklamasında dilin toplum bireylerinin yaşantıları toplamı ve düşünceler zinciri olduğunu, bu yüzden de dili toplumdan bağımsız veya yalıtılmış bir kavram olarak düşünmenin mümkün olmadığını ifade etmişti (Humbolt, 1988). Bu açıklama bağlamında eğitim çalışmalarını incelendiğinde de dilin öğretim-öğrenim süreçlerinin vazgeçilmez bir parçası olduğunu “öğrenmenin dili gerektirdiğini, dilin de öğrenmeyi etkilediğini”, bir başka deyişle “dil kullanım becerileriyle öğrenme arasında doğrudan bir ilişki” olduğunun araştırmacılar tarafından ifade edildiği görülmektedir (Ünveren Kapanzade, 2019: 189).

2. DİL EĞİTİMİ

Dil öğrenme çabalarının oldukça arttığı günümüzde öğrenim süreçlerini daha etkin kılmak için dil eğitiminde farklı yaklaşımların ve uygulamaların olduğu gözlemlenebilir. Çeşitli pedagojik uygulamaların söz konusu olduğu dil eğitiminde öğrenmeyi sosyal bir çaba ve olgu olarak niteleyen sosyal öğrenme modeli öne çıkmaktadır. Eğitim süreçlerinde öğretmen-öğrenci ve öğrenciler arası etkileşimi sosyal bir iletişim olarak tanımlayan bu model yabancı dil öğreniminde sosyal yöntemler kullanarak etrafındaki bireylerle aktif bir şekilde bilgi alışverişinde bulunan öğrencilerin daha başarılı olduklarını savunmaktadır (Öter ve Yücel, 2023).

2.1. Yabancı Dil Eğitiminde Sosyal Öğrenme Modeli ve Bilişsel Gelişim

Yıllar önce Vygotsky insan beynin iki bölümden oluştuğunu, birinci bölümün sosyal bölüm ikinci bölümün ise bireysel bölüm olduğunu iddia etmişti. Vygotsky'ye göre esas olan bireyin sosyo-kültürel çevresi ile etkileşimi ile ortaya çıkan sosyal bölümdür. Bireysel bölüm ise ikincildir. Vygotsky bireysel bölümün sonradan türediğini ve daha çok psikolojik alanda kendini gösterdiğini açıklamıştır (Vygotsky, 1985; Yıldırım, 2016). Vygotsky'nin de savunduğu gibi dil öğrenme tek başına yapılan bir eylem değildir. Öğrenciler dili öğrenirken çevrelerindeki insanlarla bir etkileşim içine girerler ve bilgi alışverişinde bulunurlar. Bazen yeni edindikleri bilgiler önceden oluşmuş bilgilerini bozup yeniden oluşturmayı, bazen de kendi bilgilerine ekleme yapmalarını gerektirir (Ergün ve Özsüer, 2006).

Sosyal öğrenme modelinde öğrencilerin öz gelişimleri onların sosyal iletişim ortamlarına aktif katılımları ile sağlanır. Yabancı dil derslerinde de öğrencilerin öz gelişimi göz ardı edilmemeli ve öğrencilerin dil gelişimi ile bilişsel gelişimlerinin birbirine bağlı süreçler olduğu farkındalığı ile pedagojik uygulamalar yapılmalıdır (Ünveren Kapanzade, 2019). Uzmanlar 'Bilişsel Gelişim' kavramını bireylerinin doğumlarından yetişkinliğe uzanan büyüme süreçlerinde

içinde buldukları çevreyi anlama çabaları esnasında düşünce yapılarının gelişip çoğalması, daha sofistike ve kapsamlı hale dönüşmesi olarak açıklamaktadır (Eroğlu, 2023). Uzmanlara göre 'bilişsel gelişim' bireylerin dikkat, çağrışım, imgeleme gibi işlevleri birlikte ve birbiri ile ilintili bir şekilde kullanılması ile gerçekleşir ve bu aktif süreç sonucunda beyinde kavramlar oluşur. Ancak bireyin zihninde oluşan bu kavramlar zaman içerisinde değişime uğrayıp gelişirler (Ergün ve Özsüer, 2006).

'Bilişsel gelişim' kuramında öncelikle Piaget'nin 'şema-şemalar' (schema-schemata) kavramını ortaya attığını ve şemaları zihninde oluşan düşünce kalıpları veya algı çerçeveleri olarak açıkladığını görmekteyiz. Piaget'ye göre insanlar dünyayı zihinlerindeki şemaları kullanarak anlamaya çalışırlar. Vygotsky ise bilişsel gelişimi 'çevre' kavramı üzerinden açıklar. Bilişsel gelişimi olgunlaşma ile bağdaştıran ve belli dönemlere ayıran Piaget'den farklı olarak Vygotsky, zihinsel gelişimi anlayabilmek için sosyal ve kültürel süreçleri incelemek gerektiğini savunur (Yıldırım, 2016). Piaget ve Vygotsky'nin açıklamaları ışığında uzmanlar öğrenimin başarılı olmasının kişinin zihnindeki gerekli kavramların gelişmesine bağlı olduğunu, bu yüzden de eğitim programlarının öğrencilerin bilişsel gelişimini hızlandıracak şekilde tasarlanması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar (Ergün ve Özsüer, 2006).

2.2. Yabancı Dil Eğitiminde Şema ve Aktivite teorisi

Şema teorisi üzerine yapılan araştırmalar dil eğitiminde iletişimin sadece dil bilgisine değil aynı zamanda okuyucu, okuma bağlamı ve metin arasındaki etkileşimlere de dayandığını göstermiştir (Maftoon ve Babamiri, 2011). Bir başka deyişle şema teorisi, bilginin şema adı verilen 'bilgi paketleri'nde saklandığını ve 'anlamın' okuyucudan bağımsız düşünülemediğini açığa çıkarmıştır (Perkins ve Angelis, 1985: 269). Bilgi dağarcığının anlamayı nasıl etkilediğini inceleyen araştırmalarda şemaların biçimsel ve içerik diye iki kategoriye ayrıldığı

görülmektedir (Maftoon ve Babamiri, 2011). Bu bağlamda uzmanlar biçimsel şemaları “farklı metin türlerinin biçimsel, retorik organizasyonel yapılarına ilişkin arka plan bilgisi” şeklinde, içerik şemalarını ise “bir metnin içerik alanına ilişkin gerekli ön bilgi” olarak açıklamaktadır (Carell ve Eisterhold, 1988: 80).

Dil eğitiminde şema kuramının ağırlıklı olarak okuma alanında incelendiği görülmektedir. Bu kuram yabancı dilde yazılmış bir metnin tek başına anlam taşımadığını, okuyucuların dağarcılarındaki bilgileri kullanarak bir okuma parçasından anlam çıkarabildiklerini açıklar (Carell ve Eisterhold, 1988; Mahmood, Nikoo ve Bonyadi, 2013; Manzo ve Manzo, 2013). Başka bir deyişle şema teorisine göre, okuyucunun genel dünya bilgisi ile okuma parçasında verilen bilgi arasında köprü kurabilmesi durumunda anlama eylemi gerçekleşir. Yabancı dil eğitiminde bazen öğrencilerin paragraftaki her kelimeyi bilmelerine rağmen paragrafı anlamamaktan şikayet ettikleri görülmektedir. İşte öğrencilerin bu tür anlama zorluklarını şema teorisi ışığında zihinlerindeki bilgi eksikliğine bağlayabiliriz. Bu zorlukların yaşanmaması veya aşılması için araştırmacılar, 'anlamsal hafızayı' harekete geçirmenin, öğrencileri okumaya hazırlayan etkili bir pedagojik araç olarak kullanılmasını öneriyorlar (Statman, 1981: 232). Onlara göre bu yöntemle öğrencilerin zihinlerinde bir dizi çağrışım tetiklenebilir ve tüm çağrışımlar etkinleşerek öğrencinin beynindeki bilgiler aktif hale gelir. Böylece öğrenciler bu şekilde öğrenecekleri yeni bilgilerle ilgili beklentiler geliştirebilir ve üzerinde çalışma yapmaları gereken konuyla ilgili bilgisiz oldukları duygusundan uzaklaşabilirler (Jouhar ve Rupley, 2021). Bu önerilerin insan bilincinin günlük yaşamda yaptıkları ile oluştuğunu ve öğrenimin sosyal bir doku içerisinde gerçekleştiğini açıklayan aktivite teorisine dayandığını söyleyebiliriz (Ergün ve Özsüer, 2006).

Vygotsky'nin de aralarında bulunduğu bazı Rus psikologlar tarafından 1920-30'lu yıllarda ortaya atılan aktivite teorisine göre toplum üyeleri günlük hayatlarında

sosyal bir çevre içinde farklı insanlar, çeşitli araç gereçlerle veya dil gibi sistemlerle etkileşimde buldukça bilinç oluşur (Ergün ve Özsüer, 2006). Aktivite teörisi bağlamında öğretim-öğrenim süreçlerini değerlendirdiğimizde dil eğitiminde de bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği söylenebilir çünkü dil öğrenimi çeşitli unsurları içerir ve bu unsurların birbirleri ile etkileşimleri sonucunda öğrenme eylemi gerçekleşir. Bundan dolayı yabancı dil eğitimini de bir bütün olarak algılamamız ve anadil öğretiminde önerildiği gibi yabancı dil eğitiminde de öğrencilerin dil ve zihinsel becerilerini birbiriyle ilintili bir şekilde gelişmesine fırsat yaratacak birbirini tamamlayıcı dinleme, konuşma, okuma veya yazma gibi etkinlikleri bir arada uygulamaya konmalıdır (Ünveren Kapanzade, 2019).

2.3. Yabancı Dil Eğitiminde Uygulamalar

Yabancı dil eğitiminde öğrenciler genellikle öğrendikleri dilin konuşulduğu ülkede yaşamadıklarından dili kullanma fırsatları oldukça sınırlıdır (Öter ve Yücel, 2023). Bu durum Türkiye’de İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenmeye çalışan öğrenciler için de geçerlidir. Farklı uygulamalara rağmen yabancı dil eğitim süreçlerinde yaşanan sıkıntılar devam etmektedir. Bu sıkıntıları giderebilmek tek tek sorunları ele alma yönteminden uzaklaşıp birçok çözüm önerisinin bir arada uygulanması ile mümkün olabilir (Daslak, 2019). Vygostky’nin açıkladığı gibi insan zihni bir bütün olarak çalışır ve “okulda öğretilen konuların her biri bir diğerinin öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır, çünkü bunların uyardığı psikolojik işlevler birbiriyle bağlantılı tek bir süreç içinde gelişirler” (Vygotsky, 1985: 144).

Yabancı dil eğitiminde öğrencilerin öğrendikleri dil ile ilgili bilgileri sınırlı olduğundan öğrenciler kendi yaşam deneyimlerinden veya sosyal çevrelerindeki kaynaklardan edindikleri bilgi birikimi ile öğrenme eylemlerini sürdürmeye çalışırlar (Köşker, 2015). Özellikle yabancı dil bilgisi yeterince gelişmemiş

öğrenciler anlam yüklü bir terimle karşılaştıklarında beyinlerindeki şemalar, bir başka deyişle 'semantik hafıza'ları sınırlı olduğundan genel bilgi eksikliğinden dolayı yabancı dilde iletişim kurmakta zorlanırlar (Jouhar ve Rupley, 2021). Yabancı dil öğrencilerinin bu tür sıkıntılarını azaltmak, yeni kavramlar oluşturmalarına yardımcı olmak ve dil öğrenim süreçlerinde onlara yön vermek için şema aktivasyonu uzmanlar tarafından önerilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar öğrencilere okuma öncesinde konu hakkında ön bilgi oluşturmalarına yardımcı etkinliklerin onların okuma becerilerini geliştirilebileceğini göstermektedir. Bu bulgular ışığında yıllardır yabancı dil eğitiminde öğrenciler okuma çalışmaları öncesinde konu ile ilgili şemalarını tetikleyecek çeşitli etkinliklere katılmaya teşvik edilmektedirler (Taglieber, Johnson ve Yarbrough, 1988). Ancak bu alandaki araştırmalar büyük çoğunlukla okuma becerileri üzerinde yapıldığından yabancı dil öğrencilerinin yazma becerilerini geliştirmeye yardımcı olacak sosyolojik yöntemlerle ilgili bilimsel araştırmalara ihtiyaç vardır.

İngilizce yazılı iletişimin dünya çapında artan önemine rağmen, birçok yabancı dil öğrencisinin İngilizce yazılı iletişim kurmakta zorlandıkları görülmektedir (Alisha ve diğerleri, 2019; Anh, 2019; Faraj, 2015; Fareed, Ashraf ve Bilal, 2016; İbnian, 2017; Sabuncuoğlu, 2018; Selvaraj ve Aziz, 2019). Özellikle üniversite öğrencilerinin yazma zorlukları, onların İngilizce akademik dil kullanmalarını gerektiren üniversite yaşamlarında ciddi bir sorun olmakta ve onların genel akademik performanslarını da olumsuz etkilemektedir (Graham ve Perin, 2007; Tavşanlı, Bilgin, Yıldırım, Rasinski ve Tschantz, 2020). Araştırmacılara göre yazmanın zorluğu, yazmanın bilişsel, dilsel ve duygusal kaynakların koordinasyonunun yanı sıra fikir üretme ve düzenlemeyi içeren “karmaşık, çok boyutlu bir yapı” olmasından kaynaklanmaktadır (Wood ve Schatschneider, 2021: 2). Yazma konusuyla ilgili öğrencilerin bilgi eksikliği de onların İngilizce yazılı iletişimde ciddi şekilde zorlanmalarına neden olmaktadır (Selvaraj ve Aziz,

2019). Bu yüzden yabancı dil öğrencilerinin yazma zorluklarının kök nedenlerini iyi anlamak ve onların İngilizce yazılı iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak için sosyal etkinliklere katılımlarını sağlamak gerekmektedir.

Yabancı dil eğitiminde yazılı iletişim çalışmaları esnasında, öğrencilerin dil yeterlilik düzeylerine bağlı olarak dilbilgisi hataları veya yanlış kelime kullanma gibi farklı zorluklar yaşadıkları gözlenmektedir. Yabancı dil öğrencilerinin yazılı iletişimde yaşadığı bir diğer sorun da ne yazacakları hakkında fikir üretememeleridir. Bazen öğrenciler yazacakları konuyla ilgili yeterli bilgi sahibi olmadıkları için fikir üretememekte ve özgün fikirlerden yoksun kompozisyonlar yazmaktadırlar. Kompozisyon konularına ilişkin bilgi eksiklikleri, öğrencilerin İngilizce yazma derslerinde kaygılı ve isteksiz olmalarına da neden olmaktadır (Bayat, 2014; İbnian, 2017). Üniversite düzeyinde öğrencilerin iyi yazılmış dönem ödevleri veya raporları teslim etmeleri aynı zamanda da kompozisyon tipi sınav sorularına anlamlı ve tutarlı bilgileri içeren yanıtlar vermeleri beklendiğinden, yabancı dilde yazmaya yönelik olumsuz tutumları onların genel akademik performanslarını da olumsuz yönde etkilemektedir (Tahmouresi ve Papi, 2021). Kompozisyon yazımında süreç yaklaşımı üzerine yapılan araştırmalar fikir üretmenin, fikirleri geliştirmenin, taslak hazırlamanın ve yazılan kompozisyonu dönüt ışığında yeniden gözden geçirip revize etmek gibi aşamaların önemini ortaya çıkarmıştır (Faraj, 2015; Graham ve Sandmel, 2011; Selvaraj ve Aziz, 2019). Bu araştırmaların en önemli bulgusunun kompozisyon yazımında fikir üretmenin önemini ortaya çıkarmaları olduğunu söyleyebiliriz çünkü bu bilimsel çalışmaların sonucunda uzmanlar öğrenciyi düşünmeye teşvik eden ve onların aktif katılımını sağlayan yazma öncesi yapılabilecek çeşitli etkinliklere işaret etmişler ve yabancı dil öğrencilerinin bu tür etkinliklere katılmaya teşvik edilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır (Oluwadiya, 1992: 12).

Öğrencilerin yeni bilgi ve beceriler kazanmasına veya bildiklerinin üzerine ekleme yapmalarına yardımcı olmak için yabancı dil sınıflarında çeşitli etkinlikler uygulanabilir (Sabuncuoğlu, 2018). Bu etkinlikler öğrencilerin zihinlerindeki bilgilerini kompozisyonlara aktarabilecek bir forma dönüştürmelerine, yeni bilgiler edinmelerine veya mevcut bilgilerine ekleme yapmalarına olanak sağlayabilir. Öğrencileri fikirlerini geliştirecek etkinliklere katılmaya teşvik ederken, kendi deneyimlerini kendi sosyal çevreleri veya dış dünyayla ilişkilendirmelerine yardımcı olmak gerekir. Bu amaçla, son araştırmalar özellikle okuma, yazma, dinleme ve konuşma diye adlandırdığımız dört dil becerisini geliştirmek için çeşitli etkinliklerin dil derslerinde uygulanmasını önermektedirler çünkü dört dil becerisi birbirini destekleyen ve gerçek yaşamda da birbiri ile ilintili bir şekilde kullanılan dil becerileridir (Sabuncuoğlu, 2018). Bu yüzden de onları birbirinden ayırmak doğal dil kullanımına aykırı bir eylem olur.

Okuma ve yazma etkinlikleri birbirini pekiştiren süreçler olduğundan kompozisyon yazımı öncesinde çeşitli okuma çalışmaları önerilmektedir. Araştırmacılar, öğrencilerin okuma stratejileri geliştirmelerinin aynı zamanda onların yazma becerilerinin de gelişmesine yol açtığını belirtmektedir çünkü okuma süreci hem bilginin bir metinden çıkarılmasını hem de sağlanmasını içermektedir (Jouhar ve Rupley, 2021; Sabuncuoğlu, 2018). Okuma etkinlikleri aynı zamanda öğrencileri mantıksal akıl yürütme, bağımsız düşünme ve metni dikkatli analiz etmelerine de teşvik ettiğinden eleştirel düşünce geliştirmelerine de yardımcı olur (Jouhar ve Rupley, 2021; Spack, 1985). Okuma etkinlikleri öğrencilerin kompozisyon konuları ile ilgili şemaları aktifleştirdiğinden onların kompozisyonlarında fikirlerini de daha anlamlı bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olur (Jouhar ve Rupley, 2021). Kompozisyon derslerinde dinleme çalışmaları da özgün etkinlikler olarak kullanılabilir çünkü gerçek hayatta insanlar fikirlerini not ederler ve daha sonra bunları başka bir biçimde yeniden

kullanırlar (Byrne, 1988). Özellikle eğitim dilinin İngilizce olduğu üniversitelerde öğrenciler derslere, seminerlere veya tartışmalara katılmak için İngilizce'yi etkin bir şekilde kullanabilmelidirler. Bu açıdan dinleme etkinliklerinin yabancı dil derslerinde kullanılması bu üniversitelerde okuyan öğrenciler için oldukça faydalıdır. Dinleme etkinlikleri de içerik şemalarını harekete geçiren etkinliklerdir çünkü sözlü söylemde ifade edilen temel fikirleri anlamak için yabancı dil öğrencilerinin genel bilgilerine ve önceki deneyimlerine başvurmaları gerekir.

Konuşma etkinliklerinde de öğrenciler genel dünya bilgilerini ve önceki deneyimlerini kullanarak iletişim kurmaya çalışırlar çünkü bu bilgi ve deneyimler onların fikirlerinin oluştuğu ana kaynaktır. Konuşma etkinliklerinde bilgi aktarırken ve alırken yine öğrencilerin içerik şemaları doğal olarak etkinleşir çünkü sohbeti sürdürmek için öğrenciler sürekli olarak bilgi ve deneyimlerine başvururlar. Yazma etkinlikleri de öğrencilerin daha sonra yazacakları bir konu üzerinde düşünmelerine yardımcı olur. Bu etkinlikler beyin fırtınası, gruplandırma, grafik düzenleyiciler kullanma, döngü veya taslak oluşturma gibi çalışmaları içerebilir (Mahmood vd., 2013; Tavşanlı vd., 2020). Günümüzde üniversite öğrencileri internetin olduğu dijital ortamlarda büyümüş olduklarından, bilgisayar destekli öğrenme platformlarının ve çevrimiçi iletişimin öğrencilerin yazma çalışmalarında kullanılması, yabancı dil eğitiminde de düşünülmelidir (Thorne ve Reinhardt, 2008). Bu bağlamda yabancı dil öğretmenlerinin gerek dil eğitimindeki gerekse teknolojik gelişmeleri takip etmeleri oldukça önemlidir (Orhan Göksun, 2022). İster çevrimiçi ortamlarda, isterse dijital olmayan geleneksel sınıf ortamında uygulansın kompozisyon yazma eylemi öncesinde okuma, dinleme, konuşma veya yazma etkinliklerinin kullanılması, yabancı dil öğrencilerinin kompozisyon konusu hakkında önceden düşünmelerine ve içerik şemalarının etkinleşmesine neden olur çünkü düşünme esnasında öğrenciler konuyu daha iyi anlamaya, analiz etmeye veya farklı bir

perspektiften görmeye çalışırlar. Başka bir deyişle bu etkinlikler öğrencilerin bildiklerini ve düşündüklerini ifade etmelerine yardımcı olur. Bu şekilde, bilimsel bir çalışmada da önerildiği gibi, öğrencilerin dört dil beceresini kullanmaya teşvik eden etkinliklerin yabancı dil derslerinde uygulanması, yabancı dil derslerinde gerçek hayata benzer sosyal ortamların oluşmasına ve öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmelerine olanak yaratılmış olur (Sabuncuoğlu, 2018).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada yabancı dil olarak İngilizce öğrenmekte olan üniversite öğrencilerinin içerik şemalarını harekete geçirmek için çeşitli etkinliklerinden yararlanmış ve bu uygulamaların öğrencilerin kompozisyon yazma çalışmaları üzerinde bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Yöntem olarak bu çalışmada nicel ve nitel yöntemlerin bütünlük bir şekilde kullanılmasına olanak tanıyan keşfedici karma yöntem araştırma tasarımı (exploratory mixed method research design) tercih edilmiştir (Ivankova ve diğerleri, 2006). Bu çalışmada nicel yöntemlerle öncelikle aşağıda belirtilen hipotezin test edilmesi hedeflenmiştir: Öğrenciler içerik şemalarını etkinleştiren dil etkinliklerine katıldıklarında daha zengin fikirlerle dolu kompozisyonlar yazacaklar.

Çalışmada ayrıca nitel yöntemlerle öğrencilerin ve öğretmenlerin İngilizce yazma becerilerini geliştirme amacıyla çeşitli etkinlikler kullanılmasına ilişkin görüş ve deneyimleri araştırılmıştır. Nitel veri toplama ve analiz süreçlerini yönlendirmek için aşağıdaki araştırma sorularından yararlanılmıştır.

- Çalışmaya katılan yabancı dil öğrencileri kompozisyon yazma aşaması öncesinde içerik şemalarını harekete geçirmeye yönelik çeşitli dil etkinlikleri kullanımını nasıl algıladılar?

- Çalışmaya katılan yabancı dil öğretmenlerinin, öğrencilerinin içerik şemalarını etkinleştirmek ve yazma becerilerini geliştirmek amacı ile derslerinde uyguladıkları etkinliklerle ilgili görüşleri neydi?

3.2. Veri toplama süreçleri

Bu çalışma Türkiye'de eğitim dili İngilizce olan bir üniversitenin İngilizce hazırlık sınıfında uygulanmıştır. Katılımcılar Yoğun İngilizce programının üst-orta (B2) seviyesinde öğrenim gören öğrencilerdi. Bu programda öğretim materyali olarak okulun müfredat ekibi tarafından B2 seviyesindeki öğrenciler için özel olarak tasarlanmış ders kitabı kullanıldı. Yaşları 18-20 arasında olan öğrencilere araştırma boyunca aynı koşullar sağlandı. Okul yönetiminin B2 düzeyindeki sınıflar için maksimum sınıf mevcudunu 14 olarak belirlemesi nedeniyle çalışma 14 öğrenci ile sınırlandırılmıştır. Veri toplamak için öncelikle öğrencilerin birinci ve ikinci kompozisyonları değerlendirilmiş, daha sonra ise içerik şema aktivasyonu sağlamak amacı ile kullanılan dil etkinlikleri ile ilgili öğrenci ve öğretmen görüşlerini öğrenmek amacı ile anketler uygulanmıştır. Araştırmanın uygulanmaya konmasından önce tüm katılımcılara araştırmanın amacı, içeriği ve aşamaları hakkında bilgi verilerek araştırmaya katılım istekleri sorgulanmış ve onayları alındıktan sonra çalışma başlatılmıştır.

Öğrenci kompozisyonları

Bu araştırmaya katılan öğrencilerden hafta başında herhangi bir etkinliğe katılmadan önce bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Tüm öğrenciler için araştırma boyunca aynı koşulların sağlanması amacıyla birinci kompozisyonlarını yazarken öğrencilerden sınıfta herhangi bir kaynak kullanmadan bir oturumda kompozisyon yazmaları sağlanmış ve yazma süresi elli dakika ile sınırlandırılmıştır. Öğrenciler ikinci kompozisyonlarını yazmadan önce dil becerilerini bazen bağlantılı (örneğin dinleme ve konuşma etkinlikleri birarada)

bazen de bağlantısız ayrı etkinlikler olarak (yani sadece okuma etkinliği) uygulanmıştır. Bu etkinlikler kapsamında öğrenciler haftalık konuyla ilgili bazen metinler okudular, bazen dinleme çalışmaları yapıp notlar aldılar, bazen sınıf arkadaşları ile konuşma etkinliklerine katılarak konuyla ilgili birbirleri ile bilgi alışverişinde bulundular, bazen de beyin fırtınası etkinliklerine katılarak zihin haritaları oluşturdular. Yukarıda da belirtildiği gibi kompozisyon yazmadan önce öğrenciler bazen tek bir etkinliğe, bazen de art arda birkaç etkinliğine katıldılar. Öğrencilerden her hafta farklı bir konuyla ilgili etkinliklere katılmaları ve bu etkinliklerin ardından yine aynı konuyla ilgili haftanın ikinci kompozisyonunu yazmaları istendi. Öğrenciler ikinci kompozisyonlarının ilk taslaklarını sınıfta yazdılar. Birinci kompozisyon yazma aşamasında olduğu gibi ikinci kompozisyonlarını yazarken de öğrencilere yine elli dakika süre verildi. Bu sayede hem süreden dolayı çalışma sonuçlarını etkileyecek bir durum oluşması önlemlendi hem de intihal veya başkasından yardım alma gibi dış değişkenlerin araştırma üzerinde olası etkileri engellenmiş oldu.

Araştırma kapsamında çalışmanın yürütüldüğü üniversitenin hazırlık okulunda ve Türkiye'deki köklü bir başka üniversitenin İngilizce hazırlık okulunda kullanılan kompozisyon değerlendirme kriterleri dikkate alınarak yeni bir ölçek tasarlandı. Yabancı dil eğitim kurumlarında kullanılan değerlendirme kriterleri genellikle bir kompozisyonu her yönden (içerik, dil bilgisi, kelime bilgisi ve organizasyon) incelediğinden, araştırmacı öğrencilerin kompozisyonlarını sadece içerik açısından değerlendirebilmek için özel bir ölçek tasarlama ihtiyacını hissetti. Öğrencilerin birinci ve ikinci kompozisyonlarının fikir açısından farklı olup olmadığını belirlemek amacıyla her hafta araştırma için özel olarak tasarlanmış olan bu ölçek temelinde öğrenci kompozisyonları değerlendirildi. Her iki kompozisyon değerlendirildikten sonra öğrencilerin birinci ve ikinci kompozisyonlarından aldıkları puanlar karşılaştırılarak iki kompozisyon arasında içerik açısından bir fark olup olmadığına bakıldı.

Çalışma için tasarlanmış ölçek öğrencilerin kompozisyonlarının giriş paragrafında yazmış oldukları ana fikir, geliştirme paragraflarındaki fikirleri, bu fikirlerin ana fikirle bağlantılı olması ve destekleyici fikirler, açıklamalar veya örnekler verilmesi ve de sonuç paragrafında kişisel yorumların ifade edilmesi gibi kriterlerden oluşuyordu. Derslerde uygulanan etkinliklerde öğrencilere kompozisyon konusuyla ilgili pek çok kelime öğretildiği için bu kelimelerin yerinde kullanılmasının dolaylı olarak fikir gelişimini gösterdiği varsayılmış ve ölçeğe öğrencilerin kelime bilgisi ile ilgili bir kriter eklenmiştir. Bunun yanında orijinal fikirler kriteri de ölçeğe eklenerek kompozisyon değerlendirmesi esnasında değişik yeni fikirler yazan öğrencilere ekstra puan verilmesine olanak sağlanmıştır.

Öğrencilerin kompozisyonları biri araştırmacı olmak üzere iki öğretmen tarafından değerlendirilmiştir. Anonimlik ve gizlilik göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılırken öğrenci isimleri gizli tutulmuştur. Değerlendirmeyi yapan öğretmenler tarafından çok farklı puanlar verilmesi durumunda kompozisyonlar tekrar okunmuş ve iki öğretmen moderatörlük yaparak ortak bir puan üzerinde anlaşmaya varmıştır. Değerlendirmeyi yapan öğretmenlerin tarafsızlığını ve güvenilirliğini sağlamak için, değerlendirilen kompozisyonlardan her hafta üç tanesi rastgele seçilip üçüncü bir öğretmen tarafından değerlendirilerek çapraz kontrol yapılmıştır.

Anketler

İngilizce kompozisyon yazma becerileri ve kompozisyon yazımından önce çeşitli etkinliklerin uygulanmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan anketlerin tasarımı öncesinde dil okullarında kullanılan çeşitli anketler incelendi. Ancak yabancı dil kompozisyon yazımında içerik semalarının etkinleştirilmesi ile ilgili herhangi bir örnek bulunamadığından çalışma amacına uygun olarak araştırma konusu ile ilgili sorular yazılarak öğrenci

ve öğretmen anketleri araştırmacı tarafından tasarlandı. Anketlerin güvenilirliğini sağlamak için anket uygulama esnasında interaktif bir yaklaşım sergilendi. Bu yaklaşımla araştırmaya katılan öğrenciler ve öğretmenler ihtiyaç duymaları taktirde anketle ilgili sorular sormalarına olanak tanındı ve tüm katılımcılara tutarlı geri bildirim verilebildi. Böylece anketlerin genel güvenilirliğini sağlamak için de yapıcı bir ortam yaratılmış oldu.

Öğrenci anketleri 25 sorudan oluşmaktadır; bunlardan beşi öğrencilerin yazma becerisine ilişkin farkındalıklarını geliştirmeyi, geri kalan sorular ise öğrencilerin kompozisyonlarının 'içeriği' ile ilgili fikirlerini öğrenmeyi amaçladı. Öğretmen anketleri ise 11 sorudan oluşuyordu. Öğrenci anketi yedinci haftanın sonunda uygulanmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerden de yedi hafta tamamlandıktan sonra anketi yanıtlamaları istenmiştir. Öğretmen anketleri B2 düzeyindeki öğrencilere ders veren ve sınıflarında kompozisyon yazımı öncesinde çeşitli dil etkinlikleri uygulayan on dört öğretmen tarafından cevaplanmıştır.

4. VERİ ANALİZ SÜREÇLERİ VE BULGULAR

4.1. Öğrenci kompozisyonları

Öğrenci kompozisyonları bir güvenilirlik testi ve eşleştirilmiş örnekler T testi kullanılarak analiz edildi. Toplamda 150 kompozisyon iki öğretmen tarafından değerlendirildi. Değerlendirmelerin güvenilirliğini sağlamak amacı ile Pearson Korelasyon Katsayısı Testi kullanıldı. Tablo 1'de r (Pearson katsayısı) ile gösterilen korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında değişmektedir ve 0 değeri iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Tablo 1'de p (iki uçlu anlamlılık) ile gösterilen anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak ayarlandı. Tablo 1, korelasyonun +1'e çok yakın olması ve 2. Hafta hariç tüm durumlarda iki kuyruklu anlamlılığın 0,05'ten küçük olması nedeniyle yapılan

değerlendirmelerle ilgili herhangi bir sıkıntı veya sorgulama yaşanmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 1. Değerlendirme Puanları Temel Alınarak Yapılan Güvenirlilik Testi Sonuçları

		İlk kompozisyon	İkinci Kompozisyon
Hafta 1	r	0.8140	0.9479
11 öğrenci	p	0.002	0.000
Hafta 2	r	0.9642	0.7040
8 öğrenci	p	0.000	0.0051
Hafta 3	r	0.9071	0.8762
11 öğrenci	p	0.000	0.000
Hafta 4	r	0.9953	0.9723
9 öğrenci	p	0.000	0.000
Hafta 5	r	0.9039	0.9614
14 öğrenci	p	0.000	0.000
Hafta 6	r	0.9787	0.9031
11 öğrenci	p	0.000	0.000
Hafta 7	r	0.9023	0.9738
11 öğrenci	p	0.000	0.000

Tablo 1 kompozisyonların %20'sinin değerlendirmelerinde tam uyum olduğunu göstermektedir. Kompozisyon değerlendirmelerinin %30,33'ünde 1 puan fark olduğundan bu değerlendirmelerin daha yüksek paunda olanları dikkate alındı. Kompozisyonların %24'ünün değerlendirmesinde 2 puan fark olduğundan bu kompozisyonların ortalama puanı değerlendirmeye alındı. Geriye kalan %26,6'lık kompozisyonun puanları arasındaki fark daha büyük olduğundan korelasyon testinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için değerlendirme esnasında verilen puanlarda herhangi bir değişikliğe gidilmeden hesaplamalar yapılmıştır. Ancak eşleştirilmiş örnekler T-testi uygulaması aşamasında bu kompozisyonlar, farkı en fazla 2 puana indirgemek amacıyla öğretmenler tarafından tekrar okunmuş ve ortak bir değerlendirme notunda anlaşmaya varıldıktan sonra T-test analiz sonuçları elde edilmiştir.

4.2. T-test sonuçları

Yukarıda da belirtildiği gibi bu araştırmada birinci ve ikinci kompozisyonların puanlarını haftalık olarak karşılaştırmak için Eşleştirilmiş Örnekler T-testi (Paired Samples T-test) kullanıldı. Bu sonuçlar aşağıdaki kısımda haftalık olarak tablolar halinde gösterilmektedir.

Birinci haftanın kompozisyon konusu “Nasıl iyi bir öğrenci olunur?” idi. Kompozisyonların yazıldığı sırada üç öğrenci yoktu. Tablo 2’den de görüleceği üzere öğrencilerin birinci ve ikinci kompozisyonları arasında anlamlı bir ortalama fark bulunmaktadır ($0,002 < 0,05$). Bu durum öğrencilerin birinci hafta yazmış oldukları ikinci kompozisyonların fikir açısından birinci kompozisyona göre daha iyi yazılmış olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Birinci Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	11	.968	.017	7.2727	3.165	.954
Komp2				12.0909	5.281	1.592
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-4.8182	3.816	1.151	-4.19	10	.002	
95% CI (-7.383, -2.254)						

İkinci haftanın kompozisyon konusu “Erkek ve Kadın Arasındaki Farklar” idi. Her iki kompozisyonu da sadece 8 öğrenci yazdı. Öğrencilerin bir kısmı derse katılmadı, bir kısmı ise başka bir okul etkinliğine katılmak durumunda oldukları için kompozisyon yazamadılar. Tablo 3’ten de görüldüğü gibi ikinci haftada birinci ve ikinci kompozisyon arasındaki ortalama fark $0,011 < 0,05$ olarak bulundu.

Dolayısıyla öğrencilerin ikinci hafta yazmış oldukları ikinci kompozisyonlarının da içerik bakımından daha zengin fikirlerle dolu olduğu söylenebilir.

Tablo 3: İkinci Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	8	.130	.759	9.6250	5.397	1.908
Komp2				16.3750	2.264	.800
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-6.7500	5.574	1.971	-3.43	7	.011	

95% CI (-11.411, -2.089)

Üçüncü haftanın kompozisyon konusu “Birçok türün nesli tükeniyor. Bu durumun nedenleri nedir ve nesli tükenen türleri korumak için ne yapılabilir?” idi. Üçüncü haftada her iki kompozisyonu da 11 öğrenci yazdı. Tablo 4'ten de görülebileceği gibi bu hafta elde edilen ortalama fark p seviyesinin 0,000 olması nedeniyle öğrencilerin ikinci kompozisyonlarında içerik açısından yine anlamlı bir ilerleme olduğu iddia edilebilir.

Tablo 4: Üçüncü Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	11	.395	.229	6.0000	3.606	1.087
Komp2				12.5455	2.806	.846
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-6.5455	3.588	1.082	-6.05	10	.000	

95% CI (-8.956, -4.134)

Dördüncü haftanın kompozisyon konusu “Ülkenizde turizmin rolü” idi. Dördüncü haftada her iki kompozisyonu da 9 öğrenci yazdı. Tablo 5'ten de görülebileceği gibi dördüncü haftada ortalama fark 0,001 bulunduğundan elde edilen sonuçların dördüncü haftada da oldukça anlamlı olduğunu ve öğrencilerin etkinlikler sonrası yazdıkları ikinci kompozisyonun birinciye göre daha zengin fikirler içerdiğini söyleyebiliriz.

Tablo 5: Dördüncü Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	9	.471	.201	3.6667	3.202	1.067
Komp2				11.2222	4.868	1.623
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-7.5556	4.391	1.464	-5.16	8	.001	

95% CI (-10.931, -4.180)

Beşinci haftada öğrencilere verilen yazma konusu bu şekilde idi: “Hükümet televizyonu haftada bir veya iki gün yasaklamayı düşünüyor. Yerel bir gazeteye düşüncenizi belirten bir mektup yazın”. Beşinci haftada her iki kompozisyonu da 14 öğrencinin tamamı yazdı. Tablo 6’dan da görülebileceği gibi, bu haftada da ortalama fark 0,000 bulunduğundan beşinci haftada da öğrencilerin ikinci kompozisyonlarının birinciye göre içerik bakımından daha iyi olduğunu görebiliriz.

Tablo 6: Beşinci Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	14	.424	.131	4.5714	2.277	.609
Komp2				11.1429	4.688	1.253
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-6.5714	4.256	1.137	-5.78	13	.000	

95% CI (-9.029, -4.114)

Altıncı haftada öğrencilerden geleceğe yönelik bir ulaşım şekli tasarımlarını istendi. Sınıftaki birçok öğrenci ilk kompozisyonu yazmayı reddetti. Bazı öğrenciler bu konu hakkında yazacak fikirleri olmadığını belirtirken, bazıları da o gün sınavları olduğu için kompozisyon yazma modunda olmadıklarını söyledi. Bu araştırmayı yürüten öğretmen, öğrencilerden ilk kompozisyonu yazmaları konusunda ısrarlı olsa da öğrencilerin bazıları sadece giriş paragrafı yazdılar, bazıları da hiçbir şey yazmayıp boş kağıt teslim ettiler.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı altıncı haftanın ilk kompozisyonlarının çoğunun değerlendirmesi '0' olmuştur. Tablo 7'de gösterilen ortalama farkın 0,000 olmasının nedeni birinci kompozisyonların bu şekilde değerlendirilmesindedir. Altıncı haftada ilk kompozisyonun yazılması esnasında yaşanan sorunlara rağmen öğrencilerin ikinci kompozisyonundan önce katıldıkları etkinliklerinden yararlandıkları söylenebilir çünkü bazı öğrenciler konu ile ilgili bilgilerinin yetersiz olması nedeniyle ilk kompozisyonlarını yazamadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 7: Altıncı Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	11	.502	.116	1.8182	3.157	.952
Komp2				12.3636	3.075	.927
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-10.5455	3.110	.938	-11.25	10	.000	
95% CI (-12.635, -8.156)						

Yedinci haftada öğrencilerden “Yiyecekler” konusunda kompozisyon yazmaları istendi. Öğrencilere bu konu ile ilgili beş ifade verildi ve bu ifadelerden en çok katıldıkları hakkında kompozisyon yazmaları istendi. Tablo 8'den görülebileceği gibi yedinci haftada öğrencilerin yazmış olduğu birinci ve ikinci kompozisyon arasında yine anlamlı bir fark ($0,000 < 0,05$) bulundu. Bu sonuçlar ışığında yedinci haftada da ikinci kompozisyon yazımı öncesi uygulanan etkinliklerin öğrencilerin kompozisyon konusu hakkında fikirlerini geliştirmelerine yardımcı olduğu ileri sürülebilir.

Tablo 8: Yedinci Hafta Uygulanan Eşleştirilmiş T-test Sonuçları

Değişken	Eşleştirilmiş örnek sayısı	Corr	2-tail Sig	Mean	SD	Se of Mean
Komp1	11	.433	.183	2.1818	2.228	.672
Komp2				9.3636	2.976	.897
Eşleştirilmiş farklılıklar						
Mean	SD	SE of Mean	t-value	df	2-tail Sig	
-7.1818	4.423	1.334	-5.39	10	.000	
95% CI (-10.154, -4.210)						

Yedi hafta boyunca uygulanan tüm T-test sonuçlarını incelediğimizde, her hafta öğrencilerin birinci ve ikinci kompozisyon değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark olduğunu gözlemleyebiliriz. Genel olarak t-test sonuçlarını yorumlayacak olursak öğrencilerin ikinci kompozisyonlarında görülen anlamlı farkın öğrencilerin içerik şemalarını harekete geçiren ve fikirlerinin zenginleşmesine yol açan sınıf içinde katıldıkları etkinliklerden kaynaklandığını iddia edebiliriz.

4.3. Anketler

Anketlerden toplanan nicel veriler SPSS (Sosyal Bilimler İstatistik Paketi) programı kullanılarak analiz edildi. Nicel verilerin analizinin ardından anket sonuçları, katılımcıların yazma dersindeki deneyimlerine ve ikinci kompozisyonu yazma öncesinde çeşitli etkinliklerin uygulamasına ilişkin görüşlerini anlamak amacı ile detaylı bir şekilde incelendi. Bu amaçla katılımcıların görüş ve duygularından oluşan nitel veriler içerik analizine tabi tutuldu ve ortaya çıkan başlıca temalar belirlendi.

Öğrenci Anketleri

Öğrenci yanıtları tüm öğrencilerin yazmayı önemli bir beceri olarak düşündüklerini ortaya koymuştur. Öğrencilerin yarısı akademik çalışmalarında farklı kaynaklardan not almak zorunda oldukları için yazmanın kendileri için çok önemli olduğunu söylerken, azınlık bir grup ise kompozisyon tipi sınav sorularını cevaplamak için yazma becerisini etkin bir şekilde kullanmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında birçok öğrenci ders kitaplarındaki etkinlikleri sıkıcı buldukları için İngilizce kompozisyon yazmayı sevmediklerini ifade etmiştir. Öğrenciler kompozisyon konularının günlük yaşam, çevresel veya kültürel konularla ilgili olması nedeniyle çağdaş olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %42,9'u bir kompozisyonun en önemli unsurunun 'içerik' olduğunu paylaştı. Öğrencilerin çoğunluğu (%71,4) kompozisyon yazmadan önce öğretmenlerinin etkinlikler yoluyla kendilerini desteklemesini tercih ettiklerini belirtti. Bu bulgu, eşleştirilmiş örneklem T-testi sonuçları ve araştırma hipotezi ile uyumludur. Bir yandan öğrencilerin %78,6'sı öğretmenin ilk kompozisyon sırasındaki tutumundan dolayı yönlendirme alamadıklarını ve bu durumun kendileri için moral bozucu olduğunu belirtirken diğer yandan öğrencilerin %64,3'ü ikinci kompozisyonun yazma süreci öncesinde öğretmen tarafından verilen desteğin yazma derslerinden keyif almalarına neden olduğu ve motivasyonlarını artırdığı görüşünü paylaştılar.

Anket sonuçları öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%92,9) ilk kompozisyonu yazmayı daha zor bulduğunu ve birçoğunun (%71,4) bu zorluğu kompozisyon konularıyla ilgili yetersiz bilgi sahibi olmalarına bağladıklarını göstermektedir. Aynı zamanda öğrenci anket yanıtları ikinci kompozisyonu yazmadan önce öğrencilerin derste yaptıkları etkinlikler sayesinde kompozisyon konusuna ilişkin bilgi edinebildiklerini veya mevcut bilgilerini geliştirebildiklerini göstermektedir. Bu konu ile ilgili öğrenci yanıtları öğrencilerin %7,1'inin kompozisyon yazımı öncesinde sınıfta uygulanan etkinliklerin konu ile ilgili bilgilerini yüzde yüz artırdığını, %14'ünün bilgilerini yüzde yetmiş beş artırdığını, %50'sinin bilgilerini yüzde elli artırdığını ve %28'inin ise bilgilerini yüzde otuz oranında artırdığını ifade ettiklerini göstermektedir. Öğrencilerin anket yanıtları aynı zamanda 'derste yapılan etkinliklerin kompozisyon konusuna ilişkin bilgi geliştirilmesine etkisi %0 olmuştur' seçeneğinin hiçbir öğrenci tarafından işaretlenmemiş olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin anket yanıtlarının analizi aynı zamanda öğrencilerin yarısından fazlasının ikinci kompozisyon öncesinde yapılan okuma etkinliklerini faydalı bulduğunu ve büyük çoğunluğunun kompozisyon yazmadan önce okuma

etkinliklerine katılmak istediğini göstermiştir. Öğrenciler okuma etkinliklerine ilişkin olumlu görüş belirtirken dinleme etkinliklerinden faydalanmadıkları görüşünü paylaştılar. Bunun yanında öğrenciler konuşma etkinliklerine katılmanın sınıf arkadaşlarıyla fikir alışverişinde bulunmalarına ve bilgi paylaşımlarına olanak yarattığı için konuşma etkinliklerinden memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kompozisyon yazmadan önce konuşma etkinliklerinin yapılması gerektiğini söylerken, sadece küçük bir azınlığı konuşma etkinliklerinin yapılmasının faydalı olmadığı görüşünü paylaşmıştır.

Okuma, dinleme ve konuşma etkinliklerinin yanında öğrencilerin çoğu kompozisyon yazımı öncesinde yazma etkinliklerinden de yararlandıkları ifade ettiler. Öğrenciler yazma etkinliklerinin kompozisyon yazmadan önce kullanılması gerektiğini çünkü bu etkinliklerin onlara kendi fikirlerini sınıfta konuşulanlarla birleştirme fırsatı verdiğini belirttiler. Bazı öğrenciler bölüm derslerine başladıklarında İngilizce akademik yazma becerilerinin kendileri için daha da önemli olacağına vurgu yaparken küçük bir azınlık yazma etkinliklerinin sınıf ortamında değil de kendi ev ortamlarında daha iyi yapılabilecek türde etkinlikler olduğunu düşündüklerini ve kompozisyon konularının da kendilerine ilginç gelmediği için kompozisyon yazımı öncesinde yapılan yazma etkinliklerinin faydasına inanmadıklarını belirtmişlerdir.

Genel olarak, öğrenci anketlerinden elde edilen sonuçlar, araştırmaya katılan öğrencilerin yükseköğretimde İngilizce yazılı ilteşimin önemine ilişkin farkındalıklarını ve kompozisyon konularına ilişkin genel bilgi eksikleri olduğunu göstermiştir. Anket yoluyla elde edilen öğrenci görüşleri öğrencilerin çeşitli etkinliklere katıldıktan sonra haftanın ikinci kompozisyonunu yazarken yazacakları konu hakkında kendilerini daha bilgili ve yetkin hissettiklerini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda anket sonuçlarının Vygostky'nin yıllar önce iddia ettiği

gibi bilişsel gelişimin bireysel çabalarla değil kişilerin buldukları çevre ile aktif bir şekilde etkilişime girdiklerinde gerçekleştiğini gösterdiğini söyleyebiliriz (Yıldırım, 2016). Öğrenci anket yanıtları öğrencilerin kompozisyon yazımı öncesi yapılan sınıf-içi etkinliklerden oldukça faydalandıklarını göstermenin yanı sıra bazı öğrencilerin etkinlikler sonrasında İngilizce kompozisyon yazmaktan hoşlanmaya başladıklarını ifade ettiklerini de ortaya çıkarmıştır. Bu bulgu Türkçe yabancı dil eğitiminde sosyal aktivitelerin derse dahil edilmesinin öğrenmeyi daha zevkli ve başarılı kıldığını gösteren güncel bir araştırmanın sonuçları ile uyumludur (Öter ve Yücel, 2023).

Öğretmen anketleri

Öğretmenler, öğrenci görüşleri ile paralel olarak sınıflarındaki öğrencilerin çoğunun kompozisyon yazmaktan hoşlanmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğuna (%71,4) göre bu durum öğrencilerin yazılı iletişimde tedirgin hissetmeleri ve yazma etkinliklerini sıkıcı bulmalarından kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin ders kitabındaki yazma etkinliklerinden hoşnut olmamalarının aksine öğretmenlerin ankete verdikleri yanıtlar çoğunluğunun (%71,4) okulun ders kitabındaki yazma etkinliklerinin piyasadaki diğer ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinden çok daha iyi olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

Ankete verilen yanıtlarda öğretmenlerin çoğunluğu (%92,9) kompozisyon derslerinde kompozisyon yazım aşaması öncesinde farklı etkinlikler kullanmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin kompozisyon yazımı öncesinde çeşitli etkinlikler kullanılması konusunda paylaştıkları olumlu görüşleri ve olumlu araştırma bulguları doğrultusunda yabancı dil derslerinde öğrencilerin fikir üretmelerine yardımcı olacak farklı etkinlikler kullanılmasının kompozisyon içeriği üzerinde olumlu etki yarattığını söyleyebiliriz (Ibniyan, 2017; Sabuncuoğlu, 2018). Genel olarak anket sonuçlarını incelediğimizde öğretmen ve öğrenci görüşlerinin bir kompozisyonun en önemli

unsurunun 'fikirlerin ifade edilmesi' konusunda da kesiştiğini görmekteyiz. Bu konuyla ilgili tüm öğretmenler bazı dilbilgisi veya organizasyon sorunları olan ancak fikir açısından zengin bir kompozisyonu, çok az dilbilgisi hatası içeren ama içerik açısından zayıf olan bir kompozisyona tercih ettiklerini ifade ettiler.

Araştırmaya katılan öğretmenler ayrıca, öğrencilerinin kompozisyon konuları hakkında yeterli genel bilgiye sahip olmadıkları için kompozisyon yazmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu zorlukla ilgili olarak anket sonuçları öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun (%85,7) öğrencilerin bilgilerindeki eksikliklerin içerik şemalarını harekete geçiren etkinlikler kullanılarak giderilebileceği görüşüne katıldıklarını göstermektedir. Bu bulgu, öğrencilerin yeni bilgi ve beceriler kazanmasına veya hafızalarındaki bilgiler üzerine ekleme yapmasına yardımcı olmak için dinleme, konuşma, okuma ve yazma etkinliklerinin yabancı dil derslerinde uygulanmasını öneren araştırmalarla uyumludur (Faraj, 2015; Ünveren Kapanzade, 2019; Sabuncuoğlu, 2018).

Buna ek olarak anket sonuçları kompozisyon yazımı öncesi yapılan okuma etkinliklerinin faydalı olduğu görüşünün hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından paylaşıldığı göstermektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu kompozisyon yazmadan önce okuma etkinliklerinin uygulanması yönünde olumlu görüş belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde öğretmenlerin neredeyse tamamı (%92,9) okuma etkinliklerinin kompozisyon derslerinde kullanılması gerektiğini, çünkü bu etkinliklerin yalnızca öğrencilerin yazma konusuyla ilgili bilgilerini geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda da bazı araştırmalarda belirtildiği gibi farklı metin türlerini inceleme şansını yaratarak öğrencilerin yazı stili ve organizasyonu hakkında da bilgi edinmelerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir (Anh, 2019; Jouhar ve Rupley, 2021).

Dinleme etkinlikleriyle ilgili olarak bazı öğretmenler ses kayıtlarının kalitesinde sorun olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler gibi öğretmenler de öğrencilerin

yazılarını destekleme açısından dinleme etkinliklerinin okuma etkinliklerine göre daha az faydalı olduğu görüşünü paylaşmışlardır. Bu açıdan çalışma bulguları, farklı becerilerin ayrı ayrı değil bütünleşik olarak kullanılmasını öneren araştırmalarla benzer görüşleri ortaya çıkarmıştır (Anh, 2019; İbnian, 2017; Faraj, 2015; Ünveren Kapanzade, 2019; Sabuncuoğlu, 2018). Öğrenci görüşleri ile benzer bir şekilde öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%92,3) konuşma etkinliklerinin yabancı dil derslerinde bolca kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler, konuşma etkinlikleriyle ilgili olumlu görüşlerini, konuşma etkinlikleri esnasında öğrencilerin fikirlerini kısa sürede ifade edebildiklerini, bunun da öğrencilerin hem kompozisyon konusuna ilgi duymalarını sağladığını hem de fikirlerini ve kelime dağarcıklarını geliştirmelerine yardımcı olduğunu ifade ettiler. Çalışmaya katılan öğretmenlerin bu düşünceleri, kompozisyon derslerinde kaygı azaltmaya ve öğrenci motivasyonunu artırmaya yönelik yöntemler kullanılması gerektiğini savunan uzman görüşleri ile uyumludur (Bayat, 2014; Tahmouresi ve Papi, 2021; Tavşanlı vd., 2020).

Araştırmada öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%89,2) öğrencilere kompozisyon konusu verilmeden önce yazma etkinliklerine başvurulması gerektiğini, çünkü öğrencilerin yazma etkinliklerini ara sıra yapılan gereksiz bir çalışma olarak değil, dil öğrenmenin doğal bir parçası olarak görmeleri gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin az bir kısmı (%7,7) öğrencilerin bir konu hakkında bilgi toplamak için başka yöntemler de kullanabileceğini ifade ettiler. Bu öğretmenler öğrencilerden fazla yazma çalışması yapmaları istemenin öğrencileri sıkılabileceğini, bu yüzden de kompozisyon yazımı öncesinde öğrencilerin ekstra yazma etkinlikleri yapmalarına karşı olduklarını belirttiler. Öğretmenlerin bu kaygısı ile bağlantılı olarak, yazma çalışmaları yerine öğrencilerin motivasyonunu artıracak ve onları başarılı hissettirecek yöntem ve etkinliklerin yabancı dil

derslerinde uygulanması gerektiği görüşünün yakın geçmişte yapılan bir araştırmada da savunulduğunu görmekteyiz (Tahmouresi ve Papi, 2021).

Anket sorularına verilen tüm yanıtlar incelendiğinde, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin okuma ve konuşma etkinliklerini dinleme ve yazma etkinliklerinden daha faydalı buldukları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin etkinlik uygulamalarına ilişkin görüşlerinin oldukça olumlu olması, bu etkinliklerin yazma performanslarını geliştirmeye yönelik faydaları ile ilgili farkındalıklarını ve bu etkinliklerin onlara fikir üretme aşamasında sağladığı destekten memnun olduklarını göstermektedir. Bu sonuçlar ışığında bu çalışma, öğrencilerin içerik şemalarını harekete geçiren çeşitli dil etkinliklerinin öğrencilerin bilgi eksikliklerini gidermelerine ve ayrıca yeni bilgiler edinmelerine yardımcı olduğu için kompozisyon yazma aşaması öncesinde yabancı dil derslerinde kullanılmasını önermektedir. Bu bağlamda mevcut araştırma sonuçlarının, yazma öğretiminin okuma, dinleme ve konuşma becerileri öğretimiyle birlikte uygulanması gerektiğini ve dil eğitiminde bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu tartışan araştırmalarla uyumlu olduğu görülmektedir (Anh, 2019; İbnian, 2017; Ünveren Kapanzade, 2019; Sabuncuoğlu, 2018).

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İngilizce hazırlık programları ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen (Li ve diğerleri, 2022, s.11), bu programlarda öğrenim gören önemli sayıda yabancı dil öğrencisinin halen İngilizce yazılı iletişimde zorlandığı uzmanlar tarafından ifade edilmektedir (Alisha ve diğerleri, 2019; Anh, 2019, Faraj, 2015; Fareed ve diğerleri, 2016; İbnian, 2017; Sabuncuoğlu, 2018; Selvaraj ve Aziz, 2019). Yabancı dil öğrencilerinin kompozisyon konuları hakkındaki bilgilerinin yetersiz olması nedeniyle kompozisyon yazmakta zorlanmalarına ilişkin bilimsel bulgu azlığını (Bayat, 2014; İbnian, 2017; Selvaraj ve Aziz, 2019) göz önünde bulunduran bu çalışma, öğrencilerin içerik şemalarını

etkinleştirmenin onların kompozisyon yazma becerileri üzerindeki etkisini araştırma hedefi ile yürürlüğe konmuştu. Öğrencilerin yazma becerilerinin geliştirilmesi için biçimsel bilgi şemalarının etkinleştirilmesine ilişkin olumlu araştırma sonuçlarına (Maftoon ve Babamiri, 2011) benzer bir şekilde bu çalışma, öğrencilerin kompozisyon konusu ile ilgili şemalarının aktivasyonun, fikirlerini geliştirmelerine ve daha zengin fikirlerle dolu kompozisyonlar yazmalarına yardımcı olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu çalışmada İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yazma becerilerinin geliştirilmesi doğrultusunda umut verici sonuçlar elde edildiğini iddia edebiliriz.

Nitel verilerin olumlu istatistiksel analiz sonuçlarına ek olarak, araştırmaya katılan öğrenci ve öğretmenlerden elde edilen nitel veriler, çalışmada uygulanan kompozisyon yazımı öncesi etkinliklerin öğrencilerin yazma performansı üzerinde olumlu bir etki yarattığını ve hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin, öğrencilerin içerik şemalarını harekete geçirmek için dil derslerinde uygulanan etkinlikleri faydalı bulduklarını göstermektedir. Bu çalışmanın olumlu sonuçları ve benzeri araştırmaların bulguları yabancı dil öğrenme süreçlerinde öğrencileri pasif dinleyiciler olarak gören geleneksel yöntemlerden uzaklaşıp öğrencileri derse aktif bir şekilde katılan sosyal bireyler olarak gören uygulamaların yabancı dil öğretmenleri tarafından benimsenmesi gerektiğine işaret etmektedir (Öter ve Yücel, 2023).

Bu araştırmanın süresinin yedi hafta ile sınırlandırılması ve katılımcı sayısının fazla olmaması gibi sınırlılıklar nedeniyle mevcut çalışma sonuçlarının geniş öğrenci kitlelerine genellenmesi mümkün değildir. Örneklem azlığı ve öğrenci kompozisyonlarını değerlendirme aşamalarına sınırlı sayıda öğretmen dahil edilmesi de bu çalışmanın eleştirilme nedeni olabilir. Bu yüzden de öğrencilerin içerik şemalarının sosyal etkinliklerle aktifleştirilmesinin kompozisyon yazma becerileri üzerindeki etkisinin daha büyük ölçekte ve uzun bir zaman dilimine

yayılmış araştırmalarla desteklenmesi gerekmektedir. Ancak bazı sınırlılıklarına rağmen, bu çalışmanın kompozisyon yazma öncesinde uygulanan etkinliklerin öğrencilerin içerik şemalarını aktifleştirerek kompozisyon konusu ile ilgili bilgilerini artırdığını ve İngilizce yazma becerilerini geliştirdiğini bilimsel verilerle ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda da bu çalışmanın bir nebze de olsa bu konu ile ilgili literatürdeki araştırma boşluğunu giderdiğini iddia edebiliriz.

Bu araştırmanın olumlu bulguları işığında, program tasarımcılarına yabancı dil ğrencilerinin içerik şemalarını etkinleştirecek etkinlikleri yabancı dil müfredatlarına dahil etmeleri önerilir. Bu etkinliklerin yabancı dil programlarında uygulanması ile öğrenciler önceki bilgileri ile yeni bilgiler arasında köprü kurularak daha zengin fikirler içeren kompozisyonlar yazma şansını elde edebileceklerdir. Böylelikle, yıllar önce Vygotsky'nin sosyal öğrenim teorisinde açıkladığı gibi öğretmenlerin rehberliğinde yabancı dil ğrencilerinin kendi sosyal çevrelerinde yaşadıkları deneyimlerle hem bilişsel gelişimlerini hem de yabancı dil ğrenimindeki başarılarını artırmak mümkün olacaktır (Eroğlu, 2023). Elbette ki bu hedefe ulaşabilmek için yabancı dil ğretmenlerinin de dünyadaki ve kendi alanlardaki gelişmelere ayak uydurması ve sürekli olarak bilgilerini tazeleme ve ğretim becerilerini geliştirme konusunda istekli olmaları gerekmektedir (Orhan Göksun, 2022).

Üniversite düzeyindeki öğrencilerden bir yandan akademik faaliyetlere katılmaları, diğer yandan da anlamlı akademik İngilizce yazı yazmaları beklendiğinden, bu çalışmanın sonuçlarının yüksek öğrenimde yapılacak yazılı iletişim çalışmalarına ışık tutması umulmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın farklı dil kurumlarda İngilizce kompozisyon yazımı becerilerinin iyileştirilmesi ve içerik şemalarının etkinleştirilmesi konusunda yapılacak yeni araştırmalara ilham vermesi umit edilmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar içerik şema

aktivasyonunun etkisini biçimsel şemalarla karşılaştırmak gibi şema teorisinin farklı yönlerine odaklanmayı hedefleyebilir. Bununla birlikte, içinde bulunduğumuz bilgi teknolojileri çağında yazılı iletişim becerilerinin yalnızca geleneksel öğretim yöntemleri kullanarak geliştirilemeyeceği görüşü temelinde, bu alanda yapılacak ileriki çalışmalar bilgisayar teknolojilerini kullanarak yabancı dil öğrencilerinin İngilizce yazılı iletişim çalışmalarında nasıl desteklenmesi gerektiğini araştırmalı ve yapay zeka kullanımının gittikçe arttığı günümüzde daha güncel ve etkin yabancı dil uygulamalarına ışık tutmalıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin yazarlığı veya yayınlanmasına ilişkin açıklanacak herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin yazılması, yayınlanması veya araştırmanın yürütülmesi aşamalarında yazar herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Araştırmanın yürütüldüğü üniversitede, çalışmanın uygulamaya konduğu dönemde bir etik kurulu bulunmadığından çalışma ile ilgili herhangi bir etik kurul onayı mevcut değildir. Ancak bu araştırmadaki veriler makale yazarının yüksek lisans tezi kapsamında yaptığı araştırma sırasında toplandığından çalışmanın yürütüldüğü üniversitenin gerekli kıldığı tüm kurullardan gerekli izin onayları ve resmi evraklar alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Anh, D. T. N. (2019). EFL students' writing skills: Challenges and remedies. *IQSR Journal of Research and Method in Education*, 9(1), 74-84.
- Alisha, F., Safitri, N., ve Santoso, I. (2019). Students' difficulties in writing EFL. *Professional Journal of English Educator*, 2(1), 20-25.
- Bayat, N. (2014). The effect of the process writing approach on writing success and anxiety. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(3), 1123–1141. <https://doi.org/10.12738/estp.2014.3.1720>
- Byrne, D. (1988). *Teaching Writing Skills*. London: Longman Group UK Limited.
- Carell, P. ve Eisterhold, J. (1988). Schema theory and ESL reading pedagogy. In Carell et al. *Interactive approaches to second language reading* (pp. 73-89). Cambridge: University Press.
- Daslak, İ. R. (2019). Kültürün yabancı dil eğitimi üzerindeki etkisi: Trabzon örneği. *İMGELEM*, 3(4), 81–106.
- Ergün, M. ve Özsüer S. (2006). Vygotsky'nin yeniden değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 269-292.
- Eroğlu, M. (2023). Çocukluk döneminde bilişsel gelişim: Piaget ve Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramlarının incelenmesi ve karşılaştırılması. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 69–77.
- Faraj, A. K. A. (2015). Scaffolding EFL students' writing through the writing process approach. *Journal of Education and Practice*, 6(13), 131–141.
- Fareed, M., Ashraf, A., ve Bilal, M. (2016). ESL learners' writing skills: Problems, Factors and Suggestions. *Journal of Education and Social Sciences*, 4(2), 89-94.
- Graham, S., ve Perin, D. (2007). A meta-analysis of writing instruction for adolescent students. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 445–476. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.3.445>.

- Graham, S., ve Sandmel, K. (2011). The process writing approach: A meta-analysis. *The Journal of Educational Research*, 104(6), 396–407. <https://doi.org/10.1080/00220671.2010.488703>
- Humboldt, Wilhelm von. (1988). *On Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ibnian, S. S. K. (2017). Writing difficulties encountered by Jordanian EFL learners. *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, 5(3), 197-206.
- Ivankova, N. V., Creswell, J. W., ve Stick, S. L. (2006). Using Mixed-Methods Sequential Explanatory Design: From Theory to Practice. *Field Methods*, 18(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/1525822X05282260>
- Jouhar, M. R., ve Rupley, W. H. (2021). The reading-writing connection based on independent reading and writing: A systematic review. *Reading and Writing Quarterly*, 37(2), 136-156.
- Köşker, G. (2015). Yabancı dil öğreniminde kültür aktarımı: Fransız dili örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16(2), 409–421.
- Li, Y., Nikitina, L., ve Riget, P. N. (2022). Development of syntactic complexity in Chinese university students' L2 argumentative writing. *Journal of English for Academic Purposes*, 56, 101099, <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2022.101099>
- Maftoon, P., ve Babamiri, H. M. (2011). The effect of building formal schemata on EFL students' writing achievement. *TELL*, 5(2), 97-123.
- Mahmood, M. H. K., Nikoo, F. R., ve Bonyadi, A. (2013). The role of schema or background knowledge activation and graphic organizer on increasing Iranian EFL learners' reading comprehension. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 2(2), 229-241.
- Manzo, U., ve Manzo, A. (2013). The informal reading-thinking inventory: Twenty-first-century assessment formats for discovering reading and

- writing needs-and strengths. *Reading and Writing Quarterly*, 29(3), 231-251, <https://doi.org/10.1080/10573569.2013.7897832>
- Morrow, K. (ed). (2004). *Insights from the Common European Framework*. Oxford: OUP.
- Oluwadiya, A. (1992). Some prewriting techniques for student writers. *English Teaching Forum*, 30(4), 12-15 ve 32.
- Orhan Göksun, D. (2022). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin yordayıcıları. *Sosyolojik Düşün*, 7(2), 155-184.
- Öter, V. ve Yücel, D. (2023). Vygotsky'nin Sosyal Çevre Kuramının Yabancı Dil Türkçe Öğrenimine Etkisi: Erbil Örneği. *International Social Sciences Studies Journal*, 9,(116), 8696-8704.
- Perkins, K. ve Angelis, P. (1985). Schematic concept formation: Concurrent validity for attained English as a second language reading comprehension. *Language Learning*, 53, 269-283.
- Sabuncuoğlu, O. (2018). A study of the effects of the approaches to the teaching of writing on the EFL instructors' preferences at universities. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 123-137. DOI: 10.29000/rumelide.504257
- Seidlhofer, B., Breiteneder, A. ve Pitzl, M. (2006). English as a lingua franca in Europe: Challenges for Applied Linguistics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, 3-34.
- Selvaraj, M., ve Aziz, A. A. (2019). Systematic review: Approaches in teaching writing skill in ESL classrooms. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 8(4), 450-473, <http://dx.doi.org/10.6007/IJARPED/v8-i4/6564>
- Spack, R. (1985). Literature, reading, writing, and ESL: Bridging the gaps. *TESOL Quarterly*, 19(4), 703-725.

- Statman, S. (1981). The activation of semantic memory: A pedagogical technique in the EFL classroom. *ELT Journal*, 35(3), 232-233.
- Taglieber, L., Johnson, L. ve Yarbrough, D. (1988). Effects of pre-reading activities on EFL reading by Brazilian college students. *TESOL Quarterly*, 22(3), 455-472.
- Tahmourresi, S. ve Papi, M. (2021). Future selves, enjoyment and anxiety as predictors of L2 writing achievement. *Journal of Second Language Writing*, <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2021.100837>
- Tavşanlı, Ö. F., Bilgin, A., Yıldırım, K., Rasinski, T., ve Tschantz, B. (2020). The effect of a PBWMP on writing success and attitude toward writing. *Reading and Writing Quarterly*, <https://doi.org/10.1080/10573569.2020.1846006>
- Thorne, S. L., ve Reinhardt, J. (2008). "Bridging activities," new media literacies, and advanced foreign language proficiency. *Calico Journal*, 25(3), 558-572.
- Ünveren Kapanzade, D. (2019). Vygostky'nin Sosyo-kültürel Gelişim Teorisi bağlamında Türkçe öğretiminin değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 181-195. <https://doi.org/10.35237/sufesosbil.565193>
- Vygotsky, L. S. (1985). *Düşünce ve Dil* (çev. S.Koray). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Wood, C., ve Schatschneider, C. (2021). Differential growth in writing quality of students in fifth grade from diverse backgrounds. *Reading and Writing Quarterly*, <https://doi.org/10.1080/10573569.2021.19260287>
- Yıldırım, Y. (2016). Eğitim Sosyolojisi Perspektifi ile Piaget ve Vygotsky'nin Bilişsel Gelişim Kuramları Üzerine Sosyolojik Bir Analiz Denemesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 5(2), 617-628. <https://doi.org/10.14686/buefad.v5i2.5000191537>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Despite the increased significance of writing in the whole world, writing in English is still not a popular activity for EFL students in Turkey. Turkish students' writing difficulties get more prominent at tertiary-level as they are required to undertake various academic writing tasks in English, all of which have a huge impact on their overall academic performance (Graham & Perin, 2007; Tavşanlı et al., 2020). According to researchers, the difficulty of writing stems from the fact that it is a "complex, multidimensional construct" which involves coordination of cognitive, linguistic and emotional resources (Wood & Schatschneider, 2021, p. 2) as well as idea generation and organization, which some learners find particularly difficult due to lack of prior knowledge about the writing topic (Selvaraj & Aziz, 2019). These difficulties require EFL teachers to not only understand the reasons why writing activities are challenging for their students but also make use of activities that are founded on socio-constructivist principles.

In essay writing, EFL students face a set of linguistic difficulties such as using tenses incorrectly, missing out articles or not finding the right words to express their thoughts depending on their language proficiency level. Another problem they have is finding what to write. Due to insufficient knowledge about the writing topic, students cannot generate ideas and they feel anxious during essay writing (Bayat, 2014; Ibnian, 2017). Since university students are expected to submit well-written reports or to provide coherent responses to essay-type examination questions, their English writing skills generally have a profound effect on their overall academic performance.

Researchers contend that activating 'semantic memory' (content-schemata) is an effective pedagogical device that "triggers off a series of associations, and all the connotations are activated and brought, as it were, to the front of the mind" (Statman, 1981, p. 232). They explain that in this way students can develop expectations of what is to come, and they do not feel that the subject is completely new. Researchers also note that 'semantic memory' is limited in the working memory of students with low proficiency, which makes activation of their world knowledge difficult (Jouhar & Rupley, 2021). Hence, schemata activation is suggested for EFL students to enable them to build new concepts and have a sense of direction while learning English. Different kinds of pre-writing activities may be used to help learners acquire new knowledge and skills or build on what they already know (Sabuncuoğlu, 2018). To this end, recent studies suggest integration of a variety of activities into the foreign language classroom, particularly all four language skills based on the rationale that "the

four language skills support each other and are found together in real-life language use" (Sabuncuoğlu, 2018, p. 128).

Method

Considering Turkish EFL students who suffer in English essay writing due to lack of background knowledge, the present study made use of skills activities to activate their content-schemata and intended to find out whether content-schemata activation has an effect, if any, on their writing performance. The study had a sequentially exploratory mixed method research design as it employed the use of quantitative and qualitative methodology in an integrated way in successive stages. The present study was conducted in a foundation class at an English-medium university in Turkey. Participants were students studying in the upper-intermediate (B2) programme which involved the use of an in-house course-book designed by the curriculum team of the school as teaching material. To gather data, students' first and second essays were evaluated, and student and teacher questionnaires were employed to elicit perceptions.

Results and Discussion

Student compositions were analysed using a reliability test and paired samples T-test. 150 essays were collected in total. Each essay was evaluated by two scorers. The Pearson Correlation Coefficient Test, which was used to check the reliability of the evaluators' scores, displayed that the evaluators' scores were almost perfectly related because the correlation was very close to +1 and the two tailed significance was smaller than 0.05 in all cases with the exception of one week. Likewise, T-test results showed that there was a significant difference between the scores of students' first and second composition in each week. This finding can be attributed to the use of skills activities which activated students' content-schemata and led to the enrichment of ideas in their second compositions.

Analysis of all the responses given to the questionnaire items reveals that both the students and the teachers found the use of reading and speaking activities more beneficial than listening and writing skills activities. The fact that students' perceptions of skills activities were highly positive indicates that they were aware of the benefits of these activities for improving their writing performance and were also satisfied with the support these activities provided for idea generation. As the use of skills activities that activate their content-schemata can provide scaffolding for students in essay writing, EFL teachers should consider their use in their writing classes.

Conclusion

Considering the scarcity of research on EFL students' writing problems due to their insufficient knowledge about writing topics (Bayat, 2014; Ibnian, 2017; Selvaraj & Aziz, 2019), the present study intended to investigate effectiveness of content-schemata activation as a means for scaffolding Turkish EFL students in their challenging English essay writing practices. Similar to the positive outcomes of a research study on the activation of formal schemata for the improvement of students' writing (Maftoon & Babamiri, 2011), the present study yielded promising results for the improvement of Turkish students' English writing skills as it disclosed that they could write better essays in terms of content after participating in activities that activated their content-schemata. As study findings also revealed that both students and teachers found the use of skills activities beneficial for the activation of students' content-schemata prior to essay writing, it is recommended that employment of skills activities is considered not only by EFL teachers who are practicing their profession in Turkey but also by teachers of English working in different educational contexts in other countries.

PAZARLAMA YÖNETİMİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Hakan ÇALIŞKAN*

Öz

Bu çalışmanın amacı; pazarlama yönetimi konusunda 1985-2024 yılları arasında yayımlanmış lisansüstü tez çalışmalarını incelemektir. Ayrıca bu çalışmada elde edilen verilerin toparlanması ve yayımlanmasıyla pazarlama yönetimi konusunda yeni çalışmalara bir kaynak oluşturulacağı öngörülmektedir. Çalışmanın evrenini; Türkiye’de pazarlama yönetimi konusunda 1985-2024 yılları arasında çalışılmış ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanına kayıtlı lisansüstü tez çalışmaları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini 39 yüksek lisans tezi, 8 doktora tezi olmak üzere toplam 47 çalışma oluşturmaktadır. Bu çalışmada betimsel bir özellik taşıyan tarama modeli örnek alınmıştır. İncelenen tezlerin yayımlanma yılı, türü, çalışıldığı üniversite, anabilim dalı, enstitüsü, danışmanların akademik unvanları, konusu, yöntemi ve araştırmacısının cinsiyeti gibi değişkenlere göre analiz edilmiş ve bu boyutlarda sınıflandırılmıştır. Çalışmanın verileri yüzde, frekans, crosstab gibi betimsel istatistiksel yöntemlerle analiz edilerek değerlendirilmiştir. Tüm bu analizlerin sonucunda yüksek lisans düzeyinde daha fazla olan çalışmaların işletme anabilim dalında ve işletme konusunda çalışıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Pazarlama yönetimi, Lisansüstü tezler

REVIEW OF POSTGRADUATE STUDIES RELATED TO MARKETING MANAGEMENT

Abstract

The purpose of this study; To examine postgraduate thesis studies on marketing management published between 1985 and 2024. In addition, it is envisaged that the data obtained in this study will be collected and published as a resource for new studies on marketing management. The universe of the study; It consists of postgraduate thesis studies on marketing management in Turkey, which were studied between 1985 and 2024 and are registered in the National Thesis Center database of the Council of Higher Education (YÖK). The sample of the study consists of a total of 47 studies, including 39 master's theses and 8 doctoral theses. In this study, a screening model with a descriptive feature was taken as an example. The examined theses were analyzed and classified according to variables such as publication year, type, university, department, institute, academic titles of the advisors, subject, method and gender of the researcher. The data of the study were analyzed and evaluated using descriptive statistical methods such as percentage, frequency and crosstab. As a result of all these analyses, it was determined that more studies at the master's level were studied in the department of business administration and business administration.

Keywords: Marketing, Marketing management, Postgraduate theses

1. Giriş

Pazarlamanın tanımı bu alanda uzmanlaşmış kişiler veya bilimsel gruplar tarafından çeşitli şekillerde yapılmıştır. Kotler (1997) pazarlamanın tanımını sosyal ve yönetsel bir süreç olarak yaparken kitlelerin, grupların ya da bireylerin, değer ve ürünlerin birbirlerine karşılık olarak değişimi dolayısıyla ihtiyaçlarını veya isteklerini giderebildikleri bir süreç olarak işaret etmektedir.

Dolayısıyla pazarlama, bireye mahsus gerek sosyal gerek kişisel ihtiyaçlarının tatmin edilmesini temel almaktadır. Okumuş (2010) pazarlamayı kısaca ihtiyaçların değer (kâr) karşılığında giderilmesi olarak tanımlamaktadır.

Amerika Pazarlama Derneğ'in (AMA) 2013 yılında pazarlamayı müşteriler, örgüt, paydaşlar ve genelde toplum için değer ifade eden malları, hizmetleri ve hatta fikirleri üretme, duyurma, teslim ve mübadele faaliyeti, kurumlar seti ve süreçleri şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlama bilim dünyasında ve tüm dünyada kabul görmüştür (Bulut, 2018).

Pazarlama, üreticiler ile birey arasında aracılık rolü üstlenen bir işlevden günümüz imkânları ve işleyiş biçimlerinden etkilenerek daha büyük bir şemsiye haline gelmiştir. Buna göre pazarlamanın, ürünün üretim öncesinden tüketim sonrasına uzana bir sürecin tamamını kapsadığını görüyoruz. Bir firma şirket veya üreticinin pazarlama açısından kendini gerçekleştirebilmesi iyi bir pazarlama yönetimi performansına bağlıdır.

Pazarlama yönetimi, üreticinin kâr durumunu gözetmek şartıyla bireylerin, kitlelerin kısaca tüketicilerin ihtiyaçlarının karşılanması serüveninin yönetilmesi anlamına gelmektedir (Okumuş, 2010).

Pazarlama yönetimi bir yaklaşım türüdür ve bu yaklaşımda firmalar pazarlama araştırmalarıyla bireylerin talep ve ihtiyaçlarını belirleyerek piyasaya belirlenen ürünleri farklı şekilde sunarak rekabet edebilmeyi ilke edinmektedir. Bu yaklaşımda değer satış ve karlılığa giden yol olarak görülür. Klasik (geleneksel) pazarlamada odak nokta ürün iken pazarlama yönetimi yaklaşımında tüketici odak olarak benimsenmektedir. Böylelikle bütün işlem ve aşamalar firmanın planlama serüvenine dâhil edilmektedir ve tüketicilerin firma veya üründen ne beledikleri bilindiği için tüketici üretimin her aşamasında yer almış olmaktadır (Baker, 1995).

Satış yaklaşımı düşüncesinde tanımlanan pazarlama ile pazarlama yönetimi yaklaşımı içerisinde bulunan pazarlama kavramları farklıdır. Satış yaklaşımı; üretim tesislerinde başlayıp yoğun üretim ve kar amacı güden, ürün ile ilgili ve kısa vadeli satışlarla ilgilenen içten dışa doğru bir seyir akışına sahiptir. Pazarlama yönetimi tutumu ise bunun tam tersi bir biçimde dıştan içe doğru bir akış yapısına sahiptir. Dolayısıyla pazarlama yönetimi iyi kavranmış pazar yapılarıyla, bireylerin talep ve ihtiyaçlarına yönelen ve pazarlama aksiyonlarını bir arada kullanarak tüketicileri kanalize edip müşteri yapabilmek için etki altına almakla ilgilenmektedir. Bu durum bazen ihtiyaç ve isteklerin karşılanmasını geçip yeni ihtiyaçlar oluşturmaya kadar ilerleyebilmektedir. Bu duruma örnek olarak 1900'lı yıllarda cep telefonu bir talep değildi ve pazarlama yönetimi ile pazarlamacılar teknolojik değişimlerle beraber bireylerin neye ihtiyaç duyduklarını belirleyip istek haline dönüştürmüşlerdir (Erdoğan, 2018).

Pazarlama alanının farklı konularında birçok çalışmanın yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmalar işletmelerin pazarlama aksiyonlarını gerçekleştirebilmeleri adına önemli kaynaklar oluşturmaktadır. Aynı şekilde pazarlama yönetimi konusunda önemli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmaların çoğunu kitap çalışmaları oluşturmaktadır. Pazarlamanın dijitale evrildiği günümüz teknolojik imkânlarında pazarlama yönetiminin güncel dergi makalelerinde ve lisansüstü tez çalışmalarında değerlendirilmesi modern pazarlama konusunda bilgiye ulaşılması anlamında büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada pazarlama yönetimiyle ilgili çalışılmış lisansüstü tez çalışmaları farklı değişkenler göz önüne alınarak istatistiki veriler ışığında irdelenmiştir.

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizine dair bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma pazarlama yönetimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarını detaylarıyla inceleyen tarama modelli betimsel bir çalışmadır. Karasar (2023) tarama modelli çalışmayı “geçmişte kalmış ya da varlığını sürdüren bir durumu olduğu haliyle betimlemeyi hedefleyen çalışma yaklaşımı” şeklinde tanımlamaktadır.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; Türkiye çapında, pazarlama yönetimi alanında yapılan lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) tez çalışmaları oluşturmaktadır. Örneklemi ise; 47 (39 yüksek lisans, 8 doktora) lisansüstü tez çalışmaları oluşturmaktadır. Örneklem oluşturmak için ise monografik (amaçsal) örneklem metodu tercih edilmiştir. Monografik örneklem; evrenin karakteristik yapısına dayanılarak ve araştırmanın amacına odaklanılarak seçilen örneklem yöntemidir. Bu örneklem tekniğinde araştırmayı yapan kişi evreni temsil ettiğine ve evrenin karakteristik bir örneği olduğu grubu örneklem olarak tercih eder (Lin’den aktaran Şavran, 2012).

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın verilerinin toplanması Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi web sayfasından Şubat 2024 tarihinde “pazarlama yönetimi” anahtar kelimesiyle tarama yapılmış ve 1985-2022 yılları arasında çalışılmış ve Yüksek Öğretim Kurulu veri tabanında kayıtlı 47 (39 yüksek lisans, 8 doktora) bitirme tezi çalışmasına erişilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde 1985-2022 yılları arasında çalışılmış yüksek lisans ve doktora bitirme tezlerinin bulguları tablolar şeklinde derlenerek değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tür	<i>n</i>	%
Yüksek Lisans	39	82,98
Doktora	8	17,02
Toplam	47	100

Tablo 1’de tezlerin türlerine göre oranları verilmiştir. Çalışmaların %83’ü (82,98) yüksek lisans, % 17’si (17,02) doktora tezi olarak görülmektedir.

Tablo 2. Tezlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Tez Y	Kadın		Erkek		Toplam	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Yüksek Lisans	21	44,7	18	38,3	23	83
Doktora	2	4,2	6	12,8	8	17
Toplam	23	49	24	51	47	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göz önünde bulundurulduğunda kadın araştırmacılar erkek araştırmacılara göre yüksek lisans alanında daha fazla çalışma yapmış doktora tezi düzeyinde daha az çalışma yapmıştır. Doktora ve yüksek lisans çalışmalarının cinsiyet değişkenine göre genel toplamda kadın araştırmacıların sayısı 23 (%49), erkek araştırmacıların sayısı 24 (%51) olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Tezlerin Yayımlanma Yıllarına Göre Dağılımı

Tez Yılı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
1985	1	2,12	1	2,13	2	4,26
1990	-		1	2,13	1	2,13
1991	1	2,13	1	2,13	2	4,26
1993	1	2,13	-	-	1	2,13
1997	-	-	1	2,13	1	2,13
1998	-	-	1	2,13	1	2,13
1999	-	-	1	2,13	1	2,13
2002	2	4,26	1	2,13	3	6,38
2003	1	2,13	-	-	1	2,13
2004	2	4,26	-	-	2	4,26
2005	2	4,26	-	-	2	4,26
2007	-		1	2,13	1	2,13
2008	2	4,26	-	-	2	4,26
2010	2	4,26	-	-	2	4,26
2011	1	2,13	-	-	1	2,13
2012	2	4,26	-	-	2	4,26
2013	2	4,26	-	-	2	4,26
2014	3	6,38	-	-	3	6,38
2015	2	4,26	-	-	2	4,26
2016	1	2,13	-	-	1	2,13
2017	1	2,13	-	-	1	2,13
2018	2	4,26	-	-	2	4,26
2019	5	10,64	-	-	5	10,64
2021	4	8,5	-	-	4	8,5
2022	2	4,26	-	-	2	4,26
Toplam	39	83	8	17	47	100

Tablo 3'e baktığımızda 1985-2022 yılları arasında çalışılmış Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) veri tabanına kayıtlı tezlerin yıllara göre dağılımları görülmektedir. Elde edilen verilere göre pazarlama yönetimi ile ilgili en fazla 2019 (5), 2021 (4), ve 2014 (3) yıllarında çalışılmış ve bu çalışmalar yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Yüksek lisans türünde her yıl neredeyse ortalama bir yüksek lisans

çalışması yapılmışken doktora çalışmalarına bakıldığında en son 2007 yılında çalışma yapılmış ve günümüze kadar doktor düzeyinde pazarlama yönetimi ile ilgili çalışma yapılmamıştır. 39 yüksek lisans tezinin 29'u son 15 yılda gerçekleşmiş ve bu durum pazarlama yönetimi alanında yüksek lisans çalışmalarının arttığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Marmara Üniversitesi	6	12,77	2	4,26	8	17,02
Anadolu Üniversitesi	1	2,13	2	4,26	3	6,39
İstanbul Üniversitesi	1	2,13	1	2,13	2	4,26
Ankara Üniversitesi	-	-	1	2,13	1	2,13
Ege Üniversitesi	-	-	1	2,13	1	2,13
Selçuk Üniversitesi	3	6,39	1	2,13	4	8,5
Karadeniz Teknik Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Kocatepe Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Cumhuriyet Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Erciyes Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
İstanbul Teknik Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Bahçeşehir Üniversitesi	5	10,64	-	-	5	10,64
İstanbul Ticaret Üniversitesi	5	10,64	-	-	5	10,64
İstanbul Arel Üniversitesi	2	4,26	-	-	2	4,26
Beykent Üniversitesi	4	8,5	-	-	4	8,5
Akdeniz Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
İstanbul Rumeli Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
İstanbul Aydın Üniversitesi	2	4,26	-	-	2	4,26
Adana Alpaslan Üniversitesi	1	2,13	-	-	1	2,13
Toplam	39	83	8	17	47	100

Tablo 4'te lisansüstü bitirme tezlerinin üniversitelere göre dağılımı verilmektedir. Pazarlama yönetimi ile ilgili en fazla tez çalışması yapan

üniversite 6 yüksek lisans, 2 doktora olmak üzere toplamda 8 bitirme tezi ile Marmara Üniversitesi olduğu görülmektedir. En az tez çalışması yapılmış üniversiteler ise 1'er tez çalışmasıyla Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Kocatepe Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, İstanbul Rumeli Üniversitesi, Adana Alpaslan üniversitesi olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra Bahçeşehir Üniversitesi 5, İstanbul Ticaret Üniversitesi 5, Beykent Üniversitesi 4, Selçuk Üniversitesi 4, Anadolu Üniversitesi 3, İstanbul Üniversitesi 2, İstanbul Aydın Üniversitesi 2 ve İstanbul Arel Üniversitesi 2 tez çalışması yayımlamışlardır.

Tablo 5. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Enstitü	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	32	68,08	7	14,89	39	82,97
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	-	-	1	2,13	1	2,13
Fen Bilimleri Enstitüsü	5	10,64	-	-	5	10,64
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2	4,26	-	-	2	4,26
Toplam	39	83	8	17	47	100

Tablo 5'te çalışmaların yapıldığı enstitülerin dağılımı Sosyal Bilimler Enstitülerinde yapılan çalışmaların sayısı 39 (%82,97), Fen Bilimleri Enstitülerinde 5 (%10,64), Eğitim Bilimlerinde 2(%4,26) ve Sağlık Bilimleri Enstitülerinde 1(%2,13) olduğu görülmektedir. Sosyal bilimleri enstitülerinde 32 yüksek lisans 7 doktora çalışması yapılmış, Sağlık Bilimleri Enstitülerinde yüksek lisans çalışması yapılmamış 1 doktora çalışması yapılmış, Fen Bilimleri Enstitülerinde 5 yüksek lisans çalışması yapılmış hiç doktora çalışması yapılmamış ve Eğitim Bilimleri Enstitülerinde 2 yüksek lisans çalışması yapılmış doktora çalışması yapılmamış olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımları

Anabilim Dalı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
İşletme Anabilim Dalı	27	57,44	6	12,8	33	70,24
Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı	-		1	2,13	1	2,13
Genel Gazetecilik Anabilim Dalı	2	4,25	1	2,13	3	6,38
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
İktisat Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Orman Mühendisliği Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Mimarlık Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Bilgi Teknolojileri Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Turizm Yönetimi Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı	1	2,13	-	-	1	2,13
Toplam	39	83	8	17	47	100

Tablo 6'da tezlerin çalışıldığı anabilim dallarına göre dağılımları verilmiştir. Pazarlama yönetimi ile ilgili lisansüstü çalışmaların 33 (% 70)'i işletme anabilim dalında, 3 (% 6,38)'i gazetecilik anabilim dalında yapılmıştır. Turizm İşletmeciliği, İktisat, Endüstri Mühendisliği, Orman Mühendisliği, Üretim Yönetimi ve Pazarlama, Mimarlık, Bilgi Teknolojileri, Uluslararası Ticaret, Turizm Yönetimi ve İnşaat Mühendisliği Anabilim Dallarında ise 1'er (%2,13) çalışma yapılmıştır.

Tablo 7. Tezlerin Danışmanlarının Akademik Unvanlarına Göre Dağılımları

Unvan	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Prof. Dr.	9	19,15	5	10,64	14	29,8
Doç. Dr.	14	29,8	1	2,13	15	31,2
Dr. Öğrt. Üyesi (Yrd. Doç. Dr.)	15	31,2			15	31,2
Toplam	38	80,15	6	12,77	44	~92,2

Tablo 7’de tez danışmanlarının akademik unvanlarına göre dağılımı ortaya koyulmuştur. YÖK tez veri tabanında 2 doktora tezinin 1 yüksek lisans tezinin künye bilgilerine erişim sağlanamadığı için tabloda değerlendirme dışı kalmışlardır. Bilgilerine erişilemeyen doktora tezleri; 1990 yılında yayımlanmış Nuri Çalık tarafından hazırlanmış “Pazarlama Yönetiminde Satış Tahmin Sürecine Bütünleşik Bir Yaklaşım” başlıklı çalışma ve 1985 yılında Recep Baki Deniz tarafından hazırlanmış “Stratejik Pazarlama Yönetimi Açısından Yeni Ürün Geliştirme Faaliyetlerine Sistemsel Bir Yaklaşım” başlıklı çalışmalardan oluşmaktadır. Danışman bilgilerine erişilemeyen yüksek lisans tezi ise 1985 yılında yayımlanmış Eti Şirketler Grubu’nun Uluslararası Pazarlama Yönetimine İlişkin Sorunları başlıklı Nuray Uzeskici tarafından yapılmış bir çalışmadır. Diğer taraftan yüksek lisans tezlerine 15 Dr. Öğrt. Üyesi (&31,2) danışmanlık yapmış, 15 Doç. Dr. (%29,8) ve 9 Prof. Dr. (%19,15) tez danışmanlığı yapmışlardır. Doktora tezlerinde ise 5 Prof. Dr. (%10,64) ve 1 Doç. Dr. (%2,13) tez danışmanlığı yapmıştır. Danışmanların genel toplamları dikkate alındığında ise 15’er adet lisansüstü tezlere Doç. Dr. Ve Dr. Öğrt. Üyesi danışmanlık yapmış, 14 çalışmaya ise Prof. Dr. Unvanına sahip hocalarımız danışmanlık yapmışlardır.

Tablo 8. Tezlerin Uygulanan Yöntemlere Göre Dağılımları

Yöntem	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Nitel yöntem	16	34,04	4	8,51	20	42,56

Yöntem	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Nicel Yöntem	20	42,56	1	2,13	21	44,70
Karma Yöntem	3	6,39	-	-	3	6,39
Toplam	39	83	5	10,64	44	~94

Tablo 8’de çalışmaların hangi yöntemlerle gerçekleştirildiği ortaya konmuştur. Yüksek lisans çalışmalarında 20 çalışmada (%42,56) nicel yöntemler, 16 çalışmada (%34,04) nitel yöntemler ve 3 çalışmada (%6,39) karma yöntemler tercih edilmiştir. Doktora çalışmalarında 3 adet tez çalışmasının yöntemleri hakkında bilgiye erişilememiş ve 4 (%8,51) çalışmada nitel, 1 (%2,13) çalışmada nicel yöntem kullanılmış karma yöntem ile ilgili çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 9. Tezlerin Konu Türlerine Göre Dağılımları

Konu	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
İşletme	27	57,44	5	12,8	33	70,24
Eczacılık ve Farmakoloji	-	-	1	2,13	1	2,13
Gazetecilik	2	4,25	1	2,13	3	6,38
Turizm	2	4,25	1	2,13	3	6,38
Endüstri ve Endüstri Mühendisliği	1	2,13	-	-	1	2,13
Orman ve Orman Mühendisliği	1	2,13	-	-	1	2,13
Mimarlık	1	2,13	-	-	1	2,13
Eğitim ve Öğretim	3	6,38	-	-	3	6,38
Bankacılık	1	2,13	-	-	1	2,13
İnşaat Mühendisliği	1	2,13	-	-	1	2,13
Toplam	39	83	8	17	47	100

Tablo 9’da tezler çalışılan konu türlerine göre sınıflandırılmıştır. En fazla işletme konusunda 27 yüksek lisans (%57,44), 5 doktora (%12,8) çalışma yapılmıştır. Gazetecilik, turizm ve eğitim ve öğretim konularında toplamda 3’er (%6,38) lisansüstü çalışma yapılmış, eczacılık ve farmakoloji, endüstri ve endüstri mühendisliği, orman ve orman mühendisliği, mimarlık, bankacılık ve inşaat mühendisliği konularında 1’er (%2,13) çalışma yapılmıştır.

Konu başlıklarına göre örnek olarak;

- *İşletme*

“B2b Teknoloji Şirketlerinde Stratejik Pazarlama Yönetimi” (Taşkın, 2019).

- *İnşaat Mühendisliği*

“İnşaat Pazarlama Yönetiminde Müşteri Konut Talep Davranışlarının İncelenmesi” (Arıkan, 2022).

- *Turizm*

“Otelcilik Sektöründe Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlama Yönetimi: Manavgat Bölgesi Otel İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama” (Orakcı, 2021).

- *Bankacılık*

“KOBİ Bankacılığında Stratejik Pazarlama Yönetimi Ve Bir Uygulama” (İçme, 2015).

- *Eğitim ve Öğretim*

“Özel Ortaöğretim Kurumlarında Pazarlama Yönetimi” (Hindi, 2014).

- *Gazetecilik*

“Yeni İletişim Teknolojilerinin Medya İşletmelerinin Pazarlama Yönetimine Etkileri” (Abuşoğlu, 2013).

- *Mimarlık*

“Gayrimenkul Yatırımcısı İnşaat Firmalarında Konut Pazarlama Yönetimi Süreci” (Gül, 2012).

- *Ormancılık ve Orman Mühendisliği*

“Devlet orman işletmelerinde müşteri tatmininin ölçümü ve pazarlama yönetimi” (Dilsiz, 2008).

- *Endüstri ve Endüstri Mühendisliği*

“Pazarlama Yönetiminde Sayısal Karar Modelleri Ve Uygulaması” (Derman, 2002)

- *Eczacılık ve Farmakoloji*

“Stratejik Pazarlama Yönetimi Ve Türk İlaç Sektöründe Uygulanması” (Pekcan, 1997) başlıklı çalışmalar yapılmıştır.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada 1985-2022 yılları arasında lisansüstü düzeyde (yüksek lisans ve doktora) pazarlama yönetimi konusunda çalışılmış bitirme tezleri çok boyutlu olarak irdelenmiştir. Toplanan veriler tezlerin türleri, araştırmacıların cinsiyetleri, tezlerin yayımlanma yılları, çalışıldıkları üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, danışmanların akademik unvanları, yöntemleri ve konuları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Pazarlama yönetimi alanında tez çalışmaları araştırılıp Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) veri tabanında kayıtlı 47 adet bitirme tezine ulaşılmıştır. Bu tezlerin

39'unun (%82,98) yüksek lisans, 8'inin (%17,02) doktora tezi olduğu tespit edilmiştir.

Pazarlama yönetimi alanında tez çalışması yapmış araştırmacıların 23'ü kadın (%49), 24'ü erkek (%51) olduğu tespit edilmiştir. Sadece yüksek lisans tez çalışmalarında kadın araştırmacıların sayısının 21 (%44,7), erkek araştırmacıların sayısının 18 (39,3) olduğu tespit edilmiştir. Doktora tez çalışmalarında ise erkek araştırmacıların sayısı 6 (%12,8), kadın araştırmacıların sayısı 2 (%4,2) olarak tespit edilmiştir.

Pazarlama yönetimi ile ilgili çalışmaların 1995 yılında bir doktora ve bir yüksek lisans teziyle başladığı ve 2008 yılından sonra günümüze kadar doktora çalışmasının yapılmadığı aynı zaman diliminde en fazla yüksek lisans çalışmalarının (29) yapıldığı tespit edilmiştir. 1990, 1993, 1997, 1998, 1999, 2003, 2007, 2011, 2016 ve 2017 yıllarında 1'er tez (yüksek lisans veya doktora) çalışması yapıldığı görülmektedir. En fazla tez çalışmasını yapıldığı 2019 yılında 5 adet yüksek lisans çalışması, 2021 yılında ise 4 yüksek lisans tez çalışması yapıldığı belirlenmiştir.

Pazarlama yönetimi konusuna lisansüstü tez çalışmalarına en fazla yer veren üniversiteler; Marmara Üniversitesi (8), Bahçeşehir üniversitesi (5), İstanbul Ticaret Üniversitesi (5), Beykent Üniversitesi (4) ve Selçuk Üniversitesi (4) olarak belirlenmiştir. Ayrıca Anadolu Üniversitesi (3), İstanbul Arel, İstanbul Aydın ve İstanbul Üniversiteleri 2'ser adet tez ve Ankara, Ege, Karadeniz Teknik, Yıldız Teknik, Kocatepe, Cumhuriyet, Dokuz Eylül, Erciyes, İstanbul Teknik, Akdeniz, İstanbul Rumeli ve Adana Alpaslan Üniversiteleri ise 1'er adet tez çalışması yayımladıkları tespit edilmiştir.

Pazarlama yönetimi alanında çalışmaların enstitü değişkenine göre dağılımı göz önüne alındığında Sosyal Bilimler Enstitüsü 39 tez çalışmasıyla (%82,97) en fazla

tez yayımlayan enstitü olduğu görülmektedir. Ayrıca Fen Bilimleri Enstitüsü 5 (%10,64) yüksek lisans çalışmasıyla, Eğitim Bilimleri 2 yüksek lisans çalışmasıyla ve Sağlık Bilimleri 1 doktora tez çalışmasıyla bilim dünyasına katkı sağlamıştır.

Tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı dikkate alındığında pazarlama yönetimi konusunda İşletme Anabilim Dalı 27 yüksek lisans ve 6 doktora olmak üzere toplam 33 (%70,24) tez çalışmasıyla en fazla çalışma yapan anabilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel Gazetecilik Anabilim dalında 2 yüksek lisans ve 1 doktora olmak üzere toplamda 3 (%6,38) tez çalışması yapılmıştır. Ayrıca Eczacılık İşletmeciliği, Turizm İşletmeciliği, İktisat, Endüstri Mühendisliği, Orman Mühendisliği, Üretim Yönetimi ve Pazarlama, Mimarlık, Bilgi Teknolojileri, Uluslararası Ticaret, Turizm Yönetimi ve İnşaat Mühendisliği Anabilim Dallarında 1'er tez çalışması yayımlanmıştır.

Pazarlama yönetimi alanında 9'u yüksek lisans 5'i doktora olmak üzere toplam 14 (%29,8) çalışmaya Prof. Dr., 14'ü yüksek lisans 1'i doktora olmak üzere toplam 15 (%31,2) çalışmaya Doç. Dr. ve 15 (%31,2) yüksek lisans çalışmasına Dr. Öğrt. Üyesi (Yrd. Doç. Dr.)'nin danışmanlık yaptığı görülmektedir.

Pazarlama yönetimi alanında tez çalışması yapılırken tercih edilen çalışma yöntemlerine bakıldığında ise 16'sı yüksek lisans 4'ü doktora olmak üzere toplam 20 (%42,56) tez çalışmasında nitel araştırma yöntemleri, 20'si yüksek lisans 1'i doktora olmak üzere toplam 21 (%44,70) tez çalışmasında nicel araştırma yöntemleri ve 3 (%6,39) yüksek lisans tez çalışmasında karma araştırma yöntemleri tercih edilmiştir.

Pazarlama yönetimi alanında lisansüstü bitirme tezlerinin konu türleri değişkeni göz önünde bulundurulduğunda 27'si yüksek lisans 5'i doktora olmak üzere toplam 33 (%70,24) bitirme tezi ile İşletme konusunun en çok tercih edilen konu olduğunu görmekteyiz. Öte yandan Eğitim ve Öğretim, Turizm ve Gazetecilik

konularında 3'er (%6,38), Eczacılık ve Farmakoloji, Endüstri ve Endüstri Mühendisliği, Orman ve Orman Mühendisliği, Mimarlık, Bankacılık ve İnşaat Mühendisliği konularında 1'er tez çalışmasında konu edildiği belirlenmiştir.

Yapılan bu çalışma çerçevesinde elde edilen tez verilerine bakıldığında pazarlama yönetimi ile ilgili farklı konularda ve alanlarda bilimsel araştırma ve çalışmaların yapıldığı ve özellikle yüksek lisans düzeyinde son yıllarda aratarak devam ettiği görülmektedir. Bu araştırmaların genel olarak değerlendirilmesi açısından bu tür antolojik eserler bilim dünyasında önemli yer teşkil etmektedir. Bu çalışmanın içeriği pazarlama yönetimi ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara eski çalışmaların ikincil veri olarak değerlendirilmeleri, referans olması ve ışık tutması yönünden önem arz etmektedir. Ayrıca pazarlama yönetimi ile ilgili yapılmış çalışmaların derlendiği bu tür antolojik çalışmalar alanla ilgili çalışma yapılmaya ihtiyaç duyulacak eksik noktaların belirlenmesi açısından önemlidir. Pazarlama yönetimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalar irdelendiğinde ileriki dönemlerde bu alanda bil hasa doktor düzeyinde gerek nitel gerekse nicel veya karma çalışma yöntemlerinden çalışmaların yapılması gerektiği görülmektedir. Pazarlama ve işletme alanına pazarlama yönetimi ile ilgili yeni katkıların olması açısından bilimsel araştırmaların yapılması gelecek açısından önemli yer tutmaktadır. Gerek işletmelerde gerekse pazarlama alanında günümüz iletişim teknolojileri sayesinde yaşanan büyük dönüşümler ile pazarlama yönetimine dijital pazarlama yönetimi çerçevesinden bakılıp yeni çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir kişi veya kurumdan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, H. Ö. (2013). *Yeni İletişim Teknolojilerinin Medya İşletmelerinin Pazarlama Yönetimine Etkileri*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Akaydın, A. (2011). *Basın İşletmelerinde Pazarlama Yönetimi*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Akkaya, U. (2019). *Kültürel Pazarlama Yönetimi ve Türkiye’de Kültürel Pazarlama Eğilimleri*. T.C. Selçuk Üniversitesi.
- Arıca, E. F. (2014). *Okul Öncesi Özel Eğitim Kurumlarında Pazarlama Yönetimi*. T.C. Arel Üniversitesi.
- Arıkan, Y. C. (2022). *İnşaat Pazarlama Yönetiminde Müşteri Konut Talep Davranışlarının İncelenmesi*. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.
- Awosoji, A. A. (2021). *Management Of Digital Marketing For Customer Satisfaction: A Cross Sectoral Study*. T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Aydoğan, B. (2007). *Pazarlama Yönetiminde Stok Ve Raf Yönetimi Tüketim Malları Grubunda Market Ve Hipermarketlerde Uygulama*. T.C. Selçuk Üniversitesi.
- Baker, M. J. (1995). *Marketing theory and practice* (3. Edition.). Springer.
- Baştuğ, S. (2005). *Hipermarketlerde Pazarlama Yönetimi Ve Konya Örneği*. T.C. Selçuk Üniversitesi.

- Bayraktar, B. N. (2010). *Pazarlama Yönetiminde Marka Bilinirliği'nin Önemi Ve Yazılı Basın Sektörü Üzerine Uygulama*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Bulut, Y. (2018). *Pazarlama Nedir? Pazarlama Türkiye*.
- Çalık, N. (1990). *Pazarlama Yönetiminde Satış Tahmin Sürecine Bütünleşik Bir Yaklaşım*. T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Canver, O. (2004). *Pazarlama Yönetimi Açısından Ast-Üst İlişkilerinde İletişimin Önemi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Çelik, M. (2019). *Pazarlama Yönetiminde Sponsorluk Faaliyetleri ve Tüketici Odaklı Faaliyetlerin Firmanın Büyüme Performansı Üzerindeki Etkisi*. T.C. Beykent Üniversitesi.
- Çınar, Ç. (2010). *Kooperatiflerde Pazarlama Yönetimi Açısından Sosyal Pazarlama ve Bir Uygulama*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Demir, A. (2018). *Yerel Yönetimlerde Stratejik Pazarlama Yönetimi ve Bir Uygulama.pdf*. T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Deniz, R. B. (1985). *Stratejik Pazarlama Yönetimi Açısından Yeni Ürün Geliştirme Faaliyetlerine Sistemsel Bir Yaklaşım*. Marmara Üniversitesi.
- Derman, Z. (2002). *Pazarlama Yönetiminde Sayısal Karar Modelleri Ve Uygulaması*. T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Dilsiz, S. K. (2008). *Devlet Orman İşletmelerinde Müşteri Tatmininin Ölçümü ve Pazarlama Yönetimi*. T.C. İstanbul Üniversitesi.
- Emamverdi, P. (2022). *Organizational Resilience During The Coronavirus Pandemic: The Influence Of Corporate Social Responsibility Strategy And Mediating Role Of Organizational Citizenship And Innovative Behaviour*. T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Erdoğan, B. Z. (2018). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*. B. Z. Erdoğan ve E. E. Hall (Ed.), *Pazarlama Yönetimi* içinde (ss. 3–19). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eser, Z. (1999). *Kulüplerde Stratejik Pazarlama Yönetimi Ve Kemer Golf&Country*

- Kulübünde Uygulama.* Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Güç, S. (1991). *Trabzon'daki Turistik Belgeli Otel İşletmelerinin Pazarlama Yönetiminde Karşılaşılan İşletme İçi Ve İşletme Dışı Sorunlar.* T.C. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Gül, G. (2012). *Gayrimenkul Yatırımcısı İnşaat Firmalarında Konut Pazarlama Yönetimi Süreci.* İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Hernandez, D. L. (2019). *What is the Impact of Data Analytics on Strategic Marketing Performance?* T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Hindi, S. (2014). *Özel Ortaöğretim Kurumlarında Pazarlama Yönetimi.* T.C. İstanbul Arel Üniversitesi.
- İçme, R. M. (2015). *KOBİ Bankacılığında Stratejik Pazarlama Yönetimi ve Bir Uygulama.* T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Karaaslan, M. H. (2008). *Rekabet Üstünlüğü Sağlama Aracı Olarak Konumlandırma Stratejilerinin Stratejik Pazarlama Yönetiminde Kullanılması: Kayseri İli Tüketicilerinin Kayseri Ve Ankara Mobilyaları Algılarının Ölçümü.* T.C. Erciyes Üniversitesi.
- Karabacak, E. (1993). *Medyanın Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi ve Pazarlama Yönetimi Açısından Önemi.* T.C. Selçuk Üniversitesi.
- Karabay, N. (1998). *Türk Basın İşletmelerinde Pazarlama Yönetimi Uygulamaları.* T.C. Ege Üniversitesi.
- Karasar, N. (2023). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, B. (2021). *Point Of Purchase Tactics In Scope Of Strategic Marketing Management.* T.C. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Kırbaş, B. (2019). *Pazarlama Yönetimi Kapsamında Telekomünikasyon Sektöründe Gerilla Pazarlama Uygulamaları Üzerine Araştırma.* T.C. Beykent Üniversitesi.
- Kotler, P. (1997). *Marketing Management (9 Edition.).* New Jersey: Prentice Hall International Inc.

- Küle, G. (2012). *Pazarlama Yönetimi Dersini Alan Öğrencilerin Mobil Öğrenme Algılarının Belirlenmesi*. T.C. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Okumuş, A. (2010). *Pazarlama yönetimi ortak ders*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Öngüç, H. (2002). *Intelligent Decision Support Systems In Marketing Management*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Orakcı, M. C. (2021). *Otelcilik Sektöründe Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlama Yönetimi: Manavgat Bölgesi Otel İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama*. Akdeniz Üniversitesi.
- Pekcan, Y. A. (1997). *Stratejik Pazarlama Yönetimi ve Türk İlaç Sektöründe Uygulanması*. Ankara Üniversitesi.
- Samgar, Z. D. (2005). *Perakende Pazarlama Yönetiminde Alan Yönetiminin Sürümleme Açısından Ele Alınması Ve Bir Saha Araştırması*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sarıçiçek, B. (2017). *Pazarlama Yönetimi Etkinliği ve Uygulamada Ölçülmesi*. T.C. Beykent Üniversitesi.
- Şavran, T. G. (2012). Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri. T. G. Şavran (Ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde (Anadolu Ün., ss. 144–180). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Sayehdar, H. (2021). *Pazarlama Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım : Mavi Okyanus*.
- Sayın, İ. U. (2004). *Pazarlama Yönetimi Açısından Lojistik Faaliyetleri Kapsamında KKK'lılığı Kodlandırma Faaliyetlerinin Yeterliliği Ve Kodlandırma Sisteminin Daha Etkin Hale Getirilmesine Ait Bir İnceleme*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Sözer, N. (2016). *Gayrimenkul Sektöründe Mimari ve Tasarımın Pazarlama Yönetiminde Önemi*. T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Taşkın, S. B. (2019). *B2B Teknoloji Şirketlerinde Stratejik Pazarlama Yönetimi*. T.C. Bahçeşehir Üniversitesi.

- Terlemez, G. (2003). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Pazarlama Yönetiminde Yerel-Kültürel Özellikler: Nestle Firması Örneği*. T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Torlak, Ö. (1991). *Pazarlama Yönetimi Açısından Pazarlama Kontrolü, Önemi, Özellikleri Ve Bir Model Önerisi (İlaç Sektöründe Bir Çalışma)*. T.C. İstanbul Üniversitesi.
- Tunalı, B. (2018). *Strategic Marketing Management for B2B Technology Companies*. T.C. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Tuncer, A. S. (2018). Sosyal medyanın gelişimi. F. Z. Özata (Ed.), *Sosyal Medya içinde* (Anadolu Ün., C. 1, ss. 2–25). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Türkdönmez, H. (2014). *İş Dünyasında Sistem Ve Strateji'nin Rolü - Stratejik Pazarlama Yönetimi'nde Bilişim Teknolojileri Ve Sistemleri'nin Etkin Kullanımı: Stratejik E-Pazarlama Yönetimi*. T.C. Beykent Üniversitesi.
- Ulusoy, E. (2002). *Pazarlama Yönetimi Açısından Departmanlı Mağazalarda Algılanan Hizmet Kalitesinin Tüketicilerin Davranış Eğilimleri Ve Demografik Özellikleriyle İlişkisi*. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Uzkesici, N. (1985). *Eti Şirketler Grubu'nun Uluslararası Pazarlama Yönetimine İlişkin Sorunları*. T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Yazıcı, H. M. (2015). *Stratejik Pazarlama Yönetimi Açısından Rekabet Üstünlüğü Sağlayabilecek Kişisel Satış Teknikleri ve Bir Uygulama*. T.C. Bahçeşehir Üniversitesi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

For marketing to be successful, records must be kept in this area. These postgraduate thesis studies on marketing management conducted between 1985 and 2022 were evaluated and analyzed according to subject, method, year, type, gender of researchers, profiles of consultants, university, institute, department and subject headings.

47 studies on marketing management, conducted in Turkey between 1985 and 2022, registered in the Higher Education Council (YÖK) National Thesis Center database, were accessed, and 39 of these studies consist of master's theses and 8 of them are doctoral theses. In this study, in which a descriptive scanning model was taken as an example, it was concluded that a large part of the graduation theses, mainly the master's thesis, were studied in the institute of social sciences, in the department of business administration and on the subject of business administration, and that the most preferred method was the quantitative research method.

The aim of the study is to shed light on new studies to be carried out in the field of marketing management with the data obtained from the study and the resulting analysis results. It also aims to provide faster and easier resource information to researchers who want to work in the field of marketing management.

Method

In this article, a descriptive scanning model study method was used. The universe of the research consists of postgraduate (master's, doctoral) dissertation studies on marketing management throughout Turkey. The sample of the research consists of a total of 47 graduation theses, 39 master's and 8 doctoral theses, registered in the National Thesis Center database of the Council of Higher Education (YÖK). Purposive (monographic) sampling method was chosen to create the sample. Monographic sampling; It is a sampling method chosen based on the characteristic structure of the universe and focusing on the purpose of the research. In this sampling technique, the person doing the research chooses the group as a sample, believing that it represents the universe and is a characteristic example of the universe (Lin as cited in Şavran, 2012).

Conclusion and Discussion

In this article, 47 thesis studies were analyzed according to the types of theses, gender of the researchers, publication years of the theses, universities, institutes, departments, academic titles of the advisors, methods and subjects.

According to the results of the analysis, it was determined that 39 of the 47 theses (82.98%) were master's theses and 8 (17.02%) were doctoral theses. It was determined that 23 of the 47 researchers were women (49%) and 24 were men (51%). It has been determined that studies on marketing management started with a doctorate and a master's thesis in 1995, and that most studies have been carried out in the field of master's degrees since 2008 (29). Considering the years in which the most thesis studies were carried out, it was determined that 5 master's thesis studies were carried out in 2019 and 4 master's thesis studies were carried out in 2021.

When we classify marketing management thesis studies according to the university variable, they are determined as Marmara University (8), Bahçeşehir University (5), İstanbul Commerce University (5), Beykent University (4) and Selçuk University (4). Additionally, 2 theses each from Anadolu University (3), İstanbul Arel, İstanbul Aydın and İstanbul Universities, and 2 theses from Ankara, Ege, Karadeniz Teknik, Yıldız Teknik, Kocatepe, Cumhuriyet, Dokuz Eylül, Erciyes, İstanbul Teknik, Akdeniz, İstanbul Rumeli and Adana Alpaslan. It was determined that each of the universities published 1 thesis study. It was determined that the Institute of Social Sciences was the institute that published the most theses among these universities, with 39 theses (82.97%). In addition, the Institute of Science and Technology has contributed to the world of science with 5 (10.64%) master's studies, 2 master's studies in Educational Sciences and 1 doctoral thesis in Health Sciences. In these institutes, the Department of Business Administration is the department that produces the most studies, with a total of 33 theses (70.24%), 27 of which are master's and 6 doctoral thesis studies. A total of 3 (6.38%) theses, 2 master's and 1 doctoral thesis, were completed in the Department of General Journalism. One thesis has been published in the Departments of Pharmacy Management, Tourism Management, Economics, Industrial Engineering, Forestry Engineering, Production Management and Marketing, Architecture, Information Technologies, International Trade, Tourism Management and Civil Engineering.

Academics with the title of Professor Doctor have completed a total of 14 (29.8%) studies, 9 of which are master's degrees and 5 of which are doctoral, while academics who are Associate Professors have completed 15 (31.2%) studies, including 14 master's degrees and 1 doctoral degree. , Assistant

Professor (Assistant Professor) academicians advised 15 (31.2%) master's degree studies.

In the field of marketing management, a total of 20 theses (42.56%), 16 of which are master's degrees and 4 of which are doctoral, were conducted with qualitative research methods, and a total of 21 (44.4%), of which 20 were master's degrees and 1 was doctoral, were conducted with quantitative research methods. It was determined that 70) thesis studies and 3 (6.39%) master's thesis studies were conducted with mixed research methods.

In the analysis made according to the subject variable in the field of marketing management, we see that a total of 33 (70.24%) dissertations, 27 of which are master's degrees and 5 of which are doctoral, are about business administration. On the other hand, it was determined that the subjects were 3 thesis studies (6.38%) on Education and Training, Tourism and Journalism, and 1 thesis each on Pharmacy and Pharmacology, Industrial and Industrial Engineering, Forestry and Forestry Engineering, Architecture, Banking and Civil Engineering.

This article is intended to shed light on new research to be conducted in the future and to be a good reference for researchers in finding resources. It is especially recommended that new theses, articles and books be on the subject of marketing management and digital marketing management.

İHLARA VADİSİ, İHLARA VE BELİSİRMA KAYA KİLİSELERİNİN GÖMÜ ALANI OLARAK KULLANIMI

*Hülya COŞGUNARAS**

Öz

Bizans mimarisinde kilise ve şapellerin gömü alanı olarak kullanımı yaygındır. Özellikle kiliselerin portiko, narteks ya da yan nefler gibi litürjik açıdan ikincil öneme sahip bölümlerinin gömü alanı olarak kullanıldığı görülür. Ayrıca kiliseye bitişik mezar odaları, mezar şapelleri, parekklesion ve arkosolium tipinde mezarlara da rastlanır. Ihlara Vadisi'nde kiliselerin en yoğun görüldüğü yerleşimler olan Belisırma ve Ihlara yerleşimlerinin farklı plan tiplerindeki kiliseleri de benzer gömü mekanlarının yanı sıra naos ve narteks zeminine oyulmuş çok sayıda mezara sahiptir. Gömü mekanları ve zemin mezarlarının kilise plan tiplerine göre konumları ve doğrultularında farklılıklar gözlenir ancak yine de Bizans'ın gömü geleneğinin bir taşra eyaletinde küçük farklılıklarla da olsa sürdürüldüğü söylenebilir. Ihlara Vadisi kiliselerinin gömü alanı olarak kullanımı, ölümden sonraki dua beklentilerinin bir göstergesi olan bani portre ve yazıtlarında da açıkça ifadesini bulmaktadır. Bu yönüyle Ihlara Vadisi, kayaya oyulmuş kilise ve ibadet mekanlarındaki gömü alanları, duvar resimleri ve yazıtları sayesinde Bizans'ın ölü gömme geleneğini yansıtan bir yerleşim olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Ihlara Vadisi, kaya mimarisi, ölüm, gömü alanları

THE USE OF ROCK-CUT CHURCHES AS BURIAL PLACES OF IHLARA AND BELİSİRMA IN PERISTREMMMA VALLEY

Abstract

The use of churches and chapels as burial places is common in Byzantine architecture. In particular, it is observed that parts of churches that have secondary liturgical importance, such as porchs, narthex or side naves, are used as burial places. There can also be seen burial chambers, burial chapels, parakklesia and arcosolia type graves adjacent to the church. The churches of the Belısırma and Ihlara, which are the settlements with the highest density of churches in the Peristremma Valley, with different plan types have similar burial places, as well as a large number of graves carved into the floor of the naos and narthex. Differences are observed in the locations and directions of burial places and pavement graves according to church plan types, but nevertheless, it can be said that the Byzantine burial tradition was maintained, albeit with minor differences, in a provincial area. Using the Peristremma Valley churches as burial places is also clearly expressed in the donor portraits and inscriptions, which are an indication of the expectations of prayer after death. In this respect, Peristremma Valley has been considered and evaluated as a settlement reflecting the Byzantine burial tradition thanks to the burial sites, wall paintings and inscriptions in churches and places of worship carved into the rock.

Keywords: Cappadocia, Peristramma Valley, rock-cut architecture, death, burial places

1. GİRİŞ

Bizans mimarisinde şapel, mousoleum, mezar odası ve parekklesion gibi gömü alanlarının bulunmasının yanı sıra yan nefler ve narteks gibi kiliselerin litürjik açıdan ikincil öneme sahip birimlerinin de gömü alanı olarak kullanıldığı görülür. Çalışmamızın konusu her ne kadar Bizans ölüm kültü olmasa da gömü alanlarının varlığının, dini ya da ibadet mekanlarının gömü alanı olarak tercih edilmesinin altında yatan temel dürtülerin anlaşılabilmesi için öncelikle ölüm ve ölümden sonraki yaşam kavramlarının Bizans ve elbette ki önceki kültürler için ne ifade ettiğini irdelemek gerekir.

2. ESKİ KÜLTÜRLERDE VE BİZANS'TA ÖLÜM ALGISI

Ölüm, yaş, eğitim, kültür, ideoloji ya da inançtan bağımsız bir şekilde her insanda farklı tepkiler uyandıran oldukça derin ve karmaşık bir kavramdır. Ölümün algılanışı kişiden kişiye değişebildiği gibi tarihsel süreçte toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermiştir. Temel olarak insanoğlunun beden ve ruhtan yaratıldığına inanılır. Bazı inanışlara göre ölüm bir son iken, bazı inanışlara göre ruhun yeni yaşamının başlangıcıdır. Bazı inanç sistemlerinde ölüm ile birlikte her iki varlığın sona erdiğine inanılsa da bazılarında bedenin varlığı sona erse de ruhun yaşamına ya da varlığına devam ettiği kabul edilir. Eski Ahit'e göre ölüm evrensel ve doğal bir süreçtir, ruhun bedenden ayrılmasıdır. Bir birey tümüyle yok olmaz, varlığı devam eder, ancak buna hayat denmez (Mutie, 2013: 33). Antik Mısır'da ölüm kozmik düzenin bir parçası, kaçınılmaz bir sonudur. Ölüm, putperest ya da paganlar için genellikle, ötesinde hiçbir şeyin bilinmediği ve hiçbir şeyin beklenmediği yaşamın son ve telafi edilemez bölümünü ifade eder. Ölüm, dehşetin kralı, yaşamın ve eğlencenin yok edicisidir. Bu nedenle de ölüm her şeyden önce bir kötülüktür. Antik Yunan felsefesinde ise ölüm bireyin kutsal olan ile yeniden birleşmesi, beden ve ruhun eşit ölçüde acı çektiği bir olgudur. Ölüm, insanın hiçlik içinde dağılması, ayrışması olarak görülür. Antik çağ yazarlarının bazıları da ölümü korkunç ve katı bir şey olarak görmüşler, ölümü ve ölüme dair pek çok şeyi siyah renk ile özdeşleştirmişlerdir (Rush, 1941: 5-7; Mutie, 2013: 37-39). Dölger'in antik yazarların ölüm ve siyah renk arasında kurdukları ilişkiye dair yaptığı araştırmalar da göstermiştir ki antik anlatılarda ölüm saati kara saat, ölüm günü ise kara gün olarak belirtilmiştir. Siyah ve ölüm arasındaki bu ilişkinin de ölümlerin batan güneşin, karanlığın diyarında yaşadığına inanan eski inançlardan kaynaklandığı düşünülmüştür (Dölger, 1918: 66-67; Rush, 1941: 5). İlk Hıristiyanlar için ise ölüm her şeyin sonu ya da bir hiçlik değildir. Metanetle katlanılacak ya da umutsuzluk içinde lanetlenecek bir kötülük de değildir. Bizans terminolojisinde ölümün kesin ve belirli bir tanımı olmamakla birlikte genellikle

yaşamın sona ermesi, ruhun bedenden ayrılması, bir çeşit uykuya dalma ve genel olarak borçların ödenmesi gibi anlamları vardır. Yani ölüm bir son değil, insanın gelecekteki sonsuz ve mükemmel yaşamına doğru yaptığı uzun yolculuğun, kurtuluşun başlangıcıdır. Ruh, ölüm ile dünyasal bedeninden ve onun günahlarından kurtulur (Rush, 1941: 8-9; Plumpe, 1943: 177-179; Fedwick, 1976: 155; Kazhdan, 1991: 593).

Hıristiyan ölüm kavramı, ilk olarak Mesih tarafından dünyaya duyurulan, daha sonra ise kilise babaları ve kilise yazarları tarafından geliştirilen, genellikle arkeolojik kalıntılarda ve cenaze yazıtlarında gösterilen bir kavramdır. Ölüme karşı birçok açıdan putperestlikten farklı olan yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Ölüm, putperestler için genellikle ötesinde hiçbir şeyin bilinmediği ve hiçbir şeyin beklenmediği, yaşamın son ve telafi edilemez bir bölümünü ifade ederken yeni inançta ölüm sonsuz bir uyku kavramına ve yeni bir hayırseverlik emrine dönüşmüştür (Rush, 1941: 1). Ölümün her ne kadar Adem ve Havva'nın işlediği ilk günahın bir cezası olduğu kabul edilse de tanrı sonraki dönemlerde insanlara ölümün üstesinden nasıl geleceklerini ve sonsuzluğa nasıl ulaşacaklarını öğretmek için Kurtarıcı İsa'yı göndermiştir. İsa onlara eğer tanrıyı severlerse ve günahlarından tövbe ederlerse ölümden kurtulabileceklerini öğretmiştir. Hıristiyan soteriolojisinin temel anlatısı da İsa'nın çarmıhta ölümü ve üç gün sonra dirilişidir. Ölüme karşı zafer kazanarak amacı inananlarını kurtuluşa götürmektir. Mesih'in ölüm ile ilgili öğretisinin en göze çarpan özelliği, ölümün sadece dirilişi bekleyen bir uyku olduğudur ki bu dirilişten kesinlikle şüphe yoktur. İsa bu şekilde dünyaya yeni bir ölüm kavramı da getirmiştir (Rush, 1941: 1,12; Booth and Tingle, 1986: 1).

İnsanlık tarihi boyunca ölüm farklı biçimlerde tanımlanmış ve algılanmış olsa da beden ve ruhtan yaratıldığına inanılan insanın, bedeni ölse de ruhunun yaşamını sürdüreceğine ve öteki dünyanın var olduğuna dair inanç hemen hemen tüm

inanç sistemlerinde ortaktır. Şanidar Mağarası'ndaki Orta Paleolitik Çağ'a ait Neandertal adamın iskeleti, ölümlerin bir düzen içinde gömülmesinin başlangıcı olarak kabul edilir. Aynı döneme ait Sungir kentinde bulunan iskeletlerin yanındaki mezar hediyeleri ölü kültürü yaklaşımının en erken kanıtları olarak görülür. Üst Paleolitik döneme gelindiğinde ölünün belirli bir pozisyonda yatırılışı, yanına hayvan kemikleri ve çeşitli kişisel eşyaların konması ölüm karşısındaki yaklaşımın daha bilinçli bir hale geldiğini gösterir. Arkeolojik veriler Neolitik Çağ'da evlerin tabanlarına gömülmüş ölümlerin yanlarına ritüel nesnelere, hayvan kemikleri ve aşı boyası bırakıldığını, ölümlerin de belli bir pozisyonda mezar çukuruna yerleştirildiğini göstermiştir. Kalkolitik Çağ ile birlikte yerleşim dışı gömüler görülmeye başlarken, Kalkolitik Çağ'dan sonra mezar alanları kentlerde oluşturulmaya başlanmıştır; önceki dönemlerde olduğu gibi ritüel nesnelere, süs eşyaları, silahlar, kemik ve taş eşyalar mezar hediyesi olarak mezarlara koyulmaya devam etmiştir. Erken Tunç Çağı'nda ölü yemeği geleneğinin gelenekselleşen bir ölü kültürü olmaya başladığı ifade edilir. İlk Tunç Çağı'nda da benzer uygulamaların devam ettiği, ölü kültürü ritüelleri kapsamında ölümler adına kurbanların kesildiği, bu kurbanların etlerinin bir bölümünün ölü yemeği olarak değerlendirilirken bir bölümünün ise tanrılara sunulduğu, sıvı sunumu kapsamında da içki sunumlarının yapıldığı yine arkeolojik çalışmaların bizlere sağladığı bilgiler arasındadır (Akçay, 2018: 253-257). Hitit tabletlerinde yer alan kralların cesetlerinin yakıldığına dair bilgiler Anadolu'da kremasyon geleneğinin de varlığını gösterir. Ölünün yakılarak defnedilmesi Yunan dünyasında da görülür ancak bununla birlikte inhumasyon geleneğinden de söz edilir. M.Ö. 8.-4. yüzyıllar arasında iki ölü gömme geleneği de uygulanmıştır. Yunan dünyasında bu, ilk aşama ya da ilk görevdir. Bundan sonra ölüm yıl dönümlerinde, doğum günlerinde ve bayramlarda da ölünün hatırlanıp anılması ile ölüye karşı son görev yerine getirilmiş olur. Roma'nın ölü gömme geleneğinde Yunan kültüründen etkilendiği kabul edilir. Roma ve İtalya'da hatta Roma idaresi zamanında Anadolu'da ölü yakmanın hakim olduğu devirde bile ölü

gömmeye usulü uygulanmıştır. Çünkü Roma döneminde de ölümlerin, ölü yakma töreninden sonra yer altında olması gerektiğine inanılmış ve kremasyon uygulaması bu dönemde de devam etmiştir.* Çok tanrılı bir yapısı olan Roma dininde temel amaç, tanrıların huzurunu sağlamaktır. Bu anlayış doğrultusunda da tanrılar için gerçekleştirilen ritüeller dini olarak gelişmiştir. Bayram, kurban gibi çeşitli ritüeller tanrıları sakinleştirmek için gerçekleştirilmiştir. Roma geleneğinde mezar, her ne koşulda olursa olsun ölünün ruhunun rahata kavuşması ve yakınlarının sorumluluklarını belirli günlerde yerine getirmesi için çok önemli bir araç sayılır. Bu sebeple Roma kültürü ritüelleri mezar başında gerçekleştirilir. Yahudiler ölü yakma uygulamasını reddetmişler ve ölümlerinin bedenlerini, yer altı galerilerindeki taşlara oyulmuş gizli yerlere yerleştirmeyi tercih etmişlerdir (inhumasyon). Ölümden sonra yeniden dirilişe inanan Hıristiyanlar da Yahudi geleneklerinden etkilenecek, mezarlıklara yakın yerlere, yasaların izin verdiği ölçüde, şehir sınırlarının dışında ve genellikle ana yollar boyunca uzanan büyük gruplar halinde mezar odaları inşa etmişlerdir (Aföldi-Rosenbaum, 1971: 9; Milburn, 1988: 19; Akçay, 2017: 99-121; Şahna, 2018: 597).

Rush, insan bedeninin işlevini bitirmesine rağmen ruhun varlığına devam ettiğine dair anlayışın Homeros öğretisinden türetilen ruh görüşü ile örtüştüğünü belirtir†. Ancak zamanla ruhun yok edilmezliğine ve ebedi yaşamına dair bir inanç gelişmiştir. Bu inançta ruhun bedeni terk ettiği ve tanrı ile birleşme yolunda kanatlandığı ve bedenden ayrıldıktan sonra ruhun güçlenerek yaşadığı ya da varlığını sürdürdüğü kabul edilir. Ölüm olayında ruh bedenden ayrılmaktadır ancak sonunda ruh bedeniyle tekrar bir araya gelecektir. Her ne kadar paganizmde de ruhun yaşadığına inanılsa da ruhun ölümsüzlüğü insanın ortak

* Büyük Konstantin'e kadar bütün imparatorlar Roma'da gömülmüştür. Bu nedenle imparatorluk mezarları sorunu doğuda hiç yaşanmamıştır. Örneğin Trajan, Kilikya'daki Selinus'ta ölmüştür ancak bu şehir onun sadece heeronu olmuş, Roma'daki geniş forumundaki sütun ise küllerinin bulunduğu yer olmuştur (Vermeule, 1968: 24).

† Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bkz. Homeros, *Odyssey IV*, 563-565.

kaderi olarak görülmemiŐtir. Buna göre ölümsüzlük tanrılarla eşit olan birkaç kişinin ayrıcalığıdır. Bu doktrin siyasi ve dini otorite dışında olan insanları bu anlayışın dışında tutarken doğunun gizem dinlerinin yeni öğretileri ile birlikte inananlara ölümsüzlük umudu ve lme karşı daha olumlu bir bakış aıŐı getirilmiştir. Eski paganizmde çok belirsiz ve melankolik olan mezarın ötesindeki yaşam inancı, kesin bir mutluluğa dair kendinden emin bir umuda evrilmiŐtir (Rush, 1941: 4-12; Kazhdan, 1991: 593).

Bizans'ın ölüm algısının Yunan-Roma felsefesinden kaynaklandığı kabul edilir. Ölümden sonraki dünyaya dair bazı inanç ve uygulamalar Hıristiyanlık tarafından dönüŐtürülerek devam ettirilmiŐtir. Örneğin lm ve ölümden sonraki yaşam erken dönemlerde bir gemi yolculuğu olarak sembolize edilmiştir[‡]. Mısırlılar için güneş tanrısı Ra, lenleri doğu göklerinde bulunan ller diyarına götürürken, Yunanlılar ve Romalılarda ise Charon'un götürdüğüne inanılmıŐtır. Hıristiyanlıkta ise ölüm tanrının bir emri olarak bir melek aracılığı ile gelmiştir. Bedeni ağız yolu ile terk ettiğine inanılan ruhun, cennete yükselirken Őeytanların kapılarından geçmesi gerekir ve bu kapı ya da geçiŐlerde l günahlarından dolayı yargılanır. Bu yolculukta ruha meleklerin eşlik ettiği kabul edilmiştir. Melekler ruha, cennete giden yolda karŐılaŐacakları tehlikeler boyunca eşlik etmişler ve onları diğer dünyaya götürürken kılavuzluk rolünü üstlenmiŐlerdir. Kilise ise ruhların gemisi olmuştur. Tanrının insanlara, ölümün üstesinden nasıl geleceklerini ve sonsuzluğa nasıl ulaşacaklarını öğretmek için Kurtarıcı İŐa'yı gönderdiğine inanılır. Mesih'in göğe yükseliŐinden sonra ise ruhları sonsuzluk için kurtarma görevi kiliseye geçmiŐtir. İŐa'nın ölümüne ve üç gün sonra yeniden diriliŐine yapılan vurgu ve bunun karisti ayini ile anılması ölüm ve anmanın Hıristiyanlığın tam da kalbinde

[‡] Hıristiyanlar yaŐamı, ruhun kilise gemisiyle yaptığı bir yolculuk olarak temsil etmişlerdir. Rota cennetteki barıŐ limanına doğrudur. Mezar taŐlarındaki çok sayıda ilginç, sembolik gemi tasvirinden de anlaşılacağı üzere ölüm bu yolculuğun son aŐamasıdır. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. Rush, 1941: 44-52; Plumpe, 1943: 178.

yattığını göstermektedir (Rush, 1941: 28,29,44,50; Walter, 1976: 113-127; Booth and Tingle, 1986: 1; Kazhdan, 1991: 594).

Hıristiyanlar, gelecekteki varoluşun şekilsiz ya da ruhani değil bedensel bir yaşam olacağı inancına sarılmışlardır. Bu inanç Mesih'in enkarnasyonu ve bedensel diriliş dogmalarından türetilmiştir. Bu nedenle Hıristiyanlar ölümlerinin fiziksel kalıntılarının yeniden dirilecekleri güne kadar iyi korunması gerektiğine inanmışlar, Romalıların kremasyon geleneğini, bedenlerinin tekrar diriltmesini engelleyeceği korkusuyla reddetmişlerdir. Burada ruhun bedenden ayrılması söz konusudur ancak bu ayrılış geçici görülür, çünkü ruhun bedeni ile tekrar birleşeceğine inanılır. Çünkü Hıristiyanlar için ölüm sadece geçici bir uykudur ve gömülme yeri de geçici bir ev, beden dirilişini beklediği bir dinlenme yeridir (Booth and Tingle, 1986: 1; Kazhdan, 1991: 593-594)

Diriliş inancı özellikle geç antik dönemden itibaren Hıristiyan inancının önemli bir unsuru olmuştur. Erken dönemlerde katakomp resimlerinde ya da lahitler üzerindeki kabartmalarda da görsel olarak ifade edilen bir umutken sonraki dönemlerde de kilise duvar resimlerinde, bani portrelerine eşlik eden kitabelerde, mezar yazıtlarında ve dualarda da varlığını sürdürmüştür.

3. IHLARA VE BELİSİRMA YERLEŞİMLERİ KAYA KİLİSELERİNİN GÖMÜ ALANI OLARAK KULLANIMI

Bizans'ın ölüm algısı, ölümden sonraki yaşam düşüncesi ve yeniden diriliş beklentisi ölünün anılmasında etkili olduğu gibi gömülme yerinin tercihinde de etkili olmuştur. Bu nedenle olmalıdır ki Hıristiyanlar son yargı ve yeniden diriliş gününü kilisenin koruyuculuğu ve duaları altında beklemek istemişler, kilise ve şapelleri gömü alanı olarak kullanmışlardır.

Geç Roma ve erken Bizans yasaları kilise içinde gömülmeyi yasaklasa da arkeolojik veriler bu yasalara uyulmadığını gösterir.⁵ 313 yılında imzalanan Milano Fermanı ile Hıristiyanlığın meŐruiyet kazanmasından sonra özellikle serbest haç plan dini yapılarda ve gömü ile ilgili martiryon, anı ve ziyaret yapılarında sıklıkla uygulanmaya başlanmıştır. Haç planının mezar yapısı ya da odalarında benimsenmesinin insan bedeninin yeniden dirileceği günü Kutsal Haç'ın koruyuculuğu altında bekleme isteğinden kaynaklandığı ifade edilir (Downey, 1959: 27-28; Pekak, 2008: 86-87). Bir kilisede gömülü olma isteğinin başkent ya da imparatorlukta en önemli ve en erken kanıtı serbest haç planda inşa edilen Konstantinopolis Kutsal Havariler Kilisesi'dir. Büyük Konstantin'den baŐlayarak imparatorlar, imparatorluk mezarlarının değerli bir yerde bulunması gerektiğinin önemini anlamıŐlar ve Konstantin'den (311-337) VIII. Konstantin'e kadar (1025-1028) Bizans İmparatorları, imparatorluk ailesi yeleri, piskoposlar imparatorluk mousoleumu olarak kullanılan ve ayrıca saray merasimleri için de önemli bir yere sahip olan Kutsal Havariler Kilisesi'ne gömülmüŐlerdir (Downey, 1959: 27-51; Chitwood, 1986: 204). Muzaffer haçın sembolik önemi, 382 yılında Milano'daki Aziz Ambrosios tarafından kurulan Havariler Kilisesi'nin ithaf yazısında da vurgulanmıŐtır. Birkaç yıl sonra, İmparatoriçe Eudoxia, Gazze'de inşa edilecek kilisenin haç biçiminde olmasını emretmiŐtir. Ravenna'daki Galla Placidia'nın mezarı beşinci yüzyılda bir mezar ya da anı yapısında haç planın hala tercih edildiğini göstermektedir (Strzygowski, 1903: 137; Ramsay ve Bell, 1909: 344-345; Downey, 1959: 27-28; Doğan, 2008: 61; Marinis, 2009: 151). İhlara ve Belısırma yerleşimlerinde de tespit edebildiğimiz kadarıyla altı serbest haç planlı kilise, bir mezar odası bulunmaktadır. Kiliselerin ve ek mekanlarının içi çoğunlukla toprak ile dolu olduğundan mezarların sayısı ve konumları tam olarak tespit edilememiştir

⁵ Erken imparatorluk döneminde, ibadet mekanları içinde mezarlar yasaklanmıştır. I. Iustinianus ve VI. Leo dönemlerinde de bu yasaklar devam etmiştir. VI. Leo'nun 9. yüzyıl Basilika'sı, kutsal bir kiliseye kimsenin gmlmemesi gerektiğini ilan etmiştir (Grierson, Mango ve Sevcenko: 1962, 25; Marinis, 2009: 150.)

ancak Kilise 4'ün kuzey ve güney haç kollarında arkosolium tipinde iki mezarın bulunduğunu düşünmekteyiz. Yılanlı Kilise'nin portikosunun batı duvarında bir arkosolium tipi mezar net bir şekilde görülebilirken ayrıca narteksin kuzey duvarındaki kapı ile ulaşılan kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bir mezar odası bulunmaktadır. Kilise 16'nın giriş bölümünde bir zemin mezarı kolaylıkla seçilebilmektedir ancak kilise içinde ve haç kollarında bir mezarın varlığına dair herhangi bir veri tarafımızdan tespit edilememiştir. Benzer şekilde Sümbüllü, Ağaçaltı ve Küçük Ala Kilise'de mevcut durumda mezarlar tespit edilememektedir. Ancak bu yapılarda da arkosolium, zemin mezarı ya da mezar odası şeklinde mezarların olması olasıdır. Ayrıca vadide tespit ettiğimiz kayaya oyma bir yapı kompleksi olan KOM 5'in alt katındaki haç planlı Mekan 5'in gömü işlevli olarak kullanıldığı kanaatindeyiz. Yapılacak temizlik çalışmaları ile bu mezarlar açığa çıkarılabilecektir.**

Resim 1. Belısırma, Kilise 4, Apsise Bakış (Şahna arşivi, 2014)

** Kiliselerin resim ve çizimleri için bkz. Şahna, 2018: 324-380, 490-495.

Resim 2. Ihlara, Yılanlı Kilise, Mezar odası kuzeye bakış (Şahna arşivi, 2014)

Bizans mimarisinde hemen hemen birbirine yakın yüzyıllarda farklı bir plan tipinin de mezar ya da anma kiliselerinde tercih edildiğini görürüz. Kappadokia'da hem kagir hem de kayaya oyma kiliselerde örneklerine rastladığımız bu yapı tipi iki nefli plandır. Mezar kilisesi olarak da tanımlanan bu yapı tipinde kuzey nefin defin ya da mezar alanı olduğu güney nefin ise apsis ile sonlanmasından dolayı asıl nef olduğu ifade edilse de günümüze ulaşan örneklerin tamamının bu düzenlemede olmadığı görülür. İki nefli kiliselerin erken örneklerini kagir yapılar oluşturur.^{††} Kilise 18 olarak isimlendirdiğimiz iki nefli mezar kilisesinin içinde mezar yoktur, ancak girişinde arkosolium tipinde ve özellikle kilisenin çevresinde, zemine oyulmuş çok sayıda mezar bulunmaktadır. Ihlara'daki Ballı Kilise'nin kuzey nefi mezar, güney nefi ise ayin için kullanılmıştır. Ayrıca güney nef naosunun zemininde de mezarlar yer almaktadır, ancak bu mezarların ne zaman oyulduğu bilinmemektedir. Ballı Kilise'nin oyulduğu kaya kütesinin dışında da çok sayıda mezar tespit edilmiştir. Eski (Kara) Baca Kilisesi'nin naos güney duvarında arkosolium tipinde mezarlar bulunurken, güneyinde mezar şapeli, şapelin

^{††} İki nefli kiliselerin mimari ve litürjik değerlendirmesi için ayrıca bkz. Şahna, 2018: 251-323, 518-524; Coşgunaras, 2021: 562-575.

batısında ise olasılıkla sonradan oluşturulmuş ve M2 olarak isimlendirdiğimiz zemin mezarlarının bulunduğu bir mekan yer alır.**

Resim 3. Belisırma, Kilise 18 Giriş ve Çevresindeki Mezar Oyukları (Şahna arşivi, 2015)

Resim 4. Ihlara, Ballı Kilise, Güney Neften Kuzeye Bakış (Şahna arşivi, 2014)

** Eski (Kara) Baca Kilisesi bilimsel yayınlarda iki nefli kilise plan tipinde değerlendirilmektedir (Ötüken 1990). Kilisenin günümüze sadece tek nefi ulaşmıştır, güneyinde ise mezar şapeli bulunmaktadır. Naosun kuzeyi uçmuştur, dolayısıyla bu yönde bir nefin daha olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak eğer ikinci neften kastedilen güneydeki mezar şapeli ise kanaatimizce bu yapı güneyinde bir mezar şapeli olan tek nefli kilise olarak değerlendirilmelidir.

Ihlara'da tespit ettiğimiz ve Kilise 14 olarak isimlendirdiğimiz kilisenin güney nefi mezar alanı olarak kullanılmıştır. Güney nefin güney ve batı duvarlarındaki arkosoliumlarda birden fazla mezar bulunduğu anlaşılmaktadır. Pürenli Seki Kilisesi olasılıkla ilk oyumda tek nefli olan ancak sonraki dönemde iki nefli plana dönüştürülen bir kilisedir. Güneye eklenen ikinci nefte mezar tespit edilemediği için hangi işlevle kullanıldığı şu aşamada anlaşılamamıştır. Yapı iki nefli bir plana dönüştürülmeden önce naosunun hem ayin hem de gömü alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Naosun kuzey duvarında arkosoliumlar bulunur. Kilise ayrıca narteksin güneyindeki dikdörtgen planlı bir mezar odasına da sahiptir.^{§§} İki nefli kiliseler içinde mezar yazıtı ya da dua kitabesi ile günümüze ulaşan Alçak (Alaca) Kaya Altı Kilisesi ayrıca önem taşır. Orijinalde tek nefli olan kilisenin naosunun kuzeyine küçük bir nef eklenerek yapının iki nefli bir plana kavuşturulduğu görülmektedir. Bu açıdan ilk oyumda iki nefli bir mezar kilisesi olmadığı açıktır ancak yapının giriş mekanında günümüze ulaşan duvar resimleri ve yazıtlar yapının aynı zamanda bir gömü alanı olarak kullanıldığını ve Bizans ölüm düşüncesine uygun olarak diriliş beklentisini göstermektedir. Batı duvarda: "Tanrının hizmetkarının huzuru için, Rahip Ioannes" yazılıyken doğu duvardaki yazıtlar: "*Tanrı hizmetkarının günahlarının affı için, Theodosios*" "*O Plakidas, neden bana zulmediyorsun? Ben dünyanın ve yeniden dirilişin ışığıyım*" şeklinde tercüme edilmiştir.***

^{§§} Vadide iki nefli plan tipinde tespit edilen kilise sayısı sekizdir, ancak ilk oyumdan itibaren iki nefli olarak oyulduğunu düşündüğümüz yapı Kilise 2'dir. Konu ile ilgili ayrıntılı değerlendirmemiz için bkz. Coşgunaras, 2021: 562-575.

*** Yazıtlar 2015-2016 yıllarında Oxford Üniversitesi ziyaretçi araştırmacısı Eftymios Rizos tarafından okunmuş, tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

Resim 5. Alçak (Alaca) Kaya Altı Kilisesi, Giriş Mekanı Batı Duvar Mezar Yazıtı (Şahna arşivi, 2015)

Resim 6. Alçak (Alaca) Kaya Altı Kilisesi, Giriş Mekanı Doğu Duvar Mezar Yazıtı (Şahna arşivi, 2015)

Mezar ve anı yapısı ya da gömü alanı olarak kullanılan kilise plan tipleri sadece serbest haç ve iki nefli plan değildir. Kutsal Havariler Kilisesi'nden sonra imparatorlar Konstantinopolis'te kendi yaptırdıkları diğer kilise ve manastırlara gömülmeye başlamışlardır (Downey, 1959: 27-28). İlk defa Romanos I. Lekapenos (920-944) Kutsal Havariler Kilisesi dışında bir yeri, Myrelaion Manastırı'nın kapalı Yunan haçı planlı kilisesini gömü alanı olarak seçmiştir (Chitwood, 1986: 204).⁺⁺⁺

⁺⁺⁺ 920 yılında, daha erken tarihli merkezi bir yapının üzerine inşa edilmiş sarayın yanına mezar kilisesi olarak inşa edilen kiliseye 922 yılında Romanos'un eşi Theodora gömülür. Bundan kısa bir süre sonra İmparator, Mamas Manastırı'ndan üç lahdi buraya getirtir. Hem

Özellikle 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren imparatorluk gömü alanları ya da mezarları imparatorların ve onların yakın akrabalarının anılmasına odaklanmıştır.^{***} Alexios Komnenos'un annesi Anna Dalassena Pantepoptes Manastırını kurmuş, orada inzivaya çekilmiş, ölmüş ve muhtemelen orada gömülmüştür.^{§§§} Vadinin kapalı Yunan haçı planlı kiliselerinde arkosolium, mezar şapeli, mezar odası, parekklesion ve zemin mezarları olmak üzere aynı plan tipindeki kiliselerde farklı gömü alanlarının yer aldığı görülmektedir. Belısırma'da yer alan ve yayınlarda manastır olarak tanımlanan Direkli Kilise'nin güneyi tek nefli bir mezar şapelidir. Şapelin güney duvarında derin bir arkosolium içinde mezarlar bulunur. Şapelin batısında, narteks ile bağlantılı ayrı bir gömü alanı bulunmaktadır ki bu bölümün güneyinde arkosolium tipi mezar, zemininde ise çok sayıda yetişkin ve bebek mezarı görülür. Naosta mezara rastlanmamıştır ancak nartekste mezarların olması muhtemeldir. Vadinin bir diğer kapalı Yunan haçı planlı kilisesi Ala Kilise'nin kuzey batısında, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir parekklesiondan başka mezar görülememiştir. Karanlık Kilise ve Kilise 17 olarak isimlendirdiğimiz kapalı Yunan haçı kiliselerde ise mezar odaları bulunmaktadır.

oğulları Khristophoros ve VII. Konstantinos hem de kendisi buraya gömülür. Yapı ve mezarları ile ilgili bilgi için bkz. Millingen, 1912: 196-200; Striker, 1932.

^{***} Bu uygulama Hıristiyanlığın erken dönemlerindeki bir azinin mezarının yakınına defnedilme geleneğinin bir devamı gibi yorumlansa da aslında zengin ve güçlü kişiler söz konusu olduğunda yasalara da riayet edilmediğinin başka bir ifadesi olarak da yorumlanmıştır (Marinis, 2009: 151).

^{§§§} Konstantinopolis'te yer alan Pantepoptes Manastırını da orta Bizans döneminin kapalı Yunan haçı plan tipinde inşa edilen kiliseleri arasındadır.

Resim 7. Kilise 17, mezar odası (Şahna arşivi 2016)

Kayaya oyma mimaride en çok tercih edilen ve bu nedenle en sık karşılaşılan plan tipi tek nefli plandır. Kolaylıkla kayaya oyulabilen bu yapı tipinin bölgede yaşayan küçük dini toplulukların ve inzivaya çekilen kişilerin ibadetleri için en uygun mimari çözüm olduğu belirtilir. Ayrıca manastır yapılarındaki küçük kiliselerde ve çoğunlukla mezar şapellerinde bu plan tipinin uygulandığı kabul edilir (Epstein, 1979: 35; Ötüken, 1987: 26). Sadece Ihlara ve Belisırma yerleşimlerinde tespit edebildiğimiz tek nefli kilise sayısı yirmi birdir. Bunun dışında tek nefli mezar şapelleri de vadede yaygındır. Kiliselerin naos, narteks ve giriş mekanları, arkosolium ve zemin mezarı tipindeki mezarlara ev sahipliği yapmaktadır. Naos duvarlarındaki arkosolium mezarlar bazı örneklerde kuzey ya da güney duvarlardan sadece birinde yer alabilirken her iki duvarda olduğu örnekler de mevcuttur. Arkosoliumlar çoğu örnekte tek bir mezar ihtiva edecek derinlikteyken, Kilise 11'de bir mekanı andıracak derinliktedir ve birden fazla mezar içermektedir. Kilise 3, Karagedik a ve b kiliselerinin batısında kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve naostan daha geniş tutulmuş narteksleri yer alır. Her üç kilisede de narteksler kuzey ve güneyde birer arkosolium ile son bulmaktadır. Nartekslerin bu kadar geniş tutulmaları, birer arkosolium ile son bulmaları ve çok sayıda zemin mezarına sahip olmaları en başından gömü alanı olarak tasarlandıklarını düşündürmektedir. Bunun dışında ayrıca mezar odası ve mezar şapeline sahip olan kiliseler de vardır. Bezirana ve Kuzey Ambar kiliselerinin

naoslarının güneyinde birer mezar odası, Karagedik c Kilisesi'nin güneyinde bir mezar şapeli, Kokar Kilise'de ise naosun güneyinde iki nefli bir mezar şapeli bulunur. Kokar Kilise mezar şapelinin zemininde mezarlar bulunur.

Tek nefli kiliseler içinde, kiliselerin gömü alanı olarak kullanımlarını destekleyen yazıtların bulunması da önemlidir. Karagedik c Kilisesi ve Eğri Taş Kilisesi kiliselerin gömü alanı olarak kullanımlarının yazılı kanıtları ile de günümüze ulaşmışlardır. Tek nefli, uzunlamasına dikdörtgen planlı Karagedik c Kilisesi'nin güneyinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı mezar şapeli, şapelin güneyinde de iki mezar bulunmaktadır. Kilise naos ile mezar şapelinin ayıran kemer iç yüzeyindeki yazıtları ile günümüze ulaşmıştır.

Resim 8. Karagedik c Kilisesi, Kemer İç Yüzeyi, Üst Seviyedeki Yazıt (Şahna arşivi, 2014)

*“Muzaffer Mesih! Ölüm gençliği tanımaz, merhametsiz olduğu için tüm gençliği yok eder. Bu dünyadayken yaşamımızın kutsiyetini korumak değişmez bir kuraldır. Çünkü Tanrı bize gençliğin kalıcı olmadığını öğretir ve güç [.....]****”*

**** Yazıtın devamı tam olarak okunamamıştır. Okunabilen kelimelerden yazıtın “güç biter/gider, çünkü herkes ölümlüdür/ölür” şekline devam ettiğini düşünmekteyiz.

Resim 9. Karagedik c Kilisesi, Kemer iç Yüzeyi, Alt Seviyedeki Yazıt (Şahna arşivi, 2014)

“Tanrının hizmetkarının ebedi istirahati için, Konstantinos, O Temmuz ayında uykuya daldı (...) (...) yazılıdır (Şahna ve Soykan, 2018: 105-118).

Vadide çok sayıda mezar içeren kiliselerden birisi de Eğri Taş Kilisesi’dir. Kilise, içinde bulunduğu yapı topluluğu ile birlikte adeta bir nekropolü andırmaktadır. Kilisede çok sayıda arkosolium, zemin mezarı ve tespit edebildiğimiz kadarıyla bir adet mezar odası bulunmaktadır. İki katlı olduğunu düşündüğümüz kilisenin alt katında (M1) kuzey, doğu ve güney duvarlarda arkosolium tipinde mezarlar yer alırken, kilisenin güneyindeki M2, M3, M5 ve M8 mekanlarında arkosolium ve zemin mezarları bulunur. M6 mekanı ise arkosolium mezarlar içeren bir mezar odasıdır. M1 mekanındaki arkosolium tipindeki mezarlar yazıtları ile günümüze ulaşmıştır.^{****}

^{****} Tek nefli kiliselerin resim, çizim ve mimari değerlendirmeleri için bkz. Şahna 2018, 37-250, 512-518.

Resim 10. Eğritaş Kilisesi, M1 Mekanı, Doğu Duvar Arkosoliumu ve Yazıtı (Şahna arşivi, 2016)

“Theotokos’un kilisesinin rahibi, keşiş Petrus’un mezarı”

Resim 11. Eğri Taş Kilisesi, M1 Mekanı, Güney Duvar Arkosoliumu ve Yazıtı (Şahna arşivi, 2016)

“Tanrının hizmetkârı Theognoste burada yatar, burada beni Şubat ayının onuncu gününde kim bıraktı”

Vadinin düzensiz çokgen planlı tek yapısı Kırk Dam Altı Kilisesi'nde de arkosolium tipi mezarlar ile zemin mezarları görülür. Naosun batı ve kuzey duvarlarında

görülen arkosolium tipi mezarlar resim programını kesintiye uğratmaktadır. Bu durum mezarların sonradan oyulduğunu düşündürmektedir. Sonradan oyulan arkosoliumlar yapının planını da etkilemiş olmalıdır. Orijinalde dikdörtgen ya da kareye yakın dikdörtgen bir plana sahip naos, duvarlara sonradan oyulan mezar nişleri ile düzensiz çokgen bir plana kavuşmuş olmalıdır. Ayrıca kilisenin güneyinde aynı kaya kütesine oyulmuş onlarca mezar tespit edilmiştir. Kilisenin güneyi vadinin adeta mezar alanı gibidir. Olasılıkla sonradan oyulan bu mezarlar, aynı Ballı Kilise’de olduğu gibi, ölümden sonra dua beklentisinin, bir mezar kilisesine yakın olarak karşılanmak istenmesinin bir belirtisi olmalıdır. Mezarların yönelişlerinde tamamen topografyaya bağlı kalındığı ve mezarın oyulduğu zemin ve mekan neye izin verdiyse ona uyulduğu görülmektedir. Kilise 9 gibi bazı kiliselerin başlangıçta sadece bir ibadet mekanı olarak tasarlandığı, sonradan mezarların eklenmesiyle mezar kilisesine dönüştürüldüğü örneklere de yerleşimlerde rastlanmaktadır.

Kappadokia manastırlarına ait herhangi bir yazılı metin ya da typikon günümüze ulaşmamıştır ancak yukarıda da örneklediğimiz gibi bani kitabeleri, dua yazıtları ve mezarlar kilise içine gömülme geleneğinin başkent dışında da devam ettiğini göstermektedir. Mezar yazıtlarında ya da dua kitabelerindeki yeniden diriliş umudu ve bu doğrultudaki dua beklentileri, ibadet mekanları içindeki mezarlar, imparatorluğun farklı kesimlerinden kilise patronlarının, ruhban sınıfından olan olmayan pek çok Hıristiyanın gömü yeri tercihlerinde hangi düşünce ve inanışların etkili olduğu hakkında bilgi sağlamaktadır. Örneğin mezar yazıtlarında sıklıkla rastlanılan “Her kim bunu okursa, bizim için dua etsin” ifadesi keşişlerin, din adamlarının, ruhban sınıftan olmayan kişilerin kiliseler aracılığı ile ölümden sonra anılmak istediklerinin göstergesi olarak kabul edilir (Teteriatnikov, 1996: 181-182; Morris, 2002: 128,129; Şahna, 2018: 598, 610). Eğri Taş Kilisesi naos doğu duvarı

ekseninin güneyinde “hepiniz onun için dua edin” sözleri ile son bulan bani kitabesi ise dua beklentisinin başka bir ifadesidir.^{****}

Ihlara ve Belisırma yerleşimlerinin kayaya oyma kiliseleri gerek başkent gerekse diğer eyaletlerdeki kiliselerde olduğu gibi gömü alanı olarak kullanılmıştır. Bu kullanım günümüze ulaşan mezarların yanı sıra bani kitabeleri ve mezar yazıtları ile de kanıtlanmış durumdadır. Bizans mimarisindeki tüm gömü ve mezar tipleri Ihlara Vadisi kiliselerinde de uygulanmıştır ancak gömü mekanları, kiliselerin plan tipleri ile bir tutarlılık sergilememektedir. Aynı plan tipinde farklı konumda farklı mezar tipleri ile karşılaşılabilmektedir. Ancak mezar odası ve şapellerin genellikle naos ya da nartekslerin güneyinde konumlandığı dikkat çekmiştir. Bizans mimarisinde mezarların naosta bulunması yasaklanmıştır. Bu nedenle özellikle narteksler ve litürjik açıdan ikincil öneme sahip birimler kilise patronlarının mezarları için seçtikleri birimler olmuştur. Ihlara ve Belisırma yerleşimlerinde narteks ve giriş mekanları da arkosolium ve zemin mezarlarına ev sahipliği yapmıştır, ancak tek ve iki nefli kiliselerde naos duvarları ve zeminleri de mezar alanı olarak kullanılmıştır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bizans geleneğinde, gelecekteki diriliş beklentisi ile ilişkili olarak, ölen kişinin prothesis süresince doğuya bakacak biçimde yatırıldığı, yine tabutunun da doğuya bakacak şekilde yerleştirildiği bilinmektedir.^{§§§§} Vadideki arkosolium, mezar odası,

**** Yazıtın tam metni için bkz. Şahna, 2018: 140.

§§§§ Antik çağlardan beri prothesis, cesedin başı doğuya bakacak şekilde düzenlenmiştir, ancak nedenleri yüzyıllar içinde değişiklik göstermiştir. Örneğin Yahudiler gibi Hıristiyanlar da İncil’deki Cennet’in Doğu’da olduğuna inanmaktadırlar. Modern Yunanlılar ölüyü doğuya bakacak şekilde yatırma geleneğini açıklamak için çeşitli teoriler geliştirmişlerdir. Bunlar arasında “güneş doğudan doğar”, kişi Doğu’ya bakarken kendisini kutsar” ve “Kutsal Kabir Doğu’dadır” gibi teoriler vardır. Kilise babaları ise farklı açıklamalar getirmiştir. Örneğin Chrysostomos “tabutu Doğu’ya bakacak şekilde düzenleriz, bu şekilde yaklaşan dirilişe işaret ederiz” derken bu geleneği soterioloji doktrini ile ilişkilendirir. Nyssa’lı Gregorius ve Büyük Basileius’un kardeşi Aziz Makrina, ölüm anında kendi bedenini

mezar şapeli ve parekklesion tipindeki mezarlardaki naaşlar bu uygulama ile paralel olarak doğu-batı doğrultusunda uzanırken özellikle naos ve giriş mekanı zeminlerinde ve kiliselerin yakın çevresinde kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş mezarlar olduğu görülmüştür. Kırk Dam Altı Kilisesi bir mezar kilisesi olarak kabul edilmekle birlikte gerek arkosolium mezarlarının gerekse de kilisenin güneyinde aynı kaya kütesine oyulmuş mekanlardaki mezarların doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmediği ya da yüzlerinin doğuya bakmadığı görülmektedir. Benzer şekilde Karagedik b Kilisesi'nin güneyindeki mezarlar, Kilise 3 ve Ballı Kilise'nin dışında, ancak aynı kaya kütesine oyulmuş mezarlarda naaşların yüzleri doğuya bakmamaktadır. Ihlara ve Belisırma yerleşimlerinde sivil yaşam alanlarını tespit etmiş olmamız Ihlara Vadisi'nin tümüyle kilise ve ibadet mekanlarından ibaret, salt dini karakterli bir yerleşim olmadığını göstermiştir****. Vadinin geçici ve sürekli yerleşenlerinin olduğunu yazıtlar ve mimari veriler doğrultusunda söyleyebilmekteyiz. Yerleşimlerde varlıklı ailelerin varlığını kanıtlayacak sivil yaşam alanlarının yanı sıra orta ve alt sınıfa ait olabilecek yaşam alanları da bulunmaktadır. Bu sivil yaşam alanları arasında doğrudan bir kilise ile ilişkisini kurabildiklerimiz olduğu gibi herhangi bir ibadet mekanı ile bağlantılandıramadığımız örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Belisırma'da yer alan Kilise 3 kaya kütesine basitçe oyulmuş duvar resimsiz bir kilisedir. Yapıda sadece aşı boyası ile yapılmış bezemeler görülür. Bu kilisenin yakınında tespit ettiğimiz ve konut olduğunu düşündüğümüz yapı topluluğunun, Kilise 3 ile bağlantılı olduğunu hatta konutta yaşayan ailenin aile kilisesi olduğunu düşünmekteyiz. Benzer şekilde Direkli Kilise, Kuzey Ambar, Bahattin Samanlığı, Eğri Taş, Karanlık Kale gibi yapı toplulukları net bir şekilde bir konut ile ilişkilendirebildiğimiz dolayısıyla da aile kilisesi olarak tanımlayabileceğimiz

tamamen düzenlemiştir. Ayrıca ölüm yatağını doğuya çevirmiştir, böylece son dualarını Tanrı'ya dönük olarak edebilecek ve ölüm anında O'na bakabileceklerdir çünkü İsa'nın ikinci gelişı doğudan olacaktır (Kyriakakis, 1974: 55).

**** Yerleşimlerde tespit edilen kayaya oyma sivil yaşam alanları için bkz. Şahna, 2019.

yapılardır. Bu yapılar aile fertlerinin naaşlarına da ev sahipliği yapmış ve ölümden sonraki anma ritüelleri bu kiliselerde gerçekleştirilmiş olmalıdır. İlk aşamada aile fertleri arkosoliumlara, şapelere, mezar odalarına, nartekslere Bizans geleneklerine uygun bir şekilde gömülürken, sonraki nesiller olasılıkla topografyanın ve mekanın elverdiği ölçüde kiliselerin içinde ya da çevresinde kendileri için yer bulabilmişlerdir. Bunların da kiliselerin etrafındaki arkosoliumlar ve zemin mezarları olabileceğini düşünmekteyiz. Ancak bu mezarların sayıları kiliseler içindeki mezarların sayısından çok daha fazladır, bu nedenle bu mezarların sadece orada gömülü ailelerin varislerine değil aynı zamanda vadinin diğer yerleşenlerine de ait olabileceği ihtimali üzerinde durmaktayız. Olasılıkla bu mezarlar için doğu-batı doğrultusunda oyulabilecek bir yer aramaktan ziyade o kilise içinde ya da yakınında bir şekilde gömülü olmakla ilgilenmiş olmalıdırlar. Bu noktada orijinalde mezar mekanına (arkosolium, parekklesion, mezar şapeli, mezar odası) sahip olan kiliselerde ölünün yüzünün doğuya baktığı ve bu şekilde Bizans'taki ölü gömme geleneğinin sürdürüldüğünü, sonradan eklenen mezarlarda ise tamamen topografyaya bağlı kaldığını söyleyebiliriz. Belki de önemli olan bedenın yeniden dirileceği günü kutsal bir yapının içinde ya da yakınında bekleyebilmek, o zamana kadar kilisede gerçekleştirilecek anma ritüelleri ve edilecek dualar yoluyla manevi kurtuluşa erebilmektir. Bu beklenti, ölümün bir uyku olarak algılanışı ve yeniden diriliş umudu mezar yazıtlarında da açıkça ifadesini bulmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması sürecinde Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nden alınan bir aylık depremzede bursu kapsamında aynı enstitünün kütüphanesinde çalışılmıştır. Ayrıca arazi çalışmaları sürecinde Aksaray Müze Müdürlüğü her türlü doküman sağlanması konusunda yardımcı olmuşlardır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aföldi-Rosenbaum, E. (1971). Anamur Nekropolü. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Akçay, T. (2017). Yunan ve Roma'da Ölü Kültü. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Akyürek, E. (1996). Bizans'ta Sanat ve Ritüel. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Booth, P. ve Tingle, E. (1986). "Introduction: Dying, Death, and Commemoration, 1350-1700." A Companion to Death, Burial and Remembrance in Late Medieval and Early Modern Europe, c. 1300-1700, ed. P. Booth and E. Tingle, 1-30.
- Chitwood, Z. (1986). "Dying, Death and Burial in the Christian Orthodox Tradition: Byzantium and the Greek Churches, ca. 1300-1700." A Companion to Death, Burial and Remembrance in Late Medieval and Early Modern Europe, c. 1300-1700, ed. P. Booth and E. Tingle, 199-224
- Coşgunaras, H. (2021). "Kapadokya Bölgesi, Ihlara Vadisi'ndeki Bizans Dönemi İki Nefli Kaya Kiliselerinde Mimari Düzenleme." XXIII. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler. Trakya Üniversitesi, Edirne 6-8 Kasım 2019: 562-575.
- Doğan, S. (2008). Kızıl Kilise. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Downey, G. (1959). "The Tombs of the Byzantine Emperors at the Church of the Holy Apostles in Constantinople." The Journal of Hellenic Studies 79: 27-51.
- Epstein, A. W. (1979). "The Problem of Provincialism: Byzantine Monasteries in Cappadocia and Monks in South Italy." Journal of the Marburg and Courtauld Institutes 42. 28-46.

- Fedwick, P. J. (1976). "Death and Dying in Byzantine Liturgical Tradition." *Eastern Christian Review* 8: 152-161.
- Grierson, P., Mango, C., and Sevckenko, I. (1962). "The Tombs and Obits of the Byzantine Emperors". *Dumbarton Oaks Papers* 16: 1+3-63.
- Kazhdan, A. P. (1991). "Death". *The Oxford Dictionary of Byzantium*: 593-594.
- Kyriakakis, J. (1974). "Byzantine Burial Customs: Care of the Deceased from Death to Prothesis." *The Greek Orthodox Theological Review* XIX: 37-72.
- Maleon, B-P. (2010). "Imperial Death in Byzantium: A Preliminary View on the Negative Funerals." *Transylvanian Review* XIX: 9-32.
- Marinis, V. (2009). "Tombs and Burials in the Monastery tou Libos in Constantinople." *Dumbarton Oaks Papers* 63: 147-166.
- Milburn, R. (1988). *Early Christian Art and Architecture*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Millingen, A. V. (1912). *Byzantine Churches in Constantinople. Their History and Architecture*. London: Macmillan and Co., Limited St. Martin's Street.
- Morris, R. (2002). *Monks and Laymen in Byzantium 843-1118*. Cambridge University Press
- Mutie, J. (2013). "Death in Second-Century Christian Thought." Ph.D. diss., Dallas Theological Seminary.
- Oikonomides, N. 1992. "The Dedicatory Inscription of Eğri Taş Kilisesi (Cappadocia)." *Harvard Ukrainian Studies* 7: 501-506.
- Ötügen, S. Y. (1982). "Zweischiffige Kirchen in Kappadokien und in den angrenzenden Gebieten." *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*

(XVI. Internationaler Byzantinistenkongress, 4-9 Oktober, Wien) 32/4: 543-552.

Ötüken, S. Y. (1987). Göreme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ötüken, S. Y. (1990). Ihlara. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Pekak, M. S. (2008). "Kappadoki'da Bizans Dönemine Ait Haç Planlı İki Kilise". *Sanat Tarihi Dergisi XVII/2*: 85-113.

Plumpe, J. C. (1943). "Death and Burial in Christian Antiquity by Alfred C. Rush." (Review). *The Classical Weekly*. Mar. 1. No. 15, 36: 177-179.

Ramsey, S. W. M. ve Bell, G. L. (1909). *The Thousand and One Churches*. London: Hodder and Stoughton.

Rush, A. C. (1941). *Death and Burial in Christian Antiquity*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press.

Sevcenko, N. P. (1984). "The Tomb of Isaak Komnenos at Pherrai." *Greek Orthodox Theological Review* 29/2: 135-140.

Striker, C. L. (1932). *The Myrelaion (Bodrum Camii) in İstanbul*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Strzygowski, J. (1903). *Kleinasien, ein Neuland der Kunstgeschichte*. Leipzig: J. C. Hinrichs.

Şahna, H. ve Soykan, A.N. (2016). "Aksaray-Belisırma, Karagedik C Kilisesi". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 151: 105-118.

Şahna, H. (2018). "Kapadokya Bölgesi, Ihlara Vadisi'ndeki Bizans Dönemi Kaya Mimarisi". Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Şahna, H. (2019). Kapadokya Bölgesi, Ihlara Vadisi'ndeki Bizans Dönemi Kayaya Oyma Yapı Toplulukları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 162, s. 105-126.

Teteriatnikov, N. (1996). "The Liturgical Planning of Byzantine Churches in Cappadocia". *Orientalia Christina Analecta*. Rome

Vermeule, C. C. (1968). *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*. Cambridge: The Belknap Press Harvard University Press.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

This study, which deals with the use of rock-cut churches as burial places in the settlements of Ihlara and Belisırma as the two of the four main settlements in the Peristremma Valley in Cappadocia, aims to question how the concept of death was perceived in a region of the Byzantine Empire far from the capital and why and how the places of worship turned into burial places in line with the idea of life after death. Primarily in this context, the meaning of death and afterlife for Byzantium, for previous cultures and for Christians is tried to be explained.

Findings (Results)

Death is a very deep and complex concept that arouses different reactions in every person regardless of age, education, culture, ideology or belief. The perception of death may vary from person to person, as well as from society to society and culture to culture in the historical process. Basically, it is believed that human beings are created from body and soul. According to some beliefs, death is an end, while according to some beliefs it is the beginning of the new life of the soul. In some belief systems, it is believed that both existences come to an end with death, but in others it is accepted that the soul continues its life or existence even though the existence of the body ends. In ancient Egypt, death is a part of the cosmic order, an inevitable end. In ancient Greek philosophy, death is the

reunion of the individual with the sacred, a phenomenon in which body and soul suffer equally. Death is seen as the dissolution and dissociation of the human being into nothingness. For the early Christians, on the other hand, death is not the end of everything or a nothingness, a diminishing into nothingness. In the Christian faith, death is not the end, but the beginning of salvation, and the beginning of the long journey of man towards his future eternal and perfect life.

Although death is defined in different ways, the idea of life after death is common to many belief systems. Research has revealed that people have been performing different rituals in burying their dead since prehistoric times. In addition to the burial gifts found in the graves, the information provided by written sources also shows that the idea of life after death has existed throughout history.

Christians have clung to the belief that the future existence will be a bodily life, not a formless or spiritual one. This belief was derived from the dogmas of the incarnation and bodily resurrection of Christ. Christians therefore believed that the physical remains of their dead should be well preserved until the day of their resurrection; such a belief brought a rejection of the cremation that had been adopted by the Romans. There is a separation of the soul from the body, but this separation is seen as temporary, because it is believed that the soul will be reunited with the body. For Christians, death is only a temporary sleep, and the burial place is a temporary home, a resting place where the body awaits the resurrection.

The Byzantine perception of death, the idea of life after death and the expectation of resurrection were not only effective in commemorating the dead but also in the choose of the resting place. For this reason, Christians wanted to wait for the last judgement and the day of resurrection under the protection and prayers of the church and used churches and chapels as burial sites.

Although late Roman and early Byzantine law prohibited burial in churches, archaeological evidence suggests that these laws were not followed. Due to the holiness of the cross and the desire to wait for the day of resurrection under the protection of the holy cross, the cruciform plan was often preferred in tomb churches. Apart from this, it is observed that churches of different plan types were also used as burial places in later periods, and these churches had graves of arcosolium, parecclesion, burial chapel and floor grave types. As we understand from the donor portraits and inscriptions of the Byzantine period, the same usage was adopted in the churches in the settlements of Ihlara and Belisırma.

Conclusion and Discussion

In the Byzantine tradition, it is known that the deceased was laid facing east during the prothesis and the coffin was placed facing east in relation to the expectation of the future resurrection. While the bodies in the arcosolia, burial chambers, burial chapels and parecclesia in the settlements of the valley lie in the east-west direction in parallel with this practice, there are graves placed in the north-south direction especially on the floors of the naoi and entrance areas and in the immediate vicinity of the churches. The secular living areas we identified in the settlements showed that there was a secular life in the valley, suggesting that the churches may have been family churches. In fact, the donor portraits and inscriptions also support this view as they provide information about the existence of powerful families in the settlements. These structures must have also housed the bodies of family members, and posthumous commemoration rituals must have taken place in them. In the first phase, the family members were buried in arcosolia, chapels, burial chambers and narthexes in accordance with Byzantine traditions, while the later generations probably found a place for themselves in or around the churches as the topography and space permitted. We think that these may have been the arcosolia and floor graves around the churches. However, the number of these graves is much higher than the number of graves within the churches, so we emphasise the possibility that these graves may have belonged not only to the heirs of the families buried there, but also to other inhabitants of the valley.

SOSYOLOJİK DÜŞÜN

ISSN: e-ISSN: 2587-2699

Sosyolojik Düşün

Yıl : 9 Cilt: 9 Sayı : 1 Mart 2024

Yayın Geliş Tarihi: 03.12.2023 Yayına Kabul Tarihi: 07.12.2023

DOI Numarası: <https://doi.org/10.37991/sosdus.1399707>

Makale Türü: Derleme Makale / Review Article

Atıf/Citation: Ceyhan, M.Ş. ve Kocadaş, K. A. (2024). Kültür Kavramı ve Kültür Değişmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyolojik Düşün*, 9 (1), 118-137.

KÜLTÜR KAVRAMI VE KÜLTÜR DEĞİŞMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Murat Şakir CEYHAN* Kübra Aybike KOCADAŞ**

Öz

İnsanoğlu var olduğu ilk günden beri hayatta kalma mücadelesi ile karşı karşıyadır. Canlılar dünyasında onu farklı kılan en önemli özelliği sosyal bir varlık oluşudur. Bir toplum içinde yaşar, toplumsallaşmayı içine doğduğu toplumda öğrenir. Öğrendiklerini de kendisinden sonraki nesillere aktarır. Kısacası kültürel bir ortamda yaşar insan. Tarih boyunca biyolojik evriminin yanı sıra, sosyal açıdan da evrim geçirmiştir. Alet yapma, kullanma, doğaya karşı kendini koruma, düşünme, hayal etme ve simge kullanma, simgesel anlatım, iletişim hep sosyal evriminin parçalarıdır. İnsanoğlunun elinden çıkan somut veya soyut hemen her şey kültürün parçası oluvermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, İnsan, Değişme

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, muratsakirceyhan@hotmail.com, Adıyaman/Türkiye.

** Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, akocadass@gmail.com, Mersin/Türkiye.

AN EVALUATION ON THE CONCEPT OF CULTURE AND CULTURE CHANGE

Abstract

Human beings have been faced with the struggle for survival since the first day of their existence. The most important feature that makes him different in the world of living things is that he is a social being. He lives in a society, learns socialization in the society he was born into. It also passes on what it has learned to the next generations. In short, humans live in a cultural environment. Throughout history, in addition to its biological evolution, it has also evolved socially. Making and using tools, self-protection against nature, thinking, imagining, using symbols, symbolic expression and communication are all parts of social evolution. Almost everything tangible or intangible created by human beings has become a part of culture.

Keywords: Culture, Human, Change

1.Giriş

“Kültür” kavramı, farklı vurgulamalar ile kullanılageldiği için tanımlanması en güç kavramlardan biridir. Sözlüklerde ve ansiklopedilerde en çok tanıma sahip sözcükler arasında bulunmakla birlikte terim olarak “kültür”, Latince “colere” fiilinden türetilmiştir. Colere, işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek, iyileştirmek, eğitmek gibi anlamları birlikte içeren çok zengin bir anlam içeriğine sahiptir (Erdoğan ve Alemdar, 2002).

İlk olarak Voltaire “culture” sözcüğünü, insan zekâsının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Sözcük buradan Almancaya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde “Cultur” olarak yer almıştır. Etnolog G. Klemm “İnsanın Genel Kültür Tarihi” adlı on ciltlik eserinde, Cultur sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullandığını görürüz. Sözcük ve kavram buradan İsyanyolca, İngilizce ve Slav dillerine geçer. Ancak 19.

yy.in ikinci yarısı ve 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Fransızlar ve İngilizler uygarlık kelimesini (civilisation) kültüre tercih etmişlerdir. Fransızcada Cultura sözcüğünün uygarlık karşılığında “Academie Française” sözcüğüne geçmesi ancak 1932’de gerçekleşir. Uygarlık (civilisation) kavramı, bilim, felsefe, teknoloji ve endüstri alanında önde giden Fransızlar ve İngilizlerce vahşet (barbarlık) illiklik ya da az gelişmiş bir uygarlık karşılığı olarak benimsenirken, sosyal değişimde ve gelişimde bu iki ülkenin biraz gerisinde kalan Almanlar, “Cultur” ve sonradan “Kultur’u” daha kolay benimsediler. Batılı etnologlar 19. Yüzyılın ikinci yarısından bulup ortaya çıkardıkları ve hiç de vahşi ya da barbar olmayan küçük, basit ve barışçıl uygarlıklara da “kultur” ya da “cultura” adını verdiler. Marx Fransızların “esprit”ine daha yakın olan Hegel’in “geist” (akıl, ruh) ve “objektiv geist” (nesnel ruh) kavramları yerine “cultur”u tercih ediyordu (Güvenç, 2002:96).

Kavramın tarihine daha yakından bakıldığında 18. Yüzyılın gelişen ve 19. yy. da iyice netleşen bir kırılma göze çarpar. Bu kırılma Orta ve Doğu Avrupa’da gelişen tarihselci kültür anlayışı ile Anglo- Sakson kaynaklı yapısal işlevselci kültür anlayışı arasındadır (Emiroğlu ve Aydın, 2003:524).

18. yüzyılın sonlarına doğru, terimin tekil kullanımının yanı sıra, çoğul olarak da kullanılmaya başlandığı görülür. Bu yeni anlamla “kültür” artık, bir insan topluluğunun, bir halkın, bir ulusun ve gitgide belli bir uluslar topluluğunun duyu, düşünüş ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, felsefi, bilimsel ve teknik tüm üretim ve varlıkları olarak tanımlanmaktadır. Böylece terim, tek insan için değil de bir insan topluluğu için kullanılmış olmakla, bir bakıma sosyolojik diyebileceğimiz yeni bir anlam kazanmıştır. Bu yeni ve genişletilmiş anlamıyla “kültür” iki yönden çoğulluk kazanmış oluyordu. Tek insanın değil de bir topluluğun, halkın, toplumun karakteristiğini oluşturan

şeylerin tümü. Almanlar bu anlamıyla kültüre karşılık olmak üzere “volksgeist” gibi bir terime başvurmuşlardı. Bugün de Türk kültürü, Fransız kültürü, burjuva kültürü vb. terimlerde “kültür”ü bu anlamda kullanmaktayız. 19. yüzyılda civilite (kentlilik), Araplarda Medine, Avrupa Almanya’sında kültür, Fransa’da uygarlık şeklinde kullanılmıştır (Özlem, 2000).

Türkçemize ise kültür kavramı “culture” kelimesinden geçiş yapmıştır. Ziya Gökalp’in tercih ettiği “hars” kelimesi ile özdeş olarak kullanılmış, daha sonraları ise yaygın olarak kültür şeklinde kabul görmüştür.

Yukarıda da görüldüğü gibi kültür kelimesi bilimsel literatürde yerini alana dek, farklı vurgulamalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin bilim alanında kültür, uygarlıktır. Beşeri alandaki kültür eğitim sürecinin ürünüdür, estetik alanda ise güzel sanatlardır. Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda, üretme, tarım- ekin, çoğaltma ve yetiştirmedir (Güvenç, 2002:97). Bozkurt Güvenç, bir sözcük veya kavrama bu denli çok ve çeşitli anlam yüklenince, onun tanınmaz ya da tanımlanamaz duruma gelmiş olmasını doğal karşılamak gerekir demektedir. Nitekim, A.L. Kroeber ve C. Cluckhohn’un “Culture: A Critcical Review of Concepts and Definitions” adlı kitaplarında kültür kavramının 164 ayrı tanımını derlediklerini görürüz.

Bozkurt Güvenç kitabında, bazı sınıfsal tanımlamalara yer verir, sonra da kültür için verilen bu tanımların hepsinin doğru olduğunu ama hiçbirinin tek başına kültürü tanımlamak için yeterli olmadığını yazdığını görürüz. Bu tanımlardan birkaç örneğe yer verecek olursak (Güvenç, 2002:100):

Sosyal Miras ve gelenekler birliği olarak kültür, varlığımızın yapısını, ilişkilerini belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların maddi manevi öğelerin birliğidir. (Sapir)

Hayat yolu ya da biçimi olarak kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir. (Linton)

İdealler, değerler ve davranışlar olarak kültür, sosyal – kültürel evrende açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler kurallar bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş, bütünleşmemiş gruplardır (Sorokin)

Çevreye uyum olarak kültür, insanların yaşam koşullarına uyumlarının toplamı olanların kültürüdür. (Summer ve Keller)

Geniş anlamda eğitim olarak kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve yeni kuşaklara aktarılan davranış örüntü ve kalıplarıdır (Tozzer)

Bireysel psikoloji olarak kültür, büyütülerek (bilimsel) ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir. (Benedict)

Oluşumun kökeni yönünden kültür, yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir. (Herskovitz)

Düşünüş olarak kültür, belli düşünceler sistemi ya da bütünüdür, külliyesidir. (Wissler)

Simge olarak kültür, maddi öğelerin davranış ve duyguların simgelerden oluşan, simgelere dayalı bir örgütlemesidir. (White)

Çoğu antropoloğa göre belki de en iyi kültür tanımı olarak nitelendirilen ve sıkça başvurulan kültür tanımı, İngiliz Antropolog Edward Taylor'un insan davranış ve düşünce sisteminin rastgele oluşmadığını, bunların doğal yasalara bağlı olduğunu ve bu nedenle de bilimsel olarak incelenebileceklerini ileri sürdüğü, klasik kitabı, "İlkel Kültür" de yaptığı şu şekildeki tanımdır: "Kültür bir toplumun

üyesi olarak insanın kazandığı, bilgi, inanç, gelenek sanatsal faaliyet, hukuk, ahlaki değerler ve yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür.”

Diğer bir antropolog Malinowski, kültürün maddi ve manevi alanlardaki faaliyetleri beraberce içermesi gerektiğini vurgulayarak, kültürün çeşitli kullanım ve tüketim maddelerinden, çeşitli halk gruplarının yapısal hak ve görevlerinden, insan düşünce ve becerilerinden, inanç ve alışkanlıklarından oluşan tümel bir bütün olarak ele alınması gerektiğini öne sürer.

2. Türk Araştırmacıların Kültür Tanımları

Biraz da Türk araştırmacıların kültür kavramına yaklaşımlarını ele almaya çalışalım. Mümtaz Turhan ‘Kültür Değişmeleri’ adlı kitabında “Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerden oluşan öyle bir bütündür ki, toplum içinde mevcut her nevi bilgiyi, ilişkileri, alışkanlıkları, değer yargılarını, genel davranış, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte o toplum mensuplarının çoğunluğunda ortak olan ve onu diğer toplumlardan ayırt eden özel bir hat tarzı temin eder” demektedir (Turhan, 1972:40).

Amiran Kurtkan Bilgiseven ‘Genel Sosyoloji’ adlı eserinde kültürü şu şekilde ele almıştır. “Kültür, insanın insan tarafından tesis edilmiş ve yaratılmış olan çevresini ifade eder. Maddi ve manevi olmak üzere iki veçhesi vardır. Bazı sosyologların aynı zamanda medeniyet ismini verdikleri maddi kültür, yapılarımız, tekniklerimiz, yollarımız, istihsal ve ulaştırma vasıtalarımız gibi gözle görülür maddi unsurlardan ibaret ve kendi eserimiz olan çevre şartlarımızdır” Kurtkan’a (1982:17) göre manevi kültürün yıpratılması, kendine has değerleri kaybederek başka değerlerle şahsiyetsiz hale getirilmesi, 20. Yüzyılda geniş

ölçüde cereyan etmekte olan kültür emperyalizminin konusunu teşkil etmektedir.

Emre Kongar da kültürü, insanın yarattıklarının tümüdür şeklinde tanımlamış ve bir bütün oluşturan kültürün ancak çözümlene amaçları ile bölünebileceğini böyle bir bölünmenin de maddi kültür ve manevi kültür ayırımını doğuracağını vurgulamıştır. Ayrıca, insanın yarattığı bütün araç ve gereçleri maddi kültüre yine insanın yarattığı anlamları, değerleri, kuralları da manevi kültüre örnek olarak vermektedir (Kongar, 1994).

Yalçın İzbul ise konuya farklı bir açıdan bakarak, “maddi / manevi kültür” şeklinde düşünülen bu ayırımın yapay olduğunu belirterek, bu şekilde ruhani yorumlara açık, ancak ruhsal /psikolojik yorumlara kapalı nüanslar taşıyan “manevi” sözcüğü yerine “zihinsel” sözcüğünü önermektedir.

Sonuçta, kültürü tanımlama çabalarımız bizi kültürün bazı özelliklerini vurgulamaya götürür. Kültürün özellikleri olarak şunları sıralayabiliriz. Kültür insana özgüdür, toplumsal bir kavramdır. Kültür öğrenilir, nesilden nesile aktarılır. Dolayısıyla tarihsel ve süreklidir. Kültür değişir. Bütünselleştiricidir, paylaşılar ve simgeselleştirilmiştir. Kapsamı çok geniştir, insan elinden çıkan her şeyi kapsayıcıdır. Kültür evrensel bir özelliktir. Her toplumun kültürü vardır. Kültürsüz toplumdaki söz edilemez.

İnsanoğlu bir kültürün içine doğar, beşikte başlayan bu serüven mezara dek öğrenme ve sosyalizasyon ile devam eder, tüm yaşantısını kapsar. O halde denilebilir ki kültür, bir insan topluluğunun nesilden nesile aktardığı inanç, bilgi ve uygulamaları ifade eder. Bu sebeple insanlar ne yapacaklarını, hangi konuda neye inanacaklarını büyüklerinden, arkadaşlarından okudukları kitap ve

dergilerden, seyrettikleri televizyon, film vb. gibi şeylerden öğrenirler. Elbette bu bilgi ve davranış tarzına zamanla insanın bizzat kendi tecrübeleri de katılmaktadır. Demek oluyor ki, bir toplumdaki fertler, kendi toplumunun kural, bilgi ve inançlarına kendi tecrübelerine de katarak, bunları kendilerinden sonra gelenlere devrederler. Çünkü insan, içinde yetiştiği cemiyetin ve kendisini saran kültürün mahsulüdür. Bu kültür unsurları “sosyal kontrol” denen vasıtayla yeni nesillere aktarılır (Eröz, 1977:294).

3.Kültür Taşıyıcısı Olarak Dil

Dil, en önemli kültür taşıyıcısı olarak bilinir. Bir toplumda insanların birbirleriyle iletişimi dil yoluyla olur. Çocuk içine doğduğu kültürün pek çok yönünü öğrenmeyi aynı dilde iletişimde bulunarak gerçekleştirir. İnsanoğlu kendinden önce yaşamış insanların binlerce yıllık deneyimlerinden dil vasıtasıyla yararlanır. Dil birliği olmasıydı, nesilden nesile aktarım son derece sınırlı olurdu. Belki de zeki bulduğumuz bazı hayvanların dünyasından çok da farklı olmayan bir düzeyde yaşamak zorunda kalırdı insanoğlu. Bu yüzden dil, kültürün hem bir parçası hem de kültürü meydana getiren en önemli araçtır.

Dili zengin kullanmak, kültürü zengin yaşamak demektir. Dile yabancı unsurların girmesi, kültüre yabancı unsurların sızması anlamını da içerir.

3.1.“Alt Kültür” kavramı

Her ne kadar içinde bulunulan kültürel ortam bir bütünlük sağlasa da bu ortamın içinde hem ortamın kültürel elementlerini büyük ölçüde kullanan hem de bu ortamın içinde kendilerine özgü farklılıklarıyla kümeleşebilen ve bu yönüyle de daha küçük bir kültürel bütünlük sergileyen gruplar söz konusu

olduğunda, karşımıza alt kültür kavramı çıkar. Örneğin, bir kent yerleşmesinin farklı semt ve mahallelerinde bile farklı kültürel özellikler bulunabilir ve alt kültürler olarak karşımıza çıkabilirler. Bir gecekondü alt kültür bölgesinde olduğu gibi.

Bunun yanı sıra, alt kültürlerin daha çok tepkisellikle farklılaşan grupları betimlediği de bir gerçektir. Geniş ve genel bir kapsamda kullanılan alt kültür kuramının özündeki fikir, alt kültürlerin, üyelerinin gerçekleşmesi engellenmiş olan özelemleri ya da kendilerinden daha geniş sınırları olan toplumdaki konumlarının muğlaklığından kaynaklanan problemlere kolektif bir çözüm olarak ya da bu problemlerin halledilmesi şeklinde oluşmasıdır. Alt kültürler daha geniş nitelikteki kültürden ayrıdır, yalnız o kültürün sembolleri, değerleri ve inançlarını ödünç alırlar (ve genellikle çarpıtır, abartır veya tersine çevirirler). Alt kültür kavramı sapma sosyolojisinde, bilhassa gençlik kültürüyle ilgili araştırmalarda geniş ağı olarak kullanılmaktadır (Marshall, 1999:16).

Alt kültürler en azından bazı yazarlara göre, toplumsal örgütlenmenin çeşitli yönlerini- okullar (D. Hargreaves, *Social Relations in a Secondary School*, 1967) ve hapishaneler (G. Sykes, *The Society of Captives*, 1958) gibi- yansıtan toplumsal kurumlar içindeki sembolik direniş biçimleri şeklinde ortaya çıkabilir, ya da örneğin eşçinseller K. Plummer, *Sexual Stigma*, 1975) gibi bazı kesimlerin hissettikleri farklılık duygusunu ifade edebilmelerine uygun kanallar sunabilir (Marshall, 1999:17).

Her kültürde çeşitli alt kültürlerin varlığından söz etmek mümkündür.

4.Kültür Değişmesi

Malinowski'nin tanımına dayanarak M. Turhan kültür değişmesini bir toplumun mevcut düzeninin, maddi ve manevi medeniyetinin bir tipten farklı bir tipe doğru yol alma süreci olarak tanımlıyor ve "kültür değişmesi bir cemiyetin siyasi yapısında, idari müesseselerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında, maddi alet ve vasıtalarında bunların kullanılmasında, tüketim maddelerinin kullanılmasında az çok meydana gelen değişimleri ihtiva eder" (Turhan, 1972:58) demektedir.

Kültür bir gelenektir. Kuşaktan kuşağa bir şeyler katılarak, eksiltilecek, değiştirilerek, süreklilik gösterir. Görünüşte birbirinin karşıtı olan geleneksellik ve değişme olgu ve eğilimi, aslında kültürün zaman boyutundaki gerçeğinin birbirini bütünleyen iki temel gerekliliği, kültürün iki değişik yüzüdür. Süreklilik, kültürel değişmeyi geçersiz kılmaz. Tam tersine, değişmeden dolayı olarak kazanır. Kültür değişebildiği için varlığını sürdürür şeklinde ifadelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda bir yönle kültürün ayakta kalabilmesi için kendini yenilemesi yani değişmesi gerekmektedir sonucu çıkarılabilir.

Aslında kültürü değişken kılan olgulardan biri, her neslin kendi deneyimleriyle bir şeyleri kültüre kazandırması ve bir öncekilerden kalanlardan işlevlerini tamamlamış olanlarını bertaraf etmesidir. Dünya yüzünde ilkel kabileler dâhil kültürü değişmeyen hiçbir toplum yoktur. Bütün toplumlar hızlı veya yavaş, sürekli bir değişim süreci içindedir.

Kültürü değişikliğe uğratanlar iç veya dış etkenler olabilir. İcatlar, kültür temasları değişikliğin başlıca nedenleri arasındadır. Bu etkenlerden biri diğerini tetikleyebilir. Örneğin, teknoloji alanındaki bir keşif (televizyon veya interneti

örnek olarak düşünebiliriz) bir müddet sonra tüm dünyada yaygınlaşmaya başlar. Teknolojinin kullanımıyla birlikte kültürler arası temas artar. Artık öyle bir döneme girilmiştir ki, bizzat seyahat etmek gerekmezsiniz, farklı bir kültürle temas haline geçmek mümkündür. Teknolojinin kültür taşıyıcılığı dünyayı giderek küçültmüştür. Değişim hızlanmıştır.

Günümüzün en önemli konularından biri bu yüzden “kültürler arası temaslar ve kültür değişimleri” olmaktadır. Kültür – kimlik ilişkileri, alt kimlikler, çok kimliklilik, çok kültürlülük gibi kavramlar gündemimize girmiştir. Bunların tümü kültür değişmesinin kapsamında yer almaktadır. Antropologların da üzerinde önemle durduğu konuların başında yer almaktadır.

Kültür değişmesi alanındaki çalışmalar ilk olarak “Evrimci Ekol” olarak bilenen akımla başlamıştır. Antropolojinin yeni dünyaların keşfiyle başlayan doğum sancılarını takip ederek gençlik yılları olarak tanımlayabileceğimiz bu dönem ve 19. Yüzyıl antropolojisinin büyük bölümü, toplumun ve/veya insan zihniyetinin ilkel bir durumdan daha gelişkin biçimlere doğru tedrici bir ilerleme gösterdiği görüşüne sadık kalmıştır. Evrimin belirleyici nedeni olarak egemen olan ana fikir sosyal gelişmedir, sosyal kurum ve davranışların “ilkel”den “uygar”a dönüşmesidir (Güvenç, 1999:78).

Evrimci modeller, insanlığın doğrusal bir çizgi üzerinde geliştiği ana fikri etrafında şekillenmişlerdir.

Evrimcileri eleştirmekle işe koyulan bazı araştırmacılar kültür değişmesini yayılma ile açıklamaya çalıştılar. İnsan kültürünün hızlı gelişimi hiç kuşku yok ki eşitli toplumlarda icat edilmiş kültür elemanlarının birbirlerine geçmesi

sonucudur. İşte kültür unsurlarının bir toplumdaki bir başkasına gererek yeni ortamda var olan kültür içinde erimesi yayılma (difüzyon) olarak adlandırılır.

Yayılma olayı kuşku yok ki, insanın ilerleyişine önemli katkı yapmış olan bir süreçtir. Bir bütün olarak insan kültürünün büyümesine neden olan yayılma aynı zamanda teker teker kültürlerin zenginleşmesini ve gelişmesini sağlamıştır. Ancak tüm değişimleri yayılma ile açıklamaya çalışmak pek yeterli değildir. Zaten günümüzde değişimler incelenirken hem evrimci hem de yayılmacı görüşlere yer verilmektedir, birbirini tamamlayan süreçler olarak görülmektedir.

Değişme, toplumda genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir. Biri “serbest kültür değişmesi” diğeri ise “mecburi kültür değişmesi” olarak adlandırılır.

4.1.Serbest Kültür Değişimi

Serbest kültür değişmesinden, bir toplumsal grup veya toplumun, yabancı bir kültüre sahip grup veya toplumla temas geldiği zaman hiçbir iç ve dış baskı altında bulunmaksızın münferid unsurlar yahut o kültürün belirli bir kısmını alıp benimsemesi neticesinde bünyesinde meydana gelen değişimler kastedilmektedir. Bazen serbest kültür değişmesi “uyum” safhası olarak da değerlendirilebilir (Turhan, 1972:43).

Yabancı kültür unsurlarının topluma ithalinden benimsenip temsil edilmesine kadar geçen zamanda bu unsurun geçirdiği bazı aşamalar vardır. Bu aşamaları Emre Kongar kitabında şu şekilde ifade etmiştir:

Bir yenilik, bir toplumda çeşitli şekillerde yayılır. Bu yayılma için bir bireyden ötekine doğru bir haberleşme gereklidir. Bu haberleşme bir toplumsal sistem

içerisinde ve belli bir zamanda meydana gelir. Bireylerin herhangi bir yeniliği kabul etmeleri ise (Kongar, 2002:2);

- a) Haberli olma,
- b) İlgi duyma,
- c) Değerlendirme
- d) Deneme
- e) Kabul etme
- f) Uygulama aşamalarından geçme

Yeni bir kültür ögesi kabul göreceksse toplumun ihtiyaçlarına, değerlerine ve hedeflerine uygun olmalıdır. Eskisinin işlevini tamamlamış olması ve yenisinin daha yararlı olması beklenir. Ancak bu durum dahi toplumun yeni ögeyi kabul etmesini garantileyemez. Değişmeye karşı gelen bazı faktörleri göz ardı etmemek gerekir. Alışkanlıkların bunda büyük bir rolü vardır. Bir kültürün iç dinamiklerinin yenilikçi eğilimleri desteklemesi değişimin önünü açmaktadır, fakat iç dinamikler değişimin aleyhinde bir tavır geliştirirlerse değişim zor ve yavaş gerçekleşir (Havilland, 2002:473).

Bir ülkedeki gazeteler, dergiler kitaplar, radyo ve televizyon gibi basın ayın organları yoluyla ya da turistik hareketler, okullarda verilen bilgiler gibi çeşitli tesirler sonucunda insanların zevk ve adetlerinin süreç içinde yavaş yavaş değiştirilmesi serbest kültür değişmesi örnekleri arasında yer alır.

Günümüzde en önemli ve hızlı kültür değişimleri bireysel temaslar olmaksızın medya vb. teknolojik araçların yardımıyla gerçekleşmektedir. Bunların yayılım hızları da yüksek olduğu için değişimin de hızı artmıştır. Moda, her yerde bulduğumuz aynı markaların dükkanları nedeniyle yayılmakta, TV programları birbiri ardına taklit edilerek yerel versiyonlarıyla aynı öyküler, aynı programlar

sunulmakta, dünya haberleri aynı yorumlarla dinlenmekte ve sonuçta benzer alışkanlıklar, benzer kültürel unsurlar aşılansarak ortak bir dünya kültürü oluşmaya başlamaktadır.

4.2.Zoraki Kültür Değişmeleri

Aynı kültürlere sahip iki toplumsal grup veya toplumdan biri kendi kültürünü veya belirli bazı unsurlarını kabul etmesi için diğerine baskı yapar, veya idari bir nüfuz ve iktidara sahip zümre yabancı bir kültürü ya da bunun belirli bazı unsurlarını çoğunluğun arzusu dışında kendi toplumuna kabul ettirmeye çalışırsa bunun sonucu oluşan değişmelere zoraki kültür değişmeleri denir.

Bu tür kültür değişmeleri çoğunlukla bir ülkeyi işgal eden bir başka devlet tarafından uygulanmaktadır.

Günümüzde ABD ile birlikte mecburi kültür değişmelerinin ana müsebbibi olan Avrupa da diğer toplumları değişime iten bu faktörlerin oluşumu Kongar'a göre şu şekilde ortaya çıkmıştır. "Kapitalizmin gelişmesi sonucunda batı Avrupa'da "ulusal devlet kavramı gelişmiştir. Eskiden feodal birlikler durumunda olan Alman, İtalyan, Fransız derebeyleri, kapitalizmin gelişmesi sonucu bir araya gelmişler ve Alman-İtalyan, Fransız, İngiliz uluslarını oluşturmuşlardır. Çünkü eskiden tarıma dayalı olduğu için düşün etkileşim içinde olan bu feodal beylerin ticaretin artması ve endüstrinin gelişmesi sonucunda artık yoğun bir etkileşim içinde, aynı siyasal otorite altında birleşmek zorunluluğunu hissetmişlerdir. Bu gelişme sonucunda, kökünde ekonomik çıkar çatışmalarının yattığı ayrı ulusal sınırlar ortaya çıkmıştır. Her ülke kendisinin diğerlerinden farklı olduğunu göstermek için yerel kültürel özelliklerine önem vermeye başlamıştır. Bunun sonucunda da ekonomik ve teknolojik olarak güç kazanan ülkenin dil, din,

kullanılan eşya gibi kültürel özellikleri kendi sınırlarını aşmış, yine kendileri tarafından üstün kültür deyimi ile propaganda aleti olarak kullanılmaya başlanmıştır” (Kongar, 1994).

Mecburi veya zoraki kültür değişikliği mevcut kültüre başka bir kültürün aşılması veya bir sistemden başka bir sisteme döndürülmesi, alıştırma ve telkin yollarıyla da yapılabilmektedir. Bu iki kavramı izah edersek, A. K. Bilgiseven’e göre, alıştırma aşaması, halkın içinde yaşadığı sosyal muhite ve onun sinsice değiştirilen değer hükümlerine, farkına varılmaksızın uydurulması, intibak ettirilmesidir (Bilgiseven, 1982:18).

Alıştırmamanın uygulanmakta olduğu ülkeler, müstemleke veya peyk durumuna henüz girmemiş ülkelerdir. Bu durumda, çoğu zaman milli değer hükümleri kötülenir, milli kahramanlara ait komik hikâyeler uydurulur, milli değerlerin hor görülmesi temayülü sanat ve edebiyat kudretiyle halka hissettirilmeden aşılır. Sosyal miras (manevi kültür) olarak mevcut bütün değerler yıpratılır, lisan bozulur örf ve adetler alay konusu yapılır (Bilgiseven, 1982:18).

Telkin aşamasında ise, sadakatler, kanaatler ve inançlar âşık bir şekilde zorla kabul ettirmeye çalışılır. Bulgaristan’da yaşayan Türklere 1980’li yıllardan bu yana sadakatler, kanaatler ve inançlarda açık bir şekilde zorla meydana getirilmek istenen değişiklikler oradaki Türklere uygulanan zoraki kültür değişikliğinin (kültür emperyalizmi) alıştırma aşamasını geçerek, telkin aşamasına geldiğinin bir göstergesi sayılabilir.

Her değişme bir çeşit düzen bozulmasıdır. Bu yüzden de değişme nasıl olursa olsun, toplumlarda az ya da çok değişmeye karşı başlangıçta bir direnç görünebilir.

Toplumların değişmeleri sindire sindire almaları, az sarsıntı geçirmeleriyle sonuçlanır. Hızlı değişimler büyük sarsıntılara yol açar.

5.Sonuç

Sonuç olarak, içinde yaşadığımız dünyayı tanımak için, kültürel bir varlık olarak kültürü, kültürün özelliklerini çok iyi bilmemiz gerekir. Kültürün devamlılığı ve kültür değişmesi konusunda bilgi edinmemiz bilişim devrimi sonrasında artan iletişim olanaklarıyla hızına hız katan değişim rüzgârlarını ve bu değişimin direksiyonunda olabilmek için konu ve konunun dinamikleri hakkında bilgi sahibi olmamız çok önemlidir. Özellikle üniversitelerimizde yeni yetişen gençlerin bu konularda bilgi edinmelerini sağlamak, onların dünyayı daha iyi algılamalarına ve hemen her konuda değerlendirmelerini daha sağlıklı yapmalarına neden olacaktır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazarların, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Bilgiseven, A. K. (1982). Genel Sosyoloji, İstanbul: Divan Yayınları.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). Öteki Kuram, Ankara: Erk Yayınları.
- Eröz, M. (1977). İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Güvenç, B. (1993). Türk Kimliği, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güvenç, B. (2002). İnsan ve Kültür, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Havilland, William. A. (2002). Kültürel Antropoloji. Çev. Hüsamettin İnac, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kongar, E. (1994). Kültür Üzerine, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2002). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özlem, D. (2000). Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İstanbul: İnkılap Yayımcılık,
- Turhan, M. (1972). Kültür Değişmeleri. İstanbul: M.E. Basımevi.

EXTENDED ABSTRACT

The concept of "culture" is one of the most difficult concepts to define as it is used with different emphases. Although it is among the words with the most definitions in dictionaries and encyclopaedias, "culture" as a term is derived from the Latin verb "colere". Colere has a very rich semantic content that includes meanings such as cultivate, cultivate, organise, repair, construct, care and care, cultivate, cultivate, improve, educate.

A closer look at the history of the concept reveals a break that developed in the 18th century and became clearer in the 19th century. This break is between the historicist understanding of culture developed in Central and Eastern Europe and the Anglo-Saxon structural functionalist understanding of culture.

In Turkish, the concept of culture has been transferred from the word "culture". It was used identically with the word "hars" preferred by Ziya Gökalp, and later it was widely accepted as culture. Until the word culture took its place in scientific literature, it was tried to be explained with different emphases. For example, in the field of science, culture is civilisation. In the field of humanities, culture is the product of the educational process, and in the field of aesthetics, it is the fine arts. In the material (technological) and biological field, it is production, agriculture, crops, reproduction and cultivation.

In his work 'General Sociology', Amiran Kurtkan Bilgiseven discussed culture as follows. "Culture refers to the environment of man, which has been established and created by man. It has two aspects, material and spiritual. Material culture, which some sociologists also call civilisation, consists of visible material elements such as our structures, techniques, roads, means of production and transport, and our environmental conditions, which are our own work." According to Kurtkan, the erosion of spiritual culture, the loss of its unique values and its depersonalisation with other values constitute the subject of cultural imperialism, which has been taking place on a large scale in the 20th century.

Emre Kongar also defined culture as all that man has created and emphasised that culture, which constitutes a whole, can only be divided for the purposes of analysis and that such a division would lead to the distinction between material culture and spiritual culture. He also gives all the tools and equipment created by human beings as examples of material culture and the meanings, values and rules created by human beings as examples of immaterial culture.

As a result, our efforts to define culture lead us to emphasise some characteristics of culture. We can list the following as the characteristics of culture. Culture is human-specific, it is a social concept. Culture is learnt and passed on from generation to generation. Therefore, it is historical and continuous. Culture changes. It is integrative, shared and symbolised. Its scope is very wide; it encompasses everything created by human beings. Culture is a universal characteristic. Every society has culture. One cannot speak of a society without culture.

Language is known as the most important culture carrier. In a society, people communicate with each other through language. Children learn many aspects of the culture into which they are born by communicating in the same language. Human beings benefit from thousands of years of experience of people who lived before them through language. If there was no unity of language, transmission from generation to generation would be extremely limited. Perhaps human beings would have to live at a level not very different from the

world of some animals that we find intelligent. Therefore, language is both a part of culture and the most important tool that creates culture.

Based on Malinowski's definition, M. Turhan defines cultural change as the process by which the existing order, material and spiritual civilisation of a society moves from one type to a different type and states that "cultural change includes changes that occur more or less in the political structure of a society, its administrative institutions, its system of knowledge, its educational apparatus, its laws, its material tools and means, its use of them, its use of consumables".

Culture is a tradition. It shows continuity from generation to generation by adding, subtracting and changing things. The phenomena and tendency of tradition and change, which are seemingly opposite to each other, are in fact two basic necessities of the reality of culture in the dimension of time, two different faces of culture. Continuity does not invalidate cultural change. On the contrary, it becomes possible due to change. Culture survives because it can change. In this context, it can be concluded that in order for culture to survive, it must renew itself, that is, it must change.

Changes in culture can be caused by internal or external factors. Inventions and cultural contacts are among the main causes of change. One of these factors may trigger the other. For example, a discovery in the field of technology (we can think of television or the internet as an example) starts to spread all over the world after a while. Intercultural contact increases with the use of technology. We have now entered such a period that it is possible to come into contact with a different culture without the need to travel in person. The cultural carrier of technology has made the world smaller and smaller. Change has accelerated.

Free cultural change refers to the changes that occur in a social group or society when it comes into contact with a group or society with a foreign culture and adopts individual elements or a certain part of that culture without any internal or external pressure. Sometimes free cultural change can also be considered as the "adaptation" phase.

Today, the most important and fastest cultural changes take place with the help of technological tools such as media etc. without individual contacts. Since the speed of their diffusion is also high, the speed of change has also increased. Fashion spreads due to the shops of the same brands that we find everywhere, TV programmes are imitated one after the other, the same stories and programmes are presented in local versions, world news are listened to with

the same comments, and as a result, similar habits and similar cultural elements are instilled and a common world culture begins to form.

According to Kongar, the formation of these factors that push other societies to change in Europe, which is the main cause of forced cultural changes along with the USA today, has emerged as follows. "As a result of the development of capitalism, the concept of "national state" developed in Western Europe. The German, Italian, French overlords, who were formerly feudal unions, came together as a result of the development of capitalism and formed the German-Italian, French and British nations. As a result of the increase in trade and the development of industry, these feudal lords, who were formerly based on agriculture, felt the necessity to unite under the same political authority in an intensive interaction. As a result of this development, separate national borders emerged, which were rooted in economic conflicts of interest.

Each country has started to attach importance to its local cultural characteristics in order to show that it is different from others. As a result, the cultural characteristics such as language, religion and the goods used in the country that gained economic and technological power have transcended its own borders and started to be used as a propaganda tool with the term "superior culture".

Forced or compulsory cultural change can also be done by means of the infusion of another culture into the existing culture, or the conversion from one system to another, or by means of acclimatisation and indoctrination. If we explain these two concepts, according to A. K. Bilgiseven, the acclimatisation stage is the adaptation of the people to the social environment in which they live and its insidiously changed value provisions, without them realising it.